

Irodalmi Jelen

XXII. évfolyam, 246. szám

2022. ÁPRILIS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Kis Petronella** (kritika),

Szőcs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,
Méhes György, Szőcs Géza**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **VINCENT VAN GOGH (1853–1890) festménye**

Böszörményi Zoltán

El nem küldött levél François Brédának

*Most már láthatatlan dolgokról (is) beszélhetünk,
sétálva, mint a peripatetikusok,
kiürítjük az éj hordóját a völgyek termékeny ölébe,
elnézzük, mit művel a fény a világgal,
ha szabadjára engedik.
Évekkel ezelőtt,
amikor még testnyi távolság ült közénk,
és a sör a vodkák után
elkábította a valóság fejét,
elmondtam, nem értek egyet azokkal,
akik azt állítják, az ősrobbanás előtt
nem volt sem tér, sem idő.
De hát az, ami felrobbant, miben robbant,
nem abban a térben és időben,
amelyben megszületett a kellő
feszültség-erő az anyagban,
amely a fizika, a kémia törvényei szerint
nem tehetett mást,
mint szükségszerűen felrobbant?
Ami egyszer egyben volt,
nem kizárt, még egyesülhet,
érintkezhet tehát a mítosz (minden)
párhuzamos terekkel.
Még előfordulhat,
egyszer csak újra összeszűkül a tér,
egymás karjába rohan a sokféle anyag,
ismét egyesül,
mi egykor egyben volt, homiliába lényegül –
így születik – mondtad egykoron – a mitológia,*

mely nem egy al-világ és nem egy ál-világ.
Inkább árny-világ.
De nem egy első világ.
Hanem egy fel-világ, egy fél világ,
az egész Égiszének a másik, a Takart fele.
*A takart fele,
transzcendencia,
szellemi szalmaszál,
amibe megkapaszkodhat
minden bajba jutott gondolat.*

Az álló betűs sorok François Bréda *Antracit* című esszéekötetéből származnak, mely az Erdélyi Híradó Kiadó – Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy-sorozat kiadásában jelent meg Kolozsvárott 2002-ben.

Mészáros Dorka

Fújj el

A harangok mély basszussal kondulnak, tizenkétszer, tompán, lágyan, kegyetlenül. Az éjjel nyomott, sűrű hálója rátekeredik a levegő rezdüléseire. A gyér holdfény megnyújtja az árnyékokat, ezüst a világ. Öblös kiáltások szelik át a szoba csendjét, nyögések, libabőrízűek. A súlyod nyom, kezed a számon, szorítasz lefele, magad alá, gyömöszölsz, mint egy rongyot, összegyűrsz, magatehetetlen sóhajok. Közel vagy, a leheleted éget, látom bőrdöd göröngyeit, a ráncokat, ahogy térképet rajzolnak a testedre, ősz hajad kusza szálait, egyenként időzik el rajtuk a tekintetem, számolok, elvesztem a fonalat, újrakezdem, de már nem egytől. Túl egyszerű lenne. Túl egyszerű lennék.

Nedves lepedő, kacskaringós redők szelik át, a mi redőink, a te ágyad, az én éjszakám. A fülembé súgsz, nem értem, nem is érdekel, neked sem fontos, a lényeg, hogy mondj valamit, hogy érezzem, te vagy az, veled vagyok. Rálépnék az ösvényre, amit a lepedőbe vájtunk, engedném, hogy kézen fogj, vezess rajta, most az egyszer, örökre, vagy-vagy, nekem nem jelent semmit, ami között van. Együtt sétálnánk a puha talajon, körülöttünk egy zsebuniverzum, csendes és kedves, úgy viselkedik veled, ahogy nekem kellene.

Én a végére gondolkodok, te pedig rám. Szemed csillag, ott ragyog a parányi kozmoszunk egén, tündöklő, sötét, vágyszerű, olyan fajta megnyugvást keres, amit régen elfeledtek az emberek. Hagyom, hogy uralkodj rajtam, királyságod körbejár, meggyalázd, csodáld, nem érek hozzád. Taszít, kivet, leláncol a tekinteted, szabadulni akarok, évek óta futok szüntelen, mégsem jutok messzebb az árnyékoknál. Visszajövök újra és újra, akár egy áruló, és te fogadsz, kinn hagyod az ajtó előtt magadat, hogy ne tévedhessek el. Akkor sem mennék máshová, ha ismerném az összes küszöböt.

Sima bőr, édes, csillog, izzadságcseppek versenyeznek a hátadon. A hasamra hajtod a fejed, a köldököm körül köröz a nyelved, a hajadba túrok, már nem ősz, sötétbarna, hosszú, olyan, amilyennek először láttam. Meghökkensz, az érintésem idegen, porcikáid elszoktak az ujjaimtól, fehér tenyeremtől, a csuklóm illatától. Könnycsepp az arcodon, egy egész létezés gördül az ajkad mellett óvatosan, mintha nem lenne bátorsága leesni. Elkapod a tekinteted, félsz, hogy eltöröd a pillanatot. Örölj fel engem, zúzz piciny darabokra, hogy soha ne lelhesselek meg újra, hogy ne kelljen többé a szerelmet szégyellni, rejtegetni, mi nem való. Vagy elfújhatnál, könnyedén, mint a kisgyermek a mécseset a szülei sírjánál, ő is tudja, hogy nincs értelme, gyertyának sem vagyok jó.

Megint változol, még fiatal és egyszerre ezeréves homlokod az enyémmnek döntöd, fölényt vesztesz, őszinteségbe menekülsz, kezed ökölben, tudod, hogy nekem így már nem érdekes, de akkor is megteszed, minden alkalommal megpróbálsz, ilyen vagy, ilyennek raktad össze magadat az elején, amikor még választhatál, engem pedig másnak, mert másnak akartál, olyannak, akit nem kaphatsz meg, de nem is veszíthetsz el soha. Találós kérdésed vagyok, egy évben egyszer, a te napodon, amikor máshol, nagyon messze, világokkal távolabb a szeretetet ünneplik, megkísérelsz megfejteni, csak hogy újra elfelejts. Én pedig hagyom, játszom, titokzatos vagyok, vérzek, bűnösnek hazudom magam, büntetésért fohászkodom, napfelkeltekor kitárom a karom, és meztelenül táncolok tarka réteken, váratlak, olyan hosszan, hogy a harangok felzúgnak a hegyeken túl. Az éjjel velem együtt érkezik, szárnyam a küszöbödön hagyom, és elsuttogom, örülök, hogy látlak, uram.

Szabolcsi Viktória

Kronosztratigráfia

*A lehámozott idő, mint közetrétegek.
Néhol, akár karodon az erek, kidudorodik
egy-egy kövület, borostyánba szorult tévhiteid
gyerekkorodból, rózsafüzérből kiesett imák,
alvajárásaid nyoma a parkettán, megalapozatlan,
senkibe bele nem ölelhető félelmeid.
Gerincedből, mintha cipzár nyílna,
száll fel a nyilallás, porckorongjaid
megfiatalodnak, bőröd visszanyeri egykori
víztartalmát, a koszorúerek falaiból felszívódnak
a meszes plakkok, és gurgulázva nevelsz,
mint ötévesen, amikor először láttál
óriáskereket, és az állatkertben
egy orangután az üvegen keresztül a tiédre
tette a tenyerét, aztán vattacukrot ettél,
és sírva aludtál el, mert véget ért ez a vadul
boldog nap, és ennyire vadul boldog már sohasem
leszel, és ebben is igazad volt, az ilyen boldogságot
hamar kinövi az ember, mint az ünneplőruhát.*

*Rétegesen kell öltözködni, mondtad mindig,
legyen mit levenni, ha izzadsz, és felvenni,
ha fázol. Nézd, mintha ikrek lennének, nevelsz
gurgulázva, és ámulattal nézed az időt,
amit lehámoztam rólad, mint hagyma burkait,
mint széldzsekit, sálat, polárpulcsit egy
kirándulás végén. Félve simogatsz meg,
itt-ott kidudorodik rajta egy-egy kövület,
görcsök az évgyűrűkön, millió éves fossziliák.
Az idő össze-összerezzen, fázik nélküled. Nézőnk
egymásra még egy darabig, de végül meg fogod*

*sajnálni, ő pedig majd hozzád bújik, átöleli bordáid,
és a köldöködön át visszakúszik a szerveidbe.*

*A vadon élő orangutánok várható élettartama
harmincöt-negyen év, de fogságban akár
a hatvanat is elérhetik. Az egyik leghíresebb
példány harminckilenc évesen halt meg,
és magával vitte azt a száznegyven szót,
amire jelnyelvvvel megtanították. De az egy
másik orangután volt, nem az, amelyik
a tenyeredre tette az övét, bár bizonyára
ő is boldogtalan lehetett. Persze ezt senki sem
tudhatja biztosan. A száznegyven szó közt, amit
tudott, sem a boldogság, sem az idő nem szerepelt.*

Zöldhatár

*Ott, ahonnan én jövök, hatalmas U kanyart ír le a Tisza, mint
aki félúton meggondolta magát, és visszafordult, csak a hazautat
nem találta meg. Ott, a Tisza túloldalán már Ukrajna van, habár
odaát még sosem jártam, biciklivel nem lehet átmenni, átúszni
meg nem ildomos. Azt mondják, gépfegyveres határőrök járják
az árteret a zöldhatáron. Van, aki mégis megpróbálja, bár cigarettát
csempészni egyszerűbben is lehet. Amikor otthon vagyok,
bármerre indul az ember, a Tiszába botlik, vagy a négyes útba.
A töltésen bicikliút épült, ahol kocogni is lehet, és néha nyulak
vágtnak át rajta, néha meg őzek. Apa mesélte, hogy egyszer
a befagyott folyón zajlani kezdett a jég, ott, ahol pont egy csorda
őz ácsorgott, mintha direkt a jégzajlásra vártak volna. Még
videót is készített róluk, ahogy döbbsen állnak az össze-vissza
töredező jégtáblákon, amelyek egyszerre sebesen áramlani kezdenek
dél felé, az U-kanyar leszálló ágán Szabolcsveresmart irányába.
Állítólag Dombrádnál még látták őket, a döbbsen őzeket*

a zajló jégtáblákon. Onnantól lejjebb már nem érkezett róluk hír. Utána akartam olvasni, tudnak-e úszni az őzek, és hogy meddig bírják ki a fagyos vízben, de aztán inkább arra jutottam, hogy talán mégis megmenekültek, valami csoda folytán esetleg, még a kis őzgida is, amely alatt úgy tört össze a jég, hogy külön jégtáblára került az anyjától, a zajlás során pedig messzire sodródott. Most egy idegen országban élek, itt is folyó mellett, még ha sekély is. Az itt-ott kiálló köveken át lehet szökkenni a túlsó partra. Lelátni a fenekére, nem úgy, mint a Tiszának, gépfegyveres határőrök sincsenek, és őzeket is csak nagy ritkán látni, nemhogy jégzajlást. Mégsem annyira más itt, mint odahaza. Itt is folyton határokbá ütközöm, folyóba, útba, nyelvbe, időbe, korlátba, igazából nem is tudok olyan messzire kóborolni, hogy rájöjjenek, nincs se öreg néne, se őzek vadonba hívó szava, csak tér, ami szűkül, és idő, ami telik, és számok, bankszámlaszám, biztosítási szám, telefonszámok, hűségpontok, PIN-kódok, felhőben tárolt képek és jelszavak, gyarapodó digitális lábnyomaim, nem gyökerek, de indák, nehogy elvágják innen, valahová, ahol a folyók zavarosak és mélyek, és gépfegyveres határőrök járják az árterük. Végére a zöldhatár is csak olyan határ, mint a többi. Nem hazaút.

Hegedűs Imre János

Mese négy testvéről

Hol volt, hol nem volt, valahol a kobaltkék hegyeken túl, de az Óperenciás-tengeren innen, volt egyszer négy testvér. Sokáig éltek szép békességben, dolgoztak látástól vakulásig, mindenik a maga földjét művelte, mert az apjuk, akit Históriának hívtak, halála előtt igazságosan elosztotta az országát. Te ezt a végtelen rónát kapod – mondta a kisebbiknek, a legkedvesebbnek –, szánts, vess, arass, hogy legyen hófehér kenyér mindenki asztalán, te – mondta a következőnek – inkább legeltesd a nyájad lankás völgyekben, erdei tisztásokon, te – szólt a növésben alacsony, de köpcös fiához – döntögess hatalmas fákat, és a sebes folyók vizén, ringatózó tutajokon szállítsd az árut, deszkát, gerendát, lécet az alföldi népeknek, te pedig – mondta a legidősebbnek – a mesterségek sokaságát űzd, legyen ekevas, ráf, vasbot, fejszeka-pa, cserépfazék, boroshordó, szuszék, csákány, vasvilla, kapa.

Amikor már az utolsókat rúgta az édesapa a halálos ágyán, arra intette alig hallható hangon a fiait, hogy éljenek békességben, legyen vezércsillaguk a kölcsönösség, száműzzék házuk tájáról a lélek hóhérait, az érdeket, soha ne irigykedjenek egymásra, és soha ne kívánják meg a másik földjét, lovát, szamarát, tehenét, borját, feleségét. Párnája alól kivette a Bibliát, kinyitotta arra a helyre, ahol két sort tintaceruzával aláhúzott, és reszkető hangon felolvasta:

„Ne kívánd a te felebarátodnak feleségét, se szolgálját, se szolgáló leányát, se ökrét, se szamarát, és semmit, ami a te felebarátodé.”

– Ha betartjátok ezt a legfontosabb parancsolatot – suttogetta –, boldogok lesztek a földön.

És kilehelte a lelkét.

Ígérték a fiúk, hogy betartják a testamentum minden szavát, éltek is egy ideig békességben, anélkül, hogy haragos szó hagy-

ta volna el az ajkukat. Mintha ehhez a méhkaptár-buzgalomhoz, ehhez a szelíd békéhez igazodott volna erdő, mező, rét, legelő, alkotott a természet szakadatlanul:

*„Ünnepre fordult a természet, ami
Szép és jeles volt benne, megjelent.”*

Rügyek és virágbimbók milliói pattantak tavasszal, a barackfák rózsaszínű, az akácok és a cseresznyefák fehér színű gúnyát öltöttek magukra, a harangvirág kelyhe hajnalra csordultig telt harmattal, nárcisz, jázminbokor, szűzfehér liliom kelt illatversenyre, hulló virágszirmok illegették magukat, libegtek langyos szellők hátán, s alkonyatkor kényesen pilinkéltek a földre, ősszel ágak hegyén almák pirultak, körték sárgultak, a szőlőszemekben feszült a lé, pincékben a hordók mustra szomjaztak, hegyek sörényén titkokat suttoztak a sötét fenyvesek, a patakok sikamlós, pajzán történeteket fecsegték, s a zengő hárfa hangját utánozták, a mohák puha párnákkal borították be szerelmespárok számára az erdei tisztásokat, a zsenge őzsuta a bak izmos szügyéről álmodott, pity-mallatkor citerát pengetett egy szénfejű cinke, fuvolán játszott egy aranypinty, virágoskertekben feslett pillangók illegették-billegették magukat, a pacsirta szagos füvekbe rakta le a fészket, rigó füttyentett, szajkó zagyvált, szarka cserregett, vörösbegy, rozsdafark, ökörszem ugrált lázasan ágról ágra, a szél kacér frizurát ondolált a felhőkből, s rótvörös palástba öltözve nyugodott le a nap.

Úgy tűnt, a hamvaiból föltámadó főnixmadár repdes a világ fölött.

A négy testvér rendre megnősült, gyermekeket nemzettek, szerelemről, nászról, barátságról mondtak meséket a vének hoszszú, téli estéken, s a fiatalok vidáman énekeltek, csengett az erdő, a mező, a műhely a hangjuktól. Hát még a táncuk! Egyik reze-gőst, másik dobbantóst, harmadik oldalt lépkedő körtáncot járt: csűrökben csüördögölőt, pádimentumos házakban verbunkost, kerek udvarokon keringőt. A szívet szerelembe, a testet gerjedelembe csalogatták az édes, az andalgó vagy a sikongó dallamok, a

tárogató harsogott, sírt a hegedű, kesergett a furulya, s dudaszóra rángatták táncba a cifra menyecskeket a csikósok, pásztorok, a gulyások a csárdákban.

De az emberi természetnek van egy vészes tulajdonsága, ami megbontja a kialakult rendet. Ez a tulajdonság az irigység.

A legkisebb testvér, akinek – el ne felejtsem! – Pannon volt a neve, szépen gyarapodott, gulyái, ménesei, kondái a kövér legelőkön, makkos tölgyerdőkön úgy elszaporodtak, hogy senki sem tudta már azok számát, ringott a kancák és a tehenek kövér fara, tőgyük majdnem a földig ért, s a rónán versenyre keltek a szelekkel a keselylábú, dús sörényű paripák.

A három idősebb testvér – Johos, Tutuj és Juga – kezdte görbe szemmel nézni ezt a nagy gyarapodást, s igazságtalansággal vádolták az édesapát: nem jól osztotta el a birodalmat, mondták, nekik a soványabb rész jutott. Megszegték az apai intelmet, s lopkodni kezdték Pannon vagyonát. Hol egy kéve búza tűnt el a kalangyáról, hol egy véka gabona a hombárból, hol egy csikó a ménesből.

Vakarta a fejét Pannon, nem akarta elhinni, hogy őt a testvérei lopkodják, de amikor az éjjeliőr behozta a mezőről Johost, kéve búzával a hóna alatt, akkor nagyon megkeseredett a szíve. Félelem, rettegés rázta meg a testét, megérezte, vége a régi, békés világnak, a háború angyala megfújta a kürtjét.

Úgy is lett.

Mint avar alatti erdőtűz, úgy terjedt el a gyűlölet.

Hadak indultak gyilkos háborúba, megszedültek az elmék, s nem gyászlobogókkal, hanem hejehujás örömmel, nótaszóval vonultak a katonák a halálmezőkre. História fiai más népekkel szövetkeztek, így a testvérharc démonának diadalszekere az egész földön végigdübörgött:

*„A vész kitört. Vértfagylaló keze
Emberfejekkel labdázott az égre,
Emberszívekben dúltak lábai.
Lélegzetétől meghervadt az élet,
A szellemek világa kialudt.*

*Amerre járt, irtóztató nyomában
 Szétszagatott népeknek átkai
 Sóhajtanak fel a csonthalmok közül..”*

Ehhez igazodtak mindenek.

Az áldott természet, az erdő, mező, kaszáló jelezte azt, ami emberek lelkében végbement: Az ég bakacsinba öltözött, este nem jött fel a vacsoracsillag, bujdosó lett a hold, ha elő is tűnt néha a felhők résein, vaksi, fekete szemével nem a fiatal párokat biztatta szerelemre, hanem az erdőkben megbújó tolvajokat gyilkolásra, ölésre, szélütés érte a tavaszt, feketét virágoztak a gémberegett fák, a gyümölcsök lehullottak a fákról, mielőtt megérték volna, elhallgattak az énekes madarak, helyettük kígyók sziszegtek, békák brekegtek, farkasok üvöltöttek, tavasszal nem tértek vissza a vándormadarak, üres gólyafészkek gazdátlanul ásítóztak az égre, fekete lett a smaragdzöld gyík, szarvasok helyett agyaras vadkanokká változtak az öregember fiai, döglegyek bozsongtak a szederjes hullák fölött, pernyét, hűgyszagot hozott a szél, kiapadtak a források, gránát tépte, vemhes kancák nyerítettek, nőttek a temetőkertek, üresen himbálózta a ringóbölcsők, csótányok, bolhák, tetvek hada támadt, kibomlott hajjal, háborodott elmével rohantak bele az éjszakába a megerőszakolt nők, nyomukban bajonettes katonák, koporsó nélkül, szemfedő nélkül dobálták gödrökbe, döngutakba az elesett katonákat, piramist építettek koponyákból, a kerteket, a mezőket rozsdásra perzselték a lángszórók, hullahegyek torlaszolták el a folyók kanyarulatait, lehullottak az öröm rózsái a lányok arcáról, mellbimbóik megfonnyadtak, omlottak a hit-katedrálisok, puskacsőbe költözött a jog, máglyára dobálták a törvénykönyveket, érdem lett az esküszegés, az árulás.

S mint a dögvész, mint a pestis, mint a fekete halál terjedt el a földön az ölés öröme és örülete, ölni tanították a gyermekeket, dicső tett volt az élet kioltása, kitüntették a gyilkosokat, ki-aludt szemekben a fény, hamis próféták hirdettek hazug ígéket,

szennyes söpredék rikácsolt éljent tébolyult hadvezérekre, dőlt a pénz a fegyvergyárosok kasszájába, főpapok szenteltek ágyúkat, a vérbosszú lett az új vallás, lángkakas pusztított kunyhót és kastélyt, keselyűk keringtek fecskeraj helyett a légben, a Sátán ült az Isten trónusán, és attakot vezényelt, szerelmes szerenádok helyett szirénák sikoltoztak, óriás-kondér lett a világ, emberhúsból főzték a kocsonyát.

Egy ordítás töltötte be a tereket:

– Győzni! Győzni minden áron! Győzni, mert aki veszít, annak vége. A legyőzötteket fölszegezik a keresztre.

És győztek! Egyesek győztek. Az öreg, mármint História idősebb gyermekei, Johos, Tutuj és Juga, a győztesek oldalán kerültek ki a vérzivatarból.

Minden bűnük töröltetett.

A legkisebb testvért citálták véstörvényszék elé, ahol a farkas diktálta a törvényt. Megvádolta a bárányt, hogy felzavarta a vizet, holott ő, a toportyán állt közelebb a forráshoz.

A legkisebb fiú, Pannon bűnlajstroma végtelennek tűnt.

A három idősebb testvér bűneiről nem esett szó.

Könyörgött Pannon, vegyék elő az egyetlen igazságos törvénykönyvet, a Bibliát, mert az apjuk onnan olvasott fel citátumot a halálos ágyán.

Kívánságát teljesítették.

A mogorva főbíró monoton hangon adta elő a győzteseket igazoló példabeszédet:

„Elméne azért József az ő bátyjai után, és megtalálá őket Dóthánban.

Mikor távolról megláták, minekelőtte közel ért volna hozzájuk, összebeszélének, hogy megölik.

És szólának egymást között: Ímhol jön az álomlátó!

Most hát jertek, öljük meg őt, és vessük őt valamelyik kútba; és azt mondjuk, hogy fenevad ette meg...

És lőn, amint oda ére József az ő bátyjaihoz, letépték Józsefről az ő felső ruháját, a czifra ruhát, mely rajta vala.

És megragadák őt, és beleveték a kútba; a kút pedig üres vala, nem vala víz benne.

Azután leülének kenyerezni...”

– Ezt cselekedjétek vele – mondta a hóhérlegényeknek –, ő a főbűnös, miatta folyt patakokban a vér. Földjeit, rétjeit, legelőit, erdeit daraboljátok föl, hasogassátok pántlikákra birtokát, és adjátok oda győztes testvéreinek.

Ez az erősek, a hatalmasok törvénye.

– Gondoskodjatok arról is, hogy soha ne tudjon kimászni a kútból. Vágjátok le a jobb karját, a bal lábát, csapjátok le a fülét és az orrát, kaszaboljátok össze az arcát, szúrjátok ki mindkét szemét, törjétek össze lábszárcsontját.

És így cselekedtek a hóhérlegények.

„A gyertyák csonkig égtek.”

Sajgó Szabolcs

Amerika

*Új félelmet szülnék
új hatalmak,
új ékesszólásra csábítanak,
megújulásnak nevezik,
reformnak, haladásnak,
a terrort, a bitót,
a nyers erőt.*

*Szomszéd a szomszédnak
ilyenkor tanulja új nevét,
mint az új hitves
a párja szokását,
a mindennapi rutint,
és zárt ajtók mögött
sem látja már önmagát.*

*Van-e jövő,
ha bizonytalan a múlt,
aki a pusztulásnak tetszeleg,
semmi magát
rozsdálló szögre akasztja,
feltámadhat-e a földi lét után?*

Salánki Anikó

Apuka kenyere

Az utcában egész éjjel ugattak a kutyák. Nem is ugatás volt ez, hanem vonyítás, hörgés, egekig érő kutyafájdalom. Ha egy percre elhallgattak, valamelyik újra kezdte, és kertről kertre járt a riadólánc, kezdődött előlről a vircsaft. Juci forgolódott a meleg paplan alatt, néha kidugta a lábát, hátha elmúlik a hőség, ami mostanában gyakran elfogta. Mihály persze aludt, szétvetette kezét-lábát, és békésen szuszogott, mint egy elégedett óriásbébi. Ha horkolt volna, biztos oldalba böki, de így inkább közelebb húzódott hozzá, az ismerős verejtékszag megnyugtatta. Az egész utcában egyedül nekik nem volt kutyájuk, a legközelebbi szomszédban volt vagy öt, különböző fajtájú és nagyságú.

Juci néha átgórt a kerítésen némi maradékot, amikor nem volt otthon senki. Nem akart belőle rendszert csinálni, a szomszéd-asszonnyal évek óta csak bólintottak egymásnak.

Múltkor volt délután valami bugyuta film a tévében, porszívózás közben véletlenül belenézett, hát ott olyan jó szomszédok éltek egymás mellett, hogy csoda. Mint a mennyei paradicsomban, cserélgették egymás közt a ruhákat, ékszereket, elvitték egymás gyerekeit edzésre, meg feszt koktélokot iszogattak párás falú poharakból. Na, itt az utcában legfeljebb a férfiak váltanak egymással néhány szót a köszönésen kívül, meg a kocsmában volt valami kis beszélgetéské. Mióta nincs nyitva, a boltban megveszik azt a néhány felest meg a legolcsóbb sört, aztán mindenki megy haza, megisszák a műhelyben vagy az ólaknál. Az ő ura hála az égnek nem italos ember, persze egy-egy mulatságon, lagziban megitta a maga vörösborát, aztán duhaj jókedvében úgy megforgatta még a kövér szakácsnőt is, hogy leesett a papucs. Azóta is emlegeti, és úgy nevet, hogy csak úgy reng a dupla tokája. Ő meg soványka, kicsi, csak úgy eltörpül a mázsányi ura mellett. Jól élnek, ez a lényeg, gondolta félálomban, amikor meghallotta a kaparászást az ajtón. Megmerevedett, egy

kicsit tán meg is ijedt. Apósa nem szokott éjjel kikelni az ágyból, nappal is egyre kevesebbet. Ő ápolja harmadik éve. Rendes ember, mikor özvegyen maradt, idefogadta őket, nagy ez a ház, mondta, elférnek. Így is volt. Három és fél szoba, nagy konyha, kamra, persze nem olyan modern, mint most divatos. Sátortető, olyan az utcában mindenkié, ebben megvolt annak idején az egyetértés. Magára húzta a zöld fürdőköpenyt, és óvatosan kilépett az ajtón.

Az öreg ott állt, botra támaszkodva, a pizsamakabátja félre-gombolva. Felkapcsolta a folyosói villanyt, lásson valamit, és gyorsan odatolt egy széket, amire Misa bácsi – mert így szólítottotta apósát az elejétől fogva – lassan ráereszkedett.

– Hallod-e, Erzsókám – mondta reszkető hangon, s Juciban meghűlt a vér. Szegény megboldogult anyósa volt Erzsébet, tíz éve ilyentájt temették. Az öreg meg folytatta, de nem rá nézett, hanem valahova messzire. – Süssél már nekem olyan kis cipókat, amiket régen, mikor jártam ki a határba. De jó idők is voltak! Emlékszel, egyet mindig hazahoztam a gyerekeknek, hogy megörült mindig, úgy befalta, mi meg fogtuk egymás kezét. Egyszer meg szalagot vettem néked az endrődi vásárban, a kölöknek meg kis ostort. Nem láttad, hova tette? – nézett kitisztult szemekkel Jucira. Aztán a választ meg sem várva nagy nehezen feltápáskodott, és botorkálva elindult a szobája felé.

Juci könnyes szemmel nézett utána, aztán cipőt húzott, lement a nyári konyhába, ott kezdett kenyeret gyúrni, a kamrában megtalált mindent. Nem lesz olyan, mint anyósáé volt, hisz csak szárított élesztő volt itthon, meg a gázsütő sem olyan, mint a kemence, de megörül majd neki az öreg. Dúdolt egy kicsit, és már kivilágosodott, mikor kihúzta az első tepsit, rajta a pirosra sült, apró kis cipókkal. Egy kicsit ferdék lettek, meg nem is egyformák, de az illatuk átjárta a konyhát. A férje álmos szemekkel, csodálkozva nyitotta be az ajtót. – Apuka kenyere – magyarázta Juci, és nem is tudta, mitől pirult el, amikor a férje az ölébe vonta. Biztos csak a meleg – gondolta, és csak nézte, ahogy az a nagydarab ember beleharapott a kis cipóba, és két falattal lenyelte.

Tányérra tett négyet, letakarta tiszta konyhatörlővel, úgy vitte be az öregnek, aki az ágyban ült, hátát a kemény párnának támasztva.

– Erzsókámmal álmodtam – fogadta a menyét, és amikor meglátta a kis kenyérkéket, elmosolyodott. – Nem volt álom, itt járt, ugye?

Juci csak bólintott, és kiszaladt a szobából.

Az utcában csend volt, egyetlen kutya sem ugatott.

A szél megrázta a gallyakat, s fehér virágszirommal takarta be a felásott kertet.

Őszi képeslap

Az öreg rendbe tette az ócska ballonkabátját, kis ecetes vizes ronggyal próbálta kivenni azt az ismeretlen foltot az elejéről, némileg halványult. A kalap kicsit molyrágta, tavaly is ilyen volt. Nem vesz ő már magának ruhafélét, minek erre a rövid időre. Nemsokára 80 lesz. A szomszéd mindig mondja, hogy élhetetlen vénember maga, Jani bátya, más világ van már, ki kéne használni. Nézzen ki karácsony előtt a főtérre, olyankor van ingyen konyha, máskor meg adnak csomagot is, tartós élelmiszert. Meg menjen be a tanácshoz, persze már nem így hívják, és kérjen tüzelőt, utalványt, segítséget. Igaz, ami igaz, tavaly majdnem megfagyott, feltüzelt az öreg diófát, úgyse termett. Meg leköltözött a nyári konyhába, a sparhelt egész jól szelelt még. Megfőtt rajta az a kis leves. Elteltek a téli hónapok, de elég keservesen. Eltöprengett rajta, hogy kérincsel, kilincsel, áll egy vége-hossza nincs sor végén, aztán kanalazza a gulyást, a zsír megdermed a műanyag tányér szélén. Lökдösik, kiverik az almát a kezéből, míg végül egy csizma pépesre tapossa. Beleborzongott.

Októberben mindig kimegy a temetőbe – megígérte, és az ember betartja a szavát, akkor is, ha alig volt 16, amikor felesküdték a szabadságra. A képeslap tegnap érkezett, a postás rendes ember, behozza. Nézik együtt a szép tengerparti fotót meg az üdvözlét. Ez az 56. képeslap, tán nem is lesz több, gondolta. Ennyit kapott meg, biztos voltak előtte is, de azok eltűntek, el-

kobozták, valamilyen akta mélyén lapulnak. Sose válaszolt, nem volt feladó, de tudta, hogy ki küldte. Együtt indultak el azon az őszön, amikor már a zászlók ott heverték a sárban. Ő nem ment ki, visszafordult a határról, itthon tartotta valami.

Most meg megy ki a temetőbe, viszi az őszirózsákat, ahogy mindig, minden évben. A temető főbejáratánál félre kellett húzódnia, vagy három elegáns fekete autóból szálltak ki hatalmas koszorúkat véve ki a csomagtartóból. A virágok és koszorúk émelyítő szagától kicsit fájni kezdett a feje, főleg a fenyők gyantájától, leült egy közeli padra. Leeresztette az őszirózsákat a földre, 17 szál, ennyien voltak az évfolyamon, akik aztán rossz helyen voltak rossz időben.

– Bátrak vagyunk vagy bolondok? – ezt kérdezte tőle a csoportvezető fiatal tanár, rácsapott a vállára, és nevetett. Nem tudta a választ.

Nézte a közeli hatalmas sírkövet, rávésve egy bajszos férfi arc képe meg egy motor. Biztos márvány, egy ház ára – gondolta, aztán gyorsan felállt, nem való ő ide a kopott, térdig érő, ódivatú balonban meg a félretaposott sarkú, fekete cipőben. Nincs messze a kocsmá, olyan fura neve van, Célállomás. Megtapogatta a zsebét, ott lapult kétszáz forint, egy kisfröccsre elég. Kihallatszott a tangóharmonika kicsit fals hangja. Dada játszott rajta, előtte már biztos van vagy öt fél vodka. Állítólag félig orosz vagy üzbég, de volt, aki mongolnak tippelte. Akkor jött ide az apja, akkor ősszel, azt se tudta, hova vezényelték, aztán súlyosan megsebesült, és valahogy itt ragadt. Elfelejtették. Összeállt egy piaci asszonnyal, abból született a fiuk. Kicsit fura volt, mert ugyan játszott ezen a hangszeren, ha félig szittyós volt, egészen jól ment, meg el is látta magát, hisz régen egyedül élt, de nem beszélt. Ha kérdeztek tőle valamit, vigyorogva bólogatott, hogy „da, da”, így ragadt rá a név. Volt egy öreg tanár, ő azt mondta egyszer, hogy az ilyen ember történelmi lábjegyzet, nagyon apró betűkkel szedve.

Mint én – gondolta. Toporgott egy kicsit, fázni kezdett a vékony nadrágban, a kabát se sokat fogott a metsző szélben, aztán nagyot nyelt, és belépett az ajtón.

Az őszirózsákat majd később leteszi a sírokra, egyenként.

Az utolsó meg az övé, azt csak úgy otthagya az ösvényen.

Szilágyi Ferenc Hubart

Nehéz teher

*Bevallhatod vagy eltussolhatod,
a tiszta elme még mi jót remél?!
Vidám jövőt, virágos holnapot?
Az eb csahol, de tudd, a pénz beszél!
Nehéz a sors, ha fúj a szembeszél,
s vajon mihez lesz úgy elég erőd?
A séma nyerni fog, vagy elvetél;
de fel ne add, komám, a vég előtt!*

*Akad talán, ki majd segít neked,
s a terheid felét cipelni kész,
ha pár barát megejti szívedet;
de megbecsüld a jót, ne légy csibész!
Naponta les reád ezernyi vész,
a homlokodra gondja gyűr redőt,
goromba kór sötét időt idéz,
de fel ne add, komám, a vég előtt!*

*Ma némely ember itt keresztbe tesz,
ha épp boldogtalan, s irigy talán,
s magába zár a lelki vasrekesz,
keress egy ablakot pillád falán!
Jutott a méz helyett üröm, csalán,
amíg e fön a lágy kutacs benőtt,
de nem lebegtet még a szél a fán...,
hát fel ne add, komám, a vég előtt!*

Ajánlás:

*Hozsanna, Hercegem! Én itt vagyok
kegyelmedért, fogadd a vakmerőt!
De szánj meg – ó, a bűneim nagyok –,
cserébe lelkemért a vég előtt!*

Bittner Mónika

Morbido

A reggeli harangszót alig hallotta, elnyomta a kutyaugatás. Ilyenkor megy haza az öreg Bárczi a fatelepről, rozoga biciklijével végigkerekedik az utcákon, közben borízú hangon köszönti a házörzőket, azok hófehér fogaikat mutatják neki, az éjjeliőr meg visszavicsorog rájuk. Bentről nézte a jelenetet, leeresztett redőny mögött derengett szelíden a fény, jóleső hűvösség költözött a júniusi szobába. Ezekben a korai órákban is van ereje a napnak, egy tarka macska nyújtózott a kerti padon, lehunytt szemmel sütkérezett. Kint az egyre bontakozó hőség hársillatot lehelt, a férfi nehezen viselte a túláradóan édes levegőt, félig behajtotta az ajtót.

Lassú mozdulattal a cigarettásdoboz után nyúlt, aztán az ingzsebéből gyufát vett elő. Leült az asztalhoz, majd ráérősen feltépte a dobozt, kivett egy szálat, és beszívta az illatát. Letette maga elé, nem akarta még meggyújtani, tűnődve nézett a kertkapu felé, és várt. Vagyis inkább reménykedett.

Eszter nem jön ma már, dél is elmúlt. Így nyáron mindig korán érkezik, van, hogy reggel hétkor meglepi. A karján vesszőkosarat hoz, abból veszi elő a friss kenyeret. Még meleg – mondja talányos mosollyal. Aztán újságokat tesz az asztalra, hogy a reggeli után majd együtt olvassák el.

Sokat mesélt a lánynak a gyerekkoráról, hogy az anyja hajnalban, gyalog ment a falu egyetlen boltjába ennivalóért, aztán a postára az hírlapokért, és az olyan jó volt, hogy a kenyér még meleg volt, mire hazaért; ahogy rágondolt, érezte az illatát.

Mindig jókedvet akart, örömet, ráérezett, hogyan kell mindezt megteremteni, ki tudja honnan szerezte a régi kosarat is, pont olyan volt, mint az édesmamáé. Hangulatok, szertartások, emlékek. Behunyta a szemét, aludni kellene, hogy ne érezze ezt a lassúságot.

Újból felvette a cigarettát, és elszántan a gyufa felé nyúlt. Eszter ki nem állhatta, ha dohányzik. Hát csak rajta, mérgelődjön,

ha eljönne mégis, dohoghatna, mint egy vaskalapos ápolónő. Ha eljönne mégis.

Fájt a szíve, letette a gyújtatlan gyufát. Szorított a mellkasa, a levegő is nehezen jött egy rövid ideig. Hátradőlt a széken, mélyeket lélegzett, érezte, ahogy mérséklődik a szívdobogása, csak a homlokára kiülő hideg verejték emlékeztette a futó rosszullétre. Régen volt már ilyen, négy éve, akkor kapott rá gyógyszert is, de nem sokáig szedte, olyan nyomorultul érezte magát. Nehéz volt megmondani, hogy a mellékhatásoktól vagy pusztán attól a ténytől, hogy orvosságot szed a szíve miatt. Az már igazán annyira öreges. Szívgyógyszer.

Meddig tudja elhitetni magával az ember, hogy még fiatal? Hol húzódik az a választóvonal, amikortól a letűntek közé számít? Van átmenet? Idejétmúlt. Egy tisztos őszes halánték. Önáltatás, kit akar még átverni önmagán kívül, a korosodó pontosan azt jelenti, amit takarni akar: pusztulást.

Amikor annyi idős volt, mint most Eszter, derűvel figyelte a jó megjelenésű ötveneseket – majd ilyen elegáns leszek, ha megöregszem, gondolta akkoriban. Ahogy maga mögött tudta azt az időszakot, hogy már senki sem utalt rá „fiatalemberként”, a haját mindig egy leheletnyit hosszabbra hagyta, mint a megszokott, és hordott valamilyen feltűnően színes sálát, ám ettől nem lett lélegzetelállítóan egyedi, csak egy jól öltözött, az átlagosnál kicsit érdekesebb figura. Igazából nem volt benne semmi különleges. Csak az, ahogy Esztert szerette.

Lassan állt fel, már-már nehézkesen, a kapu felé sandítva leszedte az asztalt, csak a kenyér maradékát hagyta ott, alig hiányzott belőle. Ma már nem jön – mondta ki újra, és erre a mondatra ráerőltetett egy kis bizakodást, hogy ma már nem jön, de holnap még jöhet.

Szómágia, mondaná rá a lány, és nevetne. Sokszor mulatott rajta, ilyenkor mindig szelíden nézett rá, mintha legalábbis az anyja lenne.

Kiment a verandára, végignézett a kerten, volt hét almafája. Eszter hét szilvafának hívja, és kajánul mosolyog. Amikor tavalyelőtt megvette a házat, a lány lelkes volt, hogy ez milyen remek ötlet, majd minden hétvégén kijönnek ide a jó levegőre, miután

meg értesült arról, hogy ide is költözik, csak annyit mondott: meg fogod unni. Egy éven keresztül minden egyes alkalommal, amikor eljött ide, elmondta: ez nem a te világod. De hát mi az én világom? – kérdezte. Eszter csak csóválta a fejét, hogy minek kell neki egyáltalán ilyen hülyeségekre válaszolni. Az tény, hogy a színházról egyre távolabb kerül itt a birtokon.

Mindenki valamiféle múltó szeszélynek tekinti ezt a vidéki létet, a lány is elfogadta a hirtelen jött, különös döntést; minden héten meglátogatja, néha gyakrabban is jön, Ő meg szinte soha nem megy a városba, ott minden olyan nyughatatlan és pezsgő.

Bement a házba, fel sem kapcsolta a villanyt, csak végigdőlt az ágyon, lejátszotta maga előtt újra a hat nappal ezelőtti történeteket. Meg akarta lepni Esztert, volt kulcsa a lakáshoz, a kertből vitt mindenféle csemegét. Mielőtt felment volna, mégis felhívta telefonon, de ki volt kapcsolva – mindegy – ilyenkor amúgy is az egyetemen szokott lenni. Annál nagyobb lesz a meglepetés, amikor hazaérván meglátja a konyhába lerakott rengeteg finomságot. Belépett a lakásba, és döbbenet meredt a szobára. Teli hamutartók és üres pezsgősüvegek ontották magukból az áporodott szagot. A gyümölcsökkel teli faládát még akkor sem tette le, amikor a lány már becsukta maga mögött az ajtót. – Hát te? – kérdezte erőltetett közvetlenséggel, miközben félretolta az üvegeket.

Eszter, te iszol? – ezt az ügyetlen mondatot sikerült kezdésnek kiböki, de csak azért, nehogy azt kérdezze, ami szétfeszítette, hogy ki az, aki itt dohányzott, most nem utáld a füstöt?

Az ócska kezdet után simulékonyan adták magukat az agyoncsépezt mondatok, olyan sablonos volt a veszekedés, hogy szinte megnyugvás volt hallani a banális befejezést: add vissza a kulcsot! Gyengéden tette le, meg sem csörrent.

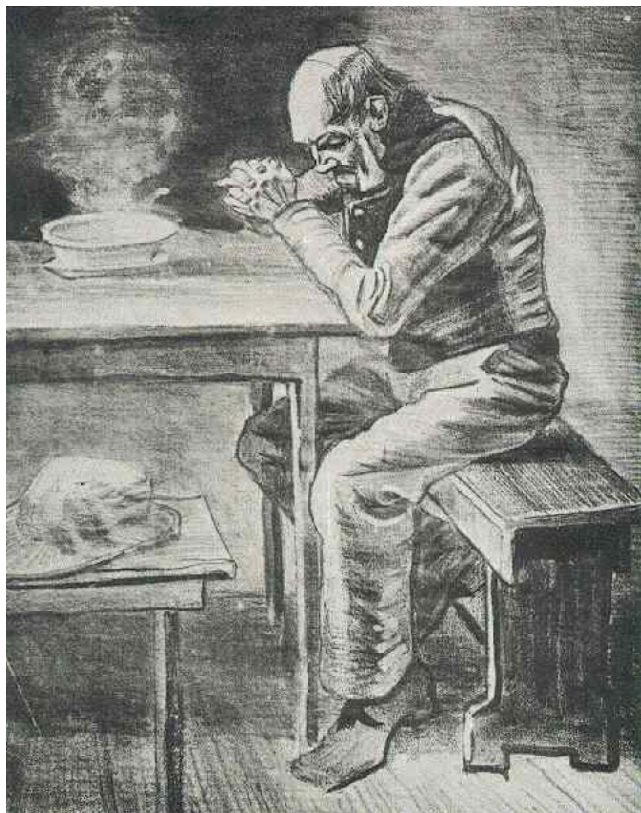
Azóta semmi. Fel kellene hívni telefonon, hogy legalább beszéljenek. Majd megmondja, hogy hibázott, a magamfajta vén hülyék mindent túlreagálnak. Erre majd csak elneveti magát a lány.

Egyszer csak hallotta, hogy nyikordul a kapu. Megolajozhatta volna, de tetszett neki, hogy jelez, ha jön valaki. Kinézett az

udvarra, és meglátta a lányt. Valamit hozott, ajándékot? Békülni akar? Volt annyi ideje, hogy gyorsan felvegyen egy jobb inget, megköszörülte a torkát, hogy ne érződjön rajta, mennyire nyugtalan. Eszter belépett, egy pillanatra csak nézték egymást, aztán üdvözölte.

– Hát, szia! – Megfelelően könnyedre sikerült, de azért érezni lehetett az örömet. Szépen megkomponált antré.

– Szia, apa! – köszönt vissza szelíden a lány. – Azt tudod, hogy a telefonod ki van kapcsolva? Képtelenség téged elérni itt, az Is-ten háta mögött.

VINCENT VAN GOGH (1853–1890) rajza

Lázár Kinga

A felszín felől

*Ennek a tónak nincs partja.
Innen hallod az isteneket suttogni,
a csontjaidat nőni,
míg a mélyére megérkezel.*

*A mélyére megérkezel.
A víztükrön megül a suttogás,
a csontjaid roppannak.
S a hang nem száll felfelé.
Bármit mondtál még,
a felszín alatt megrekedt.
Buborékok jelzik az isteneknek:
itt voltál.*

Az üdő

*A vadász nem ismeri a szerelmet,
de látta már lőtt sebnek a csillagokat.*

*A kora esti ég még tojáshéj volt,
lecsordult róla a sárga napfény,
s a lankákban gyűlt össze.
Tenyere kérge rokon a fákéval,
nem ölésre termett.
S bár nem ismeri a szerelmet,
az üdő nyakát célozva
csontjaiban felismerte
a pogány templomok oszlopait,*

*a véredényekben dübörgő
ősi asszonyok örökségét.
A vadász hallgat a szerelemről.
Tűri a prédátlan éhséget.
Az ég kifeszített szarvasbőr,
golyóbis nyomai rajta a csillagok.*

VINCENT VAN GOGH (1853–1890) rajza

Varga Melinda

A szakrális sárkányokról

François Brédának a léten túli létbe

*Az ég türkiz hintóján bordó szoknyás nimfák
lebegnek. Alkonyodik, Artemisz szárnyas
sárkány hátán, a Holddal a kezében
átsuhan, nyomában a hűvös este szele.
Létó karjában ez a pillanatkép
olyan, akár az öröklét,
állandó, nem alakul át másik képpé,
de az is lehet, hogy nem is létezik.
Örök az, ami nem létezik.
Az illúzió illatos harmata észrevétlen
hull reánk ezen a február végi délutánon.
A Mars hónapja felé haladunk,
fényes vizeken, szó-szöveg-szöveten,
a létezés kémiai kertjében,
ahol a háborúk, a hőbörgő-háborgó hübrisz
mérges gyümölcssei pattannak ki a tavaszi
fák rügyeiből, és ellep mindent az alkímiai dér,
a szavak romlása, az ígék fojtó csendje,
a jelzőkből kibomló, véres harangvirágok.
De az elmúlásban még az önzés köve is
fölmorzsolódik.
Az ég kópiája a föld, és a föld indigója az ég,
az al- és felvilág komponistái a költők,
bájosni tudó Ba-test varázslók,
a góg gigászi maradványai elemeit
semmissé tevő, boldog bolondok.
Úgy tesznek, mintha társadalmi életet
élnének, polgári, monoton hétköznapiakat,
lakást kifestő, csapot javító
férfiak, szelíd tekintetű nők,*

*akik házi feladatot írnak,
miközben keverik a vasárnap esti
vacsorák mágikus levét,
a földi létezéshez szükséges
kraftot vagy nyugalmat.
Éjszaka rózsaligetek illatát
szívják magukba,
az Oliümposzon járnak,
Aphroditével és Érosszal,
Pallasz Athénével és Dionüszossal
illatok illó hintaján szállnak,
amiből reggelre vers lesz,
bűvös szó-szövet, nyilak nyila,
litoszi lét,
létszínházi látvány.
A barátságna az egyiptomi Ba-test az alapja.
A költőknek valaki ezt is sugallja,
tán a végtelenről lábát lelógató létező, az Isten.
A Szelem Szelei a Szelekről indulnak.
A kenyér belében rózsát rejtő koldusoktól,
az éhezők, az örületek, a kunyhólakók
közül, és széleken figyelő székely székekből is.
A gyermeklétből és a felejtésből,
amely, miután levedlette magáról a félelmet,
emlékezéssé alakul, hisz azért felejtünk, mert félünk.
A mesék az emberi psziché misztikus messzelátói.
Most közös mesét írunk mi, itt összegyűlt
költők, rád emlékezők, barátok, akik megismerték
a Ba-test filozófiáját, vagy legalábbis
már sejtenek valamit belőle,
az idő színházának kolozsvári állomásán,
amely szintén csak illúzió, földi kapaszkodó,
a pillanatban feloldódó szakrális sárkány.*

Varga Klára

Sárkányok és angyalok

Minden kolozsváriban lakik egy sárkány, aki védi a Kincses Város kincseit a betolakodóktól, a ki-be mászkálóktól, az újonnan betelepülőktől, a bután bámulóktól. Nem tudják pontosan, milyen kincsek ezek, nemigen emlékszik arra senki, hogy arany, drágakő, titkos tudás, bölcsesség avagy egy sok ezer éve mindenestül elsüllyedt, más dimenzióba költözött város a város alatt, egy másik, aranyló fényben úszó világ, amelyhez már csak kevesen találnak kulcsokat magukban.

Még nem jártam Kolozsváron, csak messengereztünk a későbbi férjemmel, én a Dunakanyarból, ő Kolozsvárról. Egy alkalommal azt írta nekem, a padláson talált egy fekete tükröt a holmija között, Magyarországon meghalt, erdélyi barlangász barátjától származó titkos írás van a fa borításán. Nem tudnám-e elolvasni – kérdezte.

Az volt ráírva: Stefan, kolozsvári varázsló.

Egy kolozsvári helytörténeti könyvben olvastam később, hogy az angol protestáns vendégprofesszorok révén került az angyalokkal folytatott társalgáshoz használatos tükör és az angyalábécé Kolozsvárra, ahol, úgy látszik, még a huszonegyedik században is akadtak, akik nem felejtették el a régi stúdiumokat.

Stefan, a kolozsvári varázsló, akit a barlangászok Istvánnak hívtak, hamarosan „meglátogatott”. Hajnalban jött, abban az órában, amikor mindig felébredek. Az ágyam mellett ült egy széken, és azt mesélte, hogy egy bizonyos templomban az angyalok segítségével tisztítást végzett, de nem ért a munka végére, és maradt ott még valami a környéken, amit rendbe kellene tenni. Azt is mondta, próbált segítséget kérni egy idegenvezető hölgytől, akivel életében ismerték egymást, de a hölgy nem tudta befogadni az üzenetét, ezért engem arra kér, ha eljutok Kolozsvárra, fejezzem be, amit neki nem sikerült. A férjem, aki egykor ipari

alpinistaként a Szent Mihály templom tetőzetét javította, tudta, hogy István a Farkas utcai templom tetején dolgozott, mielőtt Magyarországra ment. Nyilvánvaló volt, hogy ott kell keresni azt a helyet, a templom és az egykori kolostor között.

Úgy indultam el Kolozsvárra, hogy van ott dolgom, amit a szellemvilágból és a férjem világából kaptam. Nevetve mondogattam, hogy tessék, a nagypapám Trianon után Magyarországra ment, én meg most visszafoglalom neki Erdélyt, itt fogok élni, itt temetnek el, és hogy írni fogok, erdélyi író leszek, viszek még egy vödör vizet a tengerbe, hátha pont az a pár liter hiányzik belőle.

De a kolozsváriak nem olyanok, akiknek bárki vagy bármi hiányozna. Én meg többnyire rosszkor érkezem mindenhova. Túl korán, túl későn, vagy az is lehet, hogy soha nem érkezem meg igazán.

Legelőször, az első kolozsvári telemen egy magyar turistacsoporttal jutottam el arra a helyre, amelyről Istvánnal beszélünk. Miközben az idegenvezető a Farkas utcai templom történetét mesélte, találtam egy kaput, amelyre rozsdás drótháló volt kifesztítve. A kapun át lefénnyképeztem a hóborította, száraz gízgast. Némelyik fotón lila-zöld lámpásszerű, fénylő alakzat jelent meg. Kitettem a Facebook-csoportba. Az angyalok látásában járatos személyek azt mondták: Szent Mihály és Rafael van ott jelen.

Pár hét múlva, amikor megenyhült az idő, egy csendes szombat délután beszöktünk a férjemmel a kertbe, hogy megnézzük, mi lehet az a valami a gaz között, amiről István beszélt.

Három kolozsvári professzor koporsó alakú sírkövét találtuk meg. Pont oda, ahová István mutatott a hevenyészett rajzomon, amikor erről kérdezgettem, nem tudtunk bejutni, mert kerítés választotta el az udvartól. Nem láttunk ott semmit, ami kiemelkedett volna a földből. Hihetetlen, de a férjem haláláig többet nem jártam ott.

Négy év alatt a férjemet leszámítva összesen három embernek tudtam beszélni. Semmit nem mondtak rá, mintha meg sem halották volna.

Nyomozgattam tovább román nyelvtudás és ismeretségek és helyismeret hiányában. Annyit derítettem ki, hogy volt ott egy

ásatás, amit a nyolcvanas évek elején furcsán, csendben betemettek. Gondoltam, keresek egy kolozsvári újságot, ahova dolgozhatok, és elmegyek a román régésznőhöz, akiről tudom, hogy ott ásva. Reménykedem abban, hogy interjú ürügyén valahogy ki tudom szedni belőle, mi lehet a föld alatt. De valahogy ebből sem lett semmi.

Kolozsvár főterén folyton láttam a kivégzéseket meg a fejedelmi menyegzőt a Szent Mihály-templomban. Senki sem törődött ebben a városban a szellemekkel, kószálhattak mindenfelé. Bezeg az élő embert előszobáztatták a kolozsváriak, és nem rejtik véka alá, hogy ők bárki nélkül épp elegen vannak.

De nem mindenki ilyen. Bréda Ferenc például, aki a kolozsvári írók, költők, színházi emberek mestere, kivétel.

Éppen csak befutottunk a Bulgakov Kávéházba a férjemmel, és megálltunk egy asztalnál, ahol korsó sör mellett – semmi kétség – egy angyal ült, csíkos ingben, kopasz fejjel. Nyájas, kék szemű, készen arra, hogy bárkit, akinek éppen ez kell, megtanítsa, milyen kívülről is megnézni a dolgokat, és derűt, békességet találni ebben a külső szemlélődésben.

Semmire sem volt időnk, Bréda kezét csókolt, és már rohantunk is a dolgunkra.

Aztán később találkoztam még vele a Bretter Körön. Nem emlékszem, éppen kit „téptek szét” az írók, csak arra, hogy Bréda akart valami nagyívűt mondani a végén, habár mindenki tudta, hogy már vége annak a világnak, ahol még érdemben meg lehetett mondani a nagyívűt.

Csak a halála előtt öt nappal láttam újra. A Bulgakovban ültem egy dokumentumfilmmel, esett az eső, söröztünk. Néztük a verbekeket, ahogy a szomszéd asztal alól csipegetik a kenyérmorzsat. Elállt a zuhé, megjött Boros Lóri a kórházból, Brédától, aki haldoklott. Lóri leült velem szemben, és azt mondta, hogy Bréda nem fog felépülni, fogjuk már fel, nincs jobban, ne örüljünk, eldöntötte, hogy meg fog halni. Aztán valami másról beszélgettek azzal a dokumentumfilmmel. Bambultam, nézegettem az esőcseppeket a tető szélén.

Aztán, bár a levegő felmelegedett, kisütött a nap, engem rázni kezdett a hideg. Egyszer csak ott állt előttem Bréda kék pizsamában, és egy szó nélkül benyitott a szívembe. Kivett valami zöldet. Láttam, hogy nagyon nézem, és magyarázatképpen azt mondta:

– Mi egyformák vagyunk, ezért gondoltam, viszek tőled egy kis kraftot, ha nem bánod. Azért, mert most nekem ez kell. És te nem csinálsz ebből problémát.

– Jó, persze szolgálj csak ki magad, megtisztelsz, de akkor ez azt jelenti, hogy mégsem akarsz meghalni? – kérdeztem tőle szavak nélküli nyelven.

– El kell rendeznem a hagyatékot. Bejárálnak hozzám a kórházba, és bírnom kell szuflával. Kikészít a fájdalom, alig tudok gondolkodni. Még négy-öt nap kell, hogy mindennek pontot tegyek a végére.

Öt nappal később eljött búcsúzni. Gyűjtöttem gyertyát, és, bár nem szoktam halottat idézni, most hívtam, és kérdeztem, nincs-e szüksége még valamire.

Május volt, de ő szürke télikabátban állt előttem egy kietlen tájon, és azt mondta, mint aki meglepetéssel készült:

– Egy pillanat.

Lehajolt, és rőzseágakat szedett fel a földről. A kigombolt kabátja fedezékében meggyújtotta a csokrot.

– Tessék, neked most ez kell – és betömte az egészet a szívembe, a lángokkal fölfelé.

Vittem egy szál hófehér liliomot a Házsongárdi temetőbe, az olyan franciás. A temetés végén, amikor eloszlott az irodalmi hadosztály, mentek a megbeszélt helyre, a halotti torra, akkor jött Gabi, azt hiszem, román férfi. Mutatványosfélenek látszott, felhúzott egy zenedobozt, és annak a csilingelésére énekelt Brédának.

Utána mentem csak oda a sírhoz, és kérdeztem, hogy akkor mi legyen itt velem, és ki lehetek itt Kolozsváron.

– Atlantiszi kék oszlop... Nem baj, nem fontos. Elmehetsz, húzz el nyugodtan Kolozsvárról, hét év kellene legalább, mire itt elkezdődne valami. Mármint, ami neked való – ezt válaszolta.

Nem tudtam akkor még, hogy úgy lesz, ahogy mondja. Elmegyek, és a férjem meg itt marad, ő is a Házsongárdi temetőben. És hogy majd akkor, amikor már annak a román régésznőnek a nevét is elfelejtettem, újra a közelébe jutok annak a helynek, ahová István szellemujja mutatott.

Megkértem egy ismerőst, hogy mielőtt visszaköltözöm Magyarországra, kísérjen el oda. Végül hárman voltunk, jött még vele egy ismeretlen fiú, de sehogy nem keveredtünk el arra a helyre, hanem bementünk a Farkas utcai templomba, az erdélyi nemesi családok címerei, zászlói közé. Körbejártuk az oltárt, lépkedtünk ide-oda, mintha valami elfelejtett táncot járnánk, lassan, elbágyadt tagokkal. Már szédültünk, már emelkedtünk meg süllyedtünk, és egyszerre csak látni kezdtük mind a hárman az elsüllyedt templom alatti templomot, a város alatti várost, amelyet végül mégiscsak megmutattak nekem a kincses város sárkányai.

Nagyon el akartam jutni arra a bizonyos helyre, amit István mutatott, és kicsörtettem a templomfolyosóra, de minden ajtó zárva volt. Az ablakból vettem észre, hogy valakik nagy lapos köveket vittek arra a helyre, és gyertyákat égettek, meg kis fehér kavicsokat hagytak a nagy kövek tetején. Végül valaki csak elvégezte ott azt a bizonyos munkát.

Lőrincz P. Gabriella

Mária könnye

*Uram, csak hozzád visz ez az éjjel,
Jézus, te megtört, fent a keresztfán.
Elárult, tagadott Immánuel,
Bocsáss meg, büntelen Istenfiú.
Földre jöttél értünk, igaz Isten,
Soha el nem múló szeretettel.
Harminc ezüstért áruló lettem,
Kakasszóra én tagadtalak.
És vittek már a sírhoz, Megváltó Úr,
Hasad a kárpit, az ég beborul,
Mária könnye mint zápor zúdul.
Harmadnap reggelre éled a fény,
És ott áll az angyal, van új remény,
Sziklakő nincsen ott, Jézus él.*

Vörös István

Mária-látomás

*Mit látott Mária, mikor a fiát
csapdába csalva és megrágalmazva
megfeszítették, úgy osztva halált,
ami, bár a fejükre visszaszállt,
mintha a hatalomnak volna dolga*

*a megváltásról gondolkodni –
épp nemgondolkodással, nemértéssel,
épp gyarapítva az érzéshiányt.*

*A sötétségben annyi fényjel
próbál a jóból fellángolni,*

*a megvilágosodás nem is próba,
szenvedés jár megváltás-adóba,
ez még nem bárgyú csereérték,
elveszi léted felerészét,
és legendákat terjeszt róla.*

*Mária a fiát látva mindent látott:
egységgé válni a világot,
többséggé válni normálisokat,
ezért látják őt is meg sokat,
a látomással viszonyban maradt,*

*lényegében minden látomás őt mutatja,
nem hasznodra lesz, de javadra.
Ki megváltót nevelt fel, az tudhatja,
a jósnak sincs foganatja,
ha nem veszed a más baját magadra.*

Csepcsányi Éva

Barokk

*Szűzanya-kékben ragyog
a nyári égmenny és a Nap,
mint ifjú Fiúisten, lövelli
sugaras nyilait.
Tikkad a határ, délibáb lenne
csupán a közelgő Asszony,
a Napba öltözött?*

Honvág nagyszombaton

*Nagyszombat éjjelén
bükki bor villogott
finoman metszett
poharakban: sírni,
sírni kellett, úgy
hiányzott a haza.
Mert haza Magyarország,
igen, de oly idegen minden
vidék, mely nem északkeleti.
Sehol sem oly valós az élet, a szó,
a bükki bor illata, zamata mindent,
mindent előhívott az emlékezetből.
Gyermekségemet,
a tiszta, biblikus vadont,
a pusztát, az ismerős mátrai réteket,
a Bükk semmihez nem hasonlítható,
időtlen, monumentális némaságát.
Hol vannak a hangos, torkos,
e-betűs hevesi szavak,
a felmenők örökön katolikus sírjai,
a kissé mindig konok, mindig vad
északkeleti lelkek keménysége?
Hová kerültem? Zárt, úri, germán emberek,
másképp néznek, másképp szeretnek, és
mennyig erő fenyőfáik retteneteseek.*

Szilágyi Nagy Ildikó

Ez a nap

Haec dies quam fecit Dominus, sietni kell megint, Mária, még jó, hogy nyitva a Tesco, sült halért menet beszaladsz, egy örökkévalósággá nyúlnak a vonalkódok a sorbanállók kosarában. A csipogó pénztárosnőt vakvarjúnak hallucinárod, a SZÉP kártyáról a hal árát lecsípi, és tovább haladsz.

Ez a nap, a melyet az Úr rendelt, kéne még kenyér, méz és tea. Illatos zöld szálak úsznak a gondosan mért vízen. Sose kérdezd egy férfitől, miért, Mária! „A nyolcküllös kerék ezt dobta. Olyan minden fogamzás, mint az orosz rulett. Vagy a golyó, vagy az üresség üti át a szívet, amikor a szögek a tenyérközepet tépik át, minden szervezeten a legérzékenyebb pontot. Erre már hiába marmamasszázs és defibrillátor. De a nő nem bátor, hanem vakmerő” – gondolod, és egy kortyot megkóstolsz, elég langyos-e.

Emmaus falu útján Máriák futnak, és a magdalai Máriához így szól: „Békesség nektek!” Mind a főtérrre, a plázához sietnek, hogy a tó parti korzón szemléljék, ahogy a fiadból Megváltó lesz. A történet végét keresik mind, meg azt, nekik mit forog ki a kerék nyolc küllője. Süllő villan a vízfelszín alatt kicsivel, kopott a nádas, a tavasz még nem verte fel a parti pázsit-maradékot, valaki párízsit dob a kóbor macskáknak. Mária, csak annyit mondasz a többi Máriáknak: „Mit keresitek a holtak között az élőt? Nincs itt, hanem feltámadt.”

Ez a nap, a melyet az Úr rendelt. Lebegve Emmaus közelébe érsz, a tisztásra, Mária.

*A termoszból a tea a csészében túlsordul,
sós patakok áradnak a szemedből. Elfáradtál,
belefáradtál, vége. Leiszol a csészéből,
és a halat is kitennéd, de nincs mire. Kopott
csónak az erdőszélen szezonon kívül pihen,
őzek ülnek homorú testében. Meglátod őt.
Az erdőtől a csónakhoz lép, hogy ott terítsétek
meg az Úr vacsoráját. Szeme gyémánt,
teste kenyér. Még több őz gyúlik körétek,
Mária, és mikor az állatok elrebbennek,
úgy köszön el, ahogy az Anyától tanulta:
„Békesség nektek!”*

Pethő Lorand

oltárok a ködben

*innen én megyek tovább
gyökönt a megkövült idő
arcán krumplibogarak
emberszaga van az égnek*

*oszlopok süllyednek megint
gyárok peremvidékek*

*köd hasít
puha hús a testem
megkopott bádogkrisztus
fakereszten*

*szívem begombolom –
álmban lepke volt az isten*

Lajtos Nóra

Látsz felhőből könnyező csodát

*És akkor elsötétül minden: a fej jobbra bicsaklik,
ágaira törik a töviskorona, a szögeken alvadt vér látszik,
amikor leszedik a keresztről; lyukas tenyerében az egykori
fájdalom fekete kráterré változik, a lábfejen is sajognak a sebek.*

*Sírja előtt asszonyok zokognak, dolorosa-jajok, piciny nárciszok.
Általszögellt imádságok.*

Moccan a kő, a gyolcslepedő alatt üresség toporog.

*Harmadnapon szétnyílnak az egek, mint a sebeid.
S látsz felhőből könnyező csodát.*

Nem gondoltam eddig soha bele, milyen nehéz ügy a megváltás.

Keszthelyi György

A pásztor

*Megcsörrent az arany a zálogházban,
fel-felröffen a pásztor,
és mint minden tulajdonjogot
Istent is csak úgy, megszokásból
emlegette, ha időnként
elővette a migrén.
Vállát nyomta és húzta a hivatás,
úgy gondolta, huszonkét kaliberrel
s egy hangtompítóval
visszaállítható a rend.*

*A nyáj bégetett,
a gyerekek sírtak, Jézus
nem ostorral lépett be a házba.
Egyenruhája és pletsnije volt.*

Novák Valentin

Addig jár...

*Addig jár a kútra a korsó,
míg el nem töri egy vad, utolsó,
álhitért tett viharos hajlás –
csillan odalenn az égi padlás.*

*Mert a fentit mindig lenn kerestük!
Semmi-hitekért tettünk esküt...
Eldobozolt gerenda alatti
csodákra legyintve; kacat-hit;*

*szaladtunk a kútra, hol az ördög
szakajtó napkinccsel dübörgött!
Vakon áldottuk újra meg újra,
míg ráterelt a pokol-útra...*

*És előtte. Ripityomra. Törtünk.
Széthullva. Semmiben. Fürödtünk.
Míg kútbéli fájó napjainkban
sötét anyaggá lett a hittan...*

*Most magunk kérünk izzó vasfogókat;
szétszaggassuk, tépjük a nyafogókat,
mert hiába keresünk már kiutat,
betemették ezt a fekete lyukat,
s anyaggá lett lelkünknek egy a vágya:
a bűnbánó kín bár ne kiabálna...*

Suhai Pál

Húsvéti himnusz

*Böjt hava, nagyhét,
kereplők, vérző szögek:
rám mutat,
morajlik, ámul,
zúg a tömeg:
most tépik
húsom, szaggatják
köntösömet.*

Virág-kék zászló: az égnek selyme suhog, *Zuhanjon* alant a tülekvő csordák, bikák, kosok.
Pásztorol nyájat is, népet szikár idő, *le az egekből* pucéran áll még a kertben a rózsató.
Böjti szél fagyosra csíp még arcot, kezet, *lovascsapat,* de már a szívben a húsvét elérkezett.
Az úrból zuhog le zápor, világnyi fény, *Úristen,* az Úr jó föltámadásom nagy ünnepén.
*nézz rám, én vagyok,
a Te fiad.*

*Hajolj le
hozzám, ne engedd
szégyenemet,
rabszolga*

címer ne legyen
 már a kereszt!
 Testem a
 földé, esendő,
 hagyj meg neki,
 aki majd
 becézi, s végül
 eltemeti.
 Nyugtalan
 lelkem e körből
 úgys kiszáll,
 pihenni
 nem tud, csak trónod
 lábainál.

Böjt hava, nagyhét, kereplők, vérző szögek: rám mutat, morajlik, ámul, zúg a tömeg: most tépik húsom, szaggatják köntösömet. Zuhanjon le az egekből lovascsapat, Úristen, nézz rám, én vagyok, a Te fiad. Hajolj le hozzám, ne engedd szégyenemet, rabszolga címer ne legyen már a kereszt! Testem a földé, esendő, hagyj meg neki, aki majd becézi, s végül eltemeti. Nyugtalan lelkem e körből úgys kiszáll, pihenni nem tud, csak trónod lábainál. Virág-kék zászló: az égnek selyme suhog, alant a tülekvő csordák, bikák, kosok. Pásztorol nyájat is, népet szikár idő, pucéran áll még a kertben a rózsatő. Böjti szél fagyosra csíp még arcot, kezét, de már a szívben a hűsvét elérkezett. Azúrból zuhog le zápor, világnyi fény, az Úr jó föltámadásom nagy ünnepén.

Húsvéti dal

Venantius Fortunatus himnuszára

*Kitártam karjaim, hogy megöleljek
egy lánymosolyt, egy kósza bánatot,
de szándékomra orvul rászögeztek
hívatlan percek, óvatlan napok.*

*Most csüggök szálkás énemen, és reszket
a torkomban a fájdalom – dalom.
A bosszús Isten immár eleresztett,
de a szereteté keresztre von.*

*Ha hinni tudnám, megtalálna engem,
ha keresném csak, akkor is szeret.
Ha rátalálnék, lenne célja bennem,
s ha elhagyhatnám, elhagy engemet.*

*Ezer tükörben Ő fog vallatóra,
ölel keresztje, mostan is szorít.
Tar ág, arany levél kopár valója
termi halálom dús gyümölcseit.*

Becsy András

Éjjel a kertben

*messze fáklyák, lángjuk nő: közelednek,
a döntésem végleges: útra kelek,
megdermedt rögök alszanak szerteszét,
most mindegyik fűszál tűhegyes karom,*

*harsány farkasfog virág szemez velem,
méreget már, hogy mennyit is érhetek,
felettem szétszórt ezüstszilánkok közt
élezi az éj nagy, fénylő szemfogát.*

*Minden mozdulatomra mozdul minden,
sün csahol messze, rá száz tücsök vonyít,
a téglából rakott járda pengeél,
még dédem rakta, netán ha táncolnék,
távolabb eggyé lett négy öreg fenyő,
az ágaikat már összetűzték rég,
kontúrja egy ordasé, amely fülét
hegyezi, álldogál, vár türelmesen.*

*A pázsit közepén sziklakert feszül,
se fű, se bokor, fa nincs, állat sehol,
fehér kövek között kis ér fut mosni
gyűrött arcomat, megsebzett lábamat,
kapaszkodó, akár a csecsemőnek
a mutatóujj, támaszték felállni
újra, lerogyni rá fáradt nappalok
után: sziget. Ott vársz, hozzád igyekszem.*

A HÓNAP ALKOTÓJA

SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY

Valószínűtlen gyilkosság

„Mennyire hihető, hogy nem ismerte áldozatát az a harminckilenc éves ukrainai magyar férfi, aki Ökörmezőn született, aztán áttelepült Magyarországra, ahol programozóként dolgozik, és vasárnap este Sashalmon, a Futórózsa utcában halálra szúrta azt a harminckilenc éves ukrainai magyar férfit, aki Ökörmezőn született, aztán áttelepült Magyarországra, ahol programozóként kereste a kenyerét, amíg meg nem halt?” Meglepetten olvasta a hírt a villamoson az Esti Újságban, amit sosem szokott megvenni, aznap is csak azért került a kezébe, mert vasárnap volt, Diána ügyeletben, és ő reggel, a konyhaasztalnál, a tegnapról maradt felmelegített kávéját egyedül kortyolgatva elhatározta, hogy kirúg a hámból, és elmegy a kiállításra, amit már hónapok óta szeretett volna megnézni, de valahogy sosem tudtak rá úgy időt szakítani, hogy együtt tehessék. A felmelegített kávé nem ízlett igazán, de azért kitöltötte a bögrébe a maradékot, és kiballagott az erkélyre. Hétágra sütött a kora délelőtti nap, varjúkárogást hallott, és a szemben lévő iskola üres kosárpályáján meg is pillantotta a palánk tetején gubbasztó fekete madarat. Elnézett a kék színű, lapos tetejű épület mögötti, az övékénél alacsonyabb, ötemeletes panelházak sorai fölött, és messze-messze, a Duna túlsó partján megpillantotta a Palota kupoláját. Ahogy mindig, most is megállapította, hogy a tizedikről milyen távolinak tűnik a folyó túlsó partján elterülő Buda. Ahhoz képest különösen, hogy, ha elcsípi a földalattit, alig harminc perc alatt odaér. De aznap nem sietett. Ráérősen akart borotválkozni, végül meg sem borotválkozott, egyszer én is lehetek borostás, simított végig az állán, és

a fogát is az erkélyen, félmeztelenül, pizsamanadrágban, terpeszállásban mosta meg. Előre élvezte, ahogy a sárga villamos, mint egy vén bárka, nyöszörög és ringatózik alatta.

A villamos tényleg majdnem üres volt, egy göndör kisfiú ácsorgott a peronon, hóna alatt kosárlabdával, odabent pedig egy fekete kabátos öregasszony pötyögött elmerülten a mobilján. Haladási iránnyal szemben telepedett le az ablakhoz, és olyan kíváncsian nézelődött, mintha külföldön vagy legalábbis idegen városban járna, nem hivatalos úton, hanem utazóként. Sashalom határában zötyögtek, a lakótelep utolsó házai is elmaradoztak, amikor felfigyelt a szemközti ülésen heverő újságra. Fölvette, belelapozott. Igazából nem érdekelte, tudta, hogy mit talál benne, politika, pletyka, járványhelyzet, nem is igen figyelt oda, ki-kínézett az ablakon, lapozott, elolvasta a képaláírásokat... Az ötödik oldal alján akadt meg a szeme a rövid tudósításon. Valószínűtlen gyilkosság. Ez volt a címe. Minden gyilkosság valószínűtlen, futott át az agyán, aztán az is átvillant, hogy ez egyáltalán nem biztos, mert elképzelhető, hogy van olyan helyzet, amikor bárki, és felderengett valahol egy csöpp hála is, hogy milyen szerencsés, hogy ő nem bárki, hogy még soha nem került olyan helyzetbe, de addigra már benne is volt, olvasta a sorokat...

Nem értette. Háromszor is elolvasta, kapkodva, hitetlenkedve, csodálkozva, aztán negyedszer egészen lassan. Talán vicc, baráti tréfa? De hogy lehetne? Senki nem tudja, hogy hová indult, ébredéskor még maga sem tudta, senki sem tudta, még Diána sem, hogy ma, kivételesen, villamosra száll, és elmegy megnézni azokat a festőket. Körülnézett. Az öregasszony ugyanúgy ült, felé sem pillantott, rendületlenül pötyögött, a srác, talán megérezte, hogy rámeresztli a szemét, visszanézett, aztán elkapta a tekintetét. Nem. Ők nem. Kibámult a sínekkel párhuzamos úttestre, hátha egy autóban ismerősöket fedez fel, akik fülig érő szájjal vigyorognak rá a kocsiból. Az utca üres volt. Mi ez? Újra nekifutott a soroknak, vasárnap este, összezsapta az újságot, kereste a címloldalon a dátumot, mintha az bármit megmagyarázna. Aznap újság volt, esti újság, délelőtt fél tízkor.

Zavartan ült, újra és újra el kellett olvasnia a sorokat, hogy talán észreveszi a tévedést, nem is az van odaírva, amit olvasott, eltévesztette, a szeme kihagyott vagy hozzátett egy-két betűt, és ettől megváltozott, egészen más lett az értelme. Baljós gondolatok is felködlöttek, megformálatlanul, de annál ijesztőbben, hogy talán az oroszok, vagy az ukrán titkosszolgálat, vagy éppen a magyar, valami összeesküvés, de ugyan miért, mi értelme volna, ki ő, talán mégis a barátok, Diána szervezte, de nincs ünnepelni valója, a születésnapja egy hónapja volt, a névnapokkal meg nemigen törődnek, tévedés lesz, rossz tréfa, sajtóhiba, véletlen egybeesés. Átböngészte az oldalon a többi cikket, hátha kiderül valami. Marokkói migránsok rohama, Hózápor temetett be egy oázist a Szaharában, Véresre verte szerelmét a pankrátornő, Utcán táncolt meztele-nül a bedrogozott celeb... Összehajtotta az újságot, felnézett. Az öregasszony pötyögött, ahogy egy-egy billentyűt megnyomott, keskeny, vértelen ajkával is megformálta a betűket. A srác háttal állt, fél kézzel lógott a kapaszkodón, a kocsi jobbra-balra himbálta a testét. Nem. Nem lehet. Ez csak egy kölyök. Ledobta az újságot az ülésre. Elővette a mobilját. Ötször, hatszor, hétszer, nyolcszor is bűgött már, de akkor sem szakította meg, és a sokadiknál végre felvették. Meg sem várta, hogy Diána beleszóljon. Mondd, ismersz valakit, aki harminckilenc éves, Ukrajnából jött, Ökörmezőn született, és programozóként dolgozik? Az asszony megijedhetett a hang idegen csengésétől és a kérdéstől.

Ki az, ki beszél, nyögte ki. Mi történt? Baj van?

Én vagyok, én-én-én. Válaszolj a kérdésekre!

Ha ez tréfa, azt megemlegeted. Akkor ne kerülj a szemem elé!

Kérlek, válaszolj!

Rajtad kívül, úgy érted?

Úgy, Jézusom, persze hogy úgy.

Nem, rajtad kívül ilyet nem ismerek.

Talán mondott vagy kérdezett volna még valamit, de kiáltás hallatszott, határozott, parancsoló mély férfihang, valahonnan mögüle, mintha egy hosszú, visszhangos folyosó végéről, Diáánaa! Szia! Le kell tennem, hívnak a műtőbe, és ő magára maradt a ta-

nácstalanságával és a kérdéseivel, a valószínűtlen gyilkosság hírével, amit most már ő is valószínűtlennek, sőt hihetetlennek érzett. Azt gondolta, odalép az öregasszonyhoz, aki most is a telefonjával volt elfoglalva, és ez most gyanúsnak tűnt. Talán éppen azért, mert semmi gyanús nem volt benne. A srác még mindig lógott, de legalább néha rásandított, az előbb is elcsípte a tekintetét. Odalép a vénasszonyhoz, kérdez tőle valamit, mindegy, hogy mit, csak hogy szóra bírja, hogy tud-e beszélni, hogy kiderüljön, nem álruhát visel, nem kísértet, hanem csak egy vénasszony, aki a lányával vagy az unokájával levelezik. Éppen rászánta magát, majdnem elindult, ám akkor az öregasszony felemelte a tekintetét, és ránézett. Nem valahová abba az irányba, hanem rá. A szemébe. És a pengevékony, vértelen száj gúnyos mosolyra húzódott. A srác is őt bámulta, a hóna alól, fél szemmel. Ezek ketten mégis, ezek veszélyesek, ők a halál, nem kaszás csontváz, nem egy, húszan is lehet a halál, vagy mégis álca, gondolta, orosz kémek, ukránok... Elfordította a fejét. Ülve maradt. A srác a megállóban leszállt. Átszaladt a villamos előtt, és az út másik oldalán, a pálya szélén a drótkerítésnél ötenhatan, csupa pattanásos kölyök, ujjongva fogadták. Az indító berregett, a szerelvény sikongva, rázkódva nekilódult, a vénasszony ismét a telefonjára összpontosított, az ablak mellett megnyugtatóan suhantak egymás után a villanyoszlopok.

Kicsit megnyugodott. Nem tartott sokáig, mert aztán az tűnt fel neki, hogy már vagy tíz megállót haladtak, és senki nem szállt fel, és megint olyasmi motoszkált az agyában, hogy a halál villamosa jött el érte, a kosárlabdás kölyök megúsza, tévedés volt, van még ideje, de őt és a vénasszonyt kérlelhetetlenül hurcolja magával a kísérteties jármű. Elhatározta, hogy a következő megállóban leszáll. Ha ugyan ez lehetséges. Ha engedik. Felállt, szántsándékkal, szinte dacból, az öregasszony felé indult. Elhaladt mellette. Most vesd rám magad, most nyúlj felém a görbe karmaiddal. Éppen az ajtóhoz ért, amikor recsegő hang szólalt meg a feje fölött: kedves utasaink, kérjük a szerelvényt elhagyni, végállomás következik. A végállomás szó ugyan baljós képzettársításokat is megegyezett, ám a téren, ahová a lassuló jármű csikorogva bekanyarodott,

semmi gyanúsát nem látott. A fagyizó utcára nyíló ablaka előtt babakocsis mama, a csarnok bejáratában kéregető hajléktalan, a kocsma ajtaja kitámasztva, mellette középkorú, jól öltözött pár, az újságos a bódéja küszöbén állva füstöl, a hársfák alatt, a filagória mellett idős nénik virágcsokrokat kínálnak.

Még mozgott a kocsi, amikor lelépett a vaslépcsőről. Az újságos felé tartott, Esti Újságot kért. Az újságos vidáman csóválta a fejét: vasárnap nem jelenik meg, a szombatit meg az utolsó szálig elkapkodták a meccs miatt. Először megkönnyebbült, a rend, a kiszámíthatóság, mindjárt minden helyrebillen, így van rendjén, vasárnapi újság nincs, mégis tréfa lesz, végül is nem bonyolult, ő maga is meg tudná csinálni, egy délelőtt sem kéne, hogy összerakjon és kinyomtasson egy hasonlót, még a fényképeket is ki tudná cserélni, ismerős arcokat illeszteni oda, ahová kell, hogy a hatás, a meglepetés még letaglózóbb legyen. Az újság, hasított bele, otthagyt a villamoson. Sarkon fordult, elindult a megálló felé, a bizonyíték, ha mégsem tréfa, de hát mi más, és mégis, akkor is, már szaladt. Két szerelvény, kétszer három-három kocsi állt a párhuzamos síneken egymás mellett. Az egyik üres, a másikon, honnan a fenéből került elő hirtelen ez a sok ember? Nem tudta, melyik lehet, nem figyelte, az is csak rémlett, hogy a középső kocsiban utazott. Az utasokkal teli szerelvény elindult, mielőtt odaért volna. Legalább a másikon végigszalad. Ez az! A középső kocsiban, ott fehérlik az ülésen. Nem az volt. Csak valami reklámújság. Mást nem talált.

Leült a hársfák alatt egy padra. És ha mégis félreolvasta? Nem lehet másként, nincsenek olyan barátai, ha egyáltalán vannak barátai. A titkosszolgálatok meg mit akarnának tőle? És miért így adnák tudtára? Képtelenség. Semmi értelme. Jólesne egy cigaretta. Három éve nem dohányzott. Jólesne egy pohár rövid. Unicum, vagy inkább pálinka. Meg egy pohár sör. Négy hónapja egy kortyot sem ivott. Felállt, a kocsma felé nézett. A középkorú pár, a férfi fehér ingben, a nő magassarkúban, sárga blúzban és feszes szoknyában, még mindig az ajtó mellett beszélgettek. Elindult feléjük, vágyat érzett, hogy megszólítsa őket, elmesélje nekik az esetét, megossza velük, hogy aztán együtt nevessenek

a tréfán, vagy együtt keressenek magyarázatot, de mégsem szólította meg őket, pedig fesztelennek látszottak és értelmesnek, akikkel biztosan jó lenne barátkozni. A söntéspultban álló vörös képű, bajszos férfi kajánul bámult a képébe, nem is köszönt, vagy az is lehet, hogy már korábban köszönt, már akkor, amikor ő a gondolataiba merülve belépett? Lehet, hogy ő nem köszönt? Köszönjön másodszor is? Kért egy pohár szódavizet. Felhajtotta, kért még egyet. A bajszos vigyorogva sprickolta tele a poharat, a víz sistergett, gyöngyözve habzott. Azt is felhajtotta. Mennyivel tartozom, kérdezte a pénztárcája után kotorászva.

Sokkal, barátom, nevetett gúnyosan a csapos. Ahogy mindannyian. De a szóda ingyen volt. Egészségére! Kibírhatatlan ez a hőség.

Nem is gondolt rá, a melege, észre sem vette, annyira lefoglalta az a valami, dolog vagy ügy vagy minek nevezze. Izzadt, érezte, hogy csatakos a hónalja. Kilépett, félszegen és sóvárogva sandított a középkorú párra, akik se nem hangosan, se nem halkán beszélgettek, ahogy elment mellettük, ránéztek, úgy érezte, szinte várakozóan, ezért tétován biccentett, de nem állt meg, továbblépett, és nem is pillantott vissza. Mindenki be volna avatva? Nem lehet, az kivitelezhetetlen. Akkor megbolondult?

Leült egy padra. Jó lett volna ugyanarra, ahova az előbb, de azon már egy idős hölgy ült zöld kalapban, sűrű kabátban, és papírzacskóból morzsát szórt a galamboknak. Bámulta a maga padjáról a nénit, olyan, mint a nagyanyja, az anyjának az anyja, ő is mindig fázott, nyáron is kardigánt hordott, volt egy méregzöld, kötött angol kardigánja, valami nyugati segélycsomagból, évek során leszakadoztak, kicserélődtek a gombjai, ahány gomb, annyféle, és ő gyerekkorában utálta azt a kardigánját, undorodott a gomboktól, és most nem értette, miért nem szólt soha, miért nem kérte meg, hogy cserélje le a gombokat egyformára.

Üldögélt még valameddig, talán sokáig, talán nem, eszébe jutottak régi dolgok, főleg a gyerekkorából, a kárpátaljai falujából, mindenféle névtelen alakok, púpos öregek, görnyedtek, kucsmások, viharkabátosak, hajdani barátok, inkább kölyökcimborák, gonoszak és ártatlanok, amilyen ő maga is lehetett. Elhatározta,

hogy nem hagyja magát, akár félreolvasott, akár megbolondult, akár összeesküvés, mindegy, ha meg kell halnia, hát meg kell halnia, legyen, ahogy lennie kell, de azért is megnézi a kiállítást, és amint lehet, ha lehet, hazalátogat, ahol tíz vagy talán már tizenöt éve nem járt, viszi Diánát is, aki évek óta hiába kérleli, hogy utazzanak el, mutassa meg neki, látni szeretné, hogy hol született, és hol nőtt fel. Megkönnyebbült. Évek óta nem érezte magát ilyen otthon. A teret is szerette. Hátradőlt, kinyújtotta a lábát, úgy nézett körül, a filagóriában néhány széken fiatalok ültek, a dobogón valami költő szavalt, mikrofon nélkül, ezért csak érthetetlen foszlányok jutottak el a füléig, a locsoló földbe ágyazott csapja körül kis tócsa gyűlt a fűben, a vízben egy veréb önfedetten, csapkodva, fröcskölve fürdött, mártogatta és rázogatta a szárnyát. Mielőtt elindult, megpróbálta felhívni a feleségét, hogy megnyugtassa, csak néhány szót akart mondani, nem is az volt a lényeg, hanem hogy a végén azt mondja, szeretlek.

Gyalog ment. Azt sem tudta, mikor gyalogolt utoljára úgy igazán. Végigballagott a térről nyíló sugárúton, át a folyó nagy, fehér hídján. A közepén megállt, rákönyökölt a remegő korlátra, hosszsan bámulta a folyót. Hallgatta a rikoltozó sirályokat, figyelte a sétahajókat, a kikötőkben nyüzsgő sokadalmat, a Várhegyen magasodó palota tömbjét, a várfal küklopi kövei előtt zöldellő cédrusokat, és messze-messze a hegyek kéklő vonulatait meg a felhőket. Elérzékenyült, talán egy könnycsepp is kigördült a szemé sarkán, persze lehetett a szél is.

Sosem vagy inkább régen élvezett úgy kiállítást. Újra és újra viszontatért egy-egy képhez. Hosszan bámulta a festményeket. Szerencsés volt, a hőségben inkább strandra meg kerthelyiségekbe vágytak az emberek, rajta kívül csak néhányan lézengtek a termekben.

Kora este volt, amikor hazaindult, megint gyalog, át a hídon, végig a sugárúton. Betért a kocsmába is. Ivott egy pálinkát, és csak egyet. Elkortyolt egy pohár sört is. Hívta Diánát, aki megint nem vette fel. Aztán elindult a Futórózsa utca felé, mert tudta, hogy nem nyugodhat addig, amíg nem tudja, hányan vannak.

Magyarok: nem is létezőnk?

Kölyökkorom óta érdekel a múlt, s talán ezért keveredem időről időre történelmi (és történelmietlen) vitákba. Őshazáról, székelekről, indián-magyar rokonságról, Szentkoronáról, pálosokról, rovásírásról. Olykor felszólítanak: ha nem is rajongok érte, legalább azt ismerjem el, hogy Horthy Miklós nagy hadvezér volt. Nem tehetem, mert akkor minek kéne tartanom a Córdobáig és Konstantinápolyig kalandozó magyar lovasok vezéreit, a csatát sosem veszítő Szent Istvánt, a lovagkirály Szent Lászlót? Ha a lényegében alig hadakozó Horthyt nagy hadvezérnek titulálnám, akkor minek kéne neveznem Hunyadi Jánost vagy a törökök által is rettegve tisztelt „Fekete Béget”, Nádasdy Ferencet? Vagy, teszem azt, Görgey Artúrt? Máskor azt vetik a szememre, hogy antiszemita gyilkosokat védek, mert azt merészelem kérdezni, hogy, ha Wass Albert (akit amúgy nem tartok jó írónak), Nyíró József (akit viszont igen) és mondjuk Teleki Pál antiszemita-fasiszta gyilkosok voltak, akkor milyen jelzőt tartogatunk Goebbels, Mengele, Eichmann SS Obersturmbannführer vagy – hogy itthon maradjunk – Beregfy Berger Károly vagy Szálasi Ferenc számára. Azt is a képembe vágják már, hogy Trianonban azt kaptuk, amit megérdemeltünk, és ahhoz képest, hogy a gyilkos magyar butaság ezer éve mételyezi Európát, még olcsón úsztuk meg. Egyszer olyan levelet kaptam, melynek írója nemes egyszerűséggel a nemzetem létezését kérdőjelezi meg: „Ti, rohadt magyarok, igazából nem is léteztek.”

Most csak a két utóbbival foglalkoznék, mert ha nem lekezelően mondják, érdekes gondolatokat szülhetnek. De először hadd szögezzek le valamit. Nekem nem különleges állapot a magyarságom, általában jól megvagyok vele, miközben jelenünkben és múltunkban számos olyan eseményről tudok, ami miatt szégyenkeznem illik. (Az is igaz, hogy nem ismerek olyan népet, melynek ne lennének kisebb vagy nagyobb bűnei.) Nem verem a mellem, de kihúzó magam, ha büszke lehetek rá, hogy magyar vagyok, és kinyílik a zsebemben a bicska, ha pökhendin vagy igazságtalanul bántanak.

Még magyarok szájából is elhangzik olykor, hogy magyarság valójában nincs, mert az évszázadok során eltűntünk, besenyők, mongolok, tatárok, törökök, németek, szerbek, románok, oroszok, zsidók, kommunisták etc. az utolsó szálig kipusztítottak vagy beolvasztottak minket. Ez persze rosszindulatú és történelmietlen ostobaság, mert ugye senki sem gondolja komolyan, hogy spanyolok valójában nincsenek, hanem csak egy nagy keveréknép létezik, ibérek, kelták, keltibérek, föníciaiak, görögök, karthágóiak, rómaiak, zsidók, alánok, vízigótok, arabok, berberék, cigányok, baszkok, katalánok, gallegók egyvelege. (Ahogy a spanyolok valóban az előbb soroltak – és mások – keveréke.) Vagy nézzük az angolokat! Mi az, hogy angol? Briton, szász, jüt, kelta, gael, ír, skót, manx, walesi, dán, norvég, normann és pikt egyveleg? Plusz az egykori gyarmatokról beözönlő színesbőrűek? Meg a '89 óta tóduló kelet-európaiak? Az USA hazafiúi lelkesedéstől fűtött polgárainak genetikai összetételéről már ne is beszéljünk.

Hogy magyarság valójában nincs, az már csak azért sem igaz, mert itt vagyok én, aki magyarnak vallom magam, magyar nyelven írok Magyarországon a magyar történelemmel kapcsolatos gondolataimról Önöknek, magyar olvasóknak. Akkor miről beszélünk?

Azért járjuk körül kicsit alaposabban. „Tény, hogy Európában nincs még egy olyan etnikailag friss összetételű nemzet, mint a miénk.” Ezt Illyés Gyula írja, aki úgynevezett elkötelezett hazafi volt, nem mellékesen okos és művelt, széles látókörű ember is. Hozzáteszi azt is: „Ennek tömördek előnye van, de vannak hátrányai is.” Eszébe sem jut, hogy a „frissesség” megkérdőjelezné egy nemzet nemzet voltát.

Ugyanerről 1965 körül olyan megindítóan nyilatkozik két Nobel-díjas latin-amerikai, hogy szinte irigylem tőlük a szavaikat. Náluk ékeesebben én magam sem szólhatnék a magyarságomról. Miguel Ángel Asturias: „Mindörökké győztes lovasok szállnak le a lóról – Ázsia szele Európa szívében... Magyarország a népek országútja volt, életelemének, életörömének szerves részévé vált minden, ami eredeti, ami váratlan.” Pablo Neruda: „Magyarország idegesen vibráló és erőteljes, változékony és csupa zengés. A magyar arcok élenkülönböznek egymástól, a sokaságban nagy a változatosság,

sokféle haját és száját, szemet és arcot látni. Magyarországnak ezer különféle arca van, de egyetlen szíve, s az úgy dobban, mint a dob.”

Bárcsak igaza lenne a chilei költőnek! Már ami az egyetlen ütemre verő magyar szívet illeti. Különben Neftalí Ricardo Reyes Basoaltót – aki művésznevét attól a Jan Nerudától kölcsönözte, aki Prága szülötte, és a Hradzsín lábánál elterülő ősi kerület, a Malá Strana, a Kisoldal talán máig leghíresebb írója –, vagyis Pablo Nerudát a magyar főváros hatalmas vize is lenyűgözi, és történelmi hasonlatra ihleti: „Mikor keresztülmegy a folyó fölött, középujt van egy mozdulatlan perc, senki földje, tested se Budán nincs, se Pesten, lelked a Dunáé, a történelmen keresztülhőmpölygő bőséges áramlásé.”

De ne csak barátokat citáljunk. Émile Cioran, a románból franciává lett esszéista rólunk alkotott véleménye sem érdektelen. A Hitlert éltető és a III. Birodalom misztikus és messianisztikus küldetésében hívő román nemigen szeret minket, 1936-ban, *Románia színeváltozása* című „remekművében” arról elmélkedik, hogyan kell a Romániát bomlasztó két idegen elemmel, a magyarsággal és a zsidósággal végleg leszámolni. Ezek után valóban kíváncsiak lehetünk rá, hogy miket gondol rólunk. A magyarok – írja – 1956-ban fellázadtak, „mert örök elnyomókként jól ismerik a szabadság ízét. Néhány nyugati portyájuk után, amikor kimutathatták és elfecsérelhették eredendő vadságukat, a helyhez kötött degradálódott hódítók visszaözlöltek a Duna két partjára, hogy énekeljenek, jajgassanak, ösztöneiket kimerítsék. Ezekben a kifinomult hunokban elfojtott kegyetlenség szülte melankólia működik, párját máshol nem találni: olyan, mintha maga a vér álmodnék önmagáról. Gyakori a kísértés, hogy új családtörténetet kovácsoljak magamnak, hogy elcseréljem őseimet, akik igénytelenek voltak és bántalmazottak, torkig voltak nyomorúsággal, sárral elegyedtek és századok átkai alatt nyögtek. Önhittségem válságos pillanataiban szívesen hajlok arra, hogy magamat egy pusztításairól híres horda leszármazottjának higgyem, lélekben turáninak, a sztyeppék jogos örökösének, az utolsó mongolnak.” Nívós ellenfél. Ha nem vagyunk résen, akár büszkén vállalnánk is alattomos, utálkozó jellemzését.

Nézzünk valami időben távolibb forrást. „A magyarok általában a világ legrosszabb fajtája.” A velencei Francesco Massaro 1523-ban nem éri be ennyivel, így folytatja: „Kevés dologgal foglalkoznak, kivéve a dőzsölést és a köznek meglopását. A magyarok a világnak salakja.”

Sommás, ugye? Hát mit képzél magáról ez a lusta, koszos, macskazabáló olasz?

„Moszlék-ország”, „ugar”, „vadonság, rút posvány és morotvák”, „a legpocsékabb nemzet” – egész jól tűrjük, ha arra érdemesnek vélt személy (Vörösmarty, Széchenyi, Ady vagy Teleki Pál) szapul bennünket. Aki közülünk való. De milyen nehezen viseljük, ha idegen szedi le rólunk a keresztvizet.

Az önérzet, a nemzeti büszkeség fontos, de az sem árt, ha tudjuk, hogy általában hízelgőbb képet fest a valóságosnál. A nemzeti tudat kerekesebb valami: benne foglaltatnak a gyarlóságaink és a bűneink is.

Nemzeti tudat – tudatos nemzet. Milyen szép volna! Legalább nagyjából tisztában lenni vele, hogy milyenek vagyunk. Tudni dolgokról, hogy azok egyformák bennünk Mosonmagyaróvártól Kézdivásárhelyig, a Király utcától a Pusztaszeri útig. Azt mondják, a nemzet kötelesség is. Hogy annak, aki tagja, muszáj úgy cselekednie, úgy működni, dolgoznia, hatnia, hogy a nemzet léte és jóléte ellen ne tegyen, sőt, segítse azt. Tulajdonképpen egyetértek, csak a szó nem tetszik. Vannak emberi kötelességeim. Vannak állampolgári kötelességeim is. De lehetnek nemzeti kötelességeim? Vajon Wass Albert tett többet a nemzetért, vagy Bartók? Széchenyi István, vagy Teleki Pál? Idétlen méricskélés, ugye? Vajon elő lehet írni, hogy mik is volnának az emberi, a művészi, a politikusi kötelességeinken túl a kifejezetten nemzeti kötelességeink?

Idézzünk még néhány véleményt rólunk, akik nem is vagyunk.

Erika Bollweg, a koncertező kölni muzsikusból lett magyarságkutató árnyalt képet ad, és olyat, amiből érzem az együttérző szeretetet: „Első pillantásra lehetetlen megállapítani a különbségeket a mai budapesti, bécsi, müncheni vagy párizsi polgár között. Ha viszont az ember közelebbről megismeri a magyarokat, úgy érzi, mintha egy másik világba csöppent volna. Egyszerű képlettel szeretném ezt megvilágítani: a magyarok, miként egész történelmük folyamán, ma

is a Kelet és a Nyugat közötti védőbástyán állnak, és mint mindig, ma is ki vannak téve a keleti és a nyugati befolyás szakítópróbájának. Ráadásul a magyar nyelv, amelynek gyökereit hiába keresnénk akár az indogermán, akár a szláv nyelvterületen, csak ezé a népé, és ez a tény elszigeteltségben tartja a magyarokat. Talán ez is hozzájárul az életérzéshez, amit Arany János így fejez ki: körbefog a renyhe mélabú.”

A francia nyelvész-hungarológus Aurélien Sauvageot valamikor a húszas években élt köztünk sokáig, ismerte Illyést, Móriczot, Babitsot, Kosztolányit. Mikszáthról és Adyról úgy tartotta, a világirodalom legnagyobbjaihoz mérhetőek csak. Így morfondírozik rólunk és a múltunkról: „A magyarok nem érzik magukat biztonságban ebben az Európában, mely ellenséges hozzájuk, vagy legjobb esetben tudomásul sem veszi őket. Betolakodók maradtak, mióta csak 896-ban átlépték a Vereckei-hágót. Igaz, helyt tudtak állni a meghódított földön, szél és tengerár ellen, több mint egy évezreden át, ami nem sikerült egyetlen elődjüknek sem, de idegen test maradtak, beékelve a körös-körül élő németek, románok, szlávok közé. Szorongásuk érthető, de bátorságukat csak csodálni lehet. Hősieken verekedtek tatárral, mongollal, törökkel, még a némettel is, és csak nemrégiben a konkra leső népek egész falkájával. Pedig drágán megfizettek érte, hogy ebben a Közép-Európában rajtuk tört meg minden keletről és a Balkánról jövő támadás. Az ő vérük ömlött ki, hogy megóvják a Nyugatot az új ostromoktól, melyeknek következményei súlyosabbak lettek volna, mint a hunok vagy más hasonló barbárok betöréseié. Magyarország testén át vezetett volna az út Bécs falai alá. De mit számított mindez. Senki sem volt hálás érte. Gyűlöltek őket. Magukra utalva kellett élniök, és saját finnugorságukból táplálkozniok. Érteni lehetett, érteni kellett kétségbeesésüket. Úgy éreztem, van valami nagyság ebben a magyar sorsban.”

Sauvageot, mielőtt hazatelepülne, felmegy a budai várba, rákönyököl a fal mellvédjére, elnéz a messzeségbe, a hömpölygő vízen túlra, tekintete belevész a „síkságba, melyet a Kárpátok határolnak és »Verecke híres útja«, melyen Árpád lovasai 896-ban átkeltek. És melyen átkelt annyi országdúló ellenség is, beözönlöttek, akár a tengerár, eljöttek egészen annak a hegynek a lábáig, melyen én álltam. De felhágta mások is ezen a meredek hegy-

oldalon, és a helyet, ahol álltam, annyi sereg ostromolta a századok folyamán, hogy szinte már azt kérdezhetné az ember, miért nem piroslik itt minden a kiontott vértől. Igaz, a követ, melyre rákönyököltem, már nem szennyezte vér. Azóta újjáépítettek itt mindent. Éreztem, hogy fent állok most is a Történelem egyik magaslatán, egy olyan történelemén, melyről sokáig semmit sem tudtam. Egy kultúrát kutattam, amelyben benne akartam élni, és ez a kutatás most véget ért. És még most is azon tűnődtem, kik is hát ezek a magyarok, akikhez hasonlítani próbáltam, hogy végre megértsem őket, és most, mielőtt elváltam volna tőlük, még most sem voltam biztos benne, hogy igazán megértettem őket.”

S végül térjünk rá a butaság kérdésére. Az talán nem is érdekel, hogy gyilkos butaság-e, és mételyezi-e évszázadok óta Európát. Az az érdekes, hogy létezik-e olyan, hogy magyar butaság.

Hajlok rá, hogy elfogadjam: létezik.

Akkor persze van német is, román is, zsidó, spanyol és svájci is. Azt pedig, hogy a svájci és a magyar miben okos, és miben buta, azt nyilván a történelmi előzmények, a geopolitikai helyzet és más efféle körülmények határozzák meg. De számomra az is elfogadható, hogy nincs magyar, nincs francia és szlovák butaság, hanem csak egyetemes, emberi butaság van.

Inkább fordítsunk rajta egyet. Ha volna magyar butaság, akkor lennie kellene magyar okosságnak is.

Hajlok rá, hogy elfogadjam: van is. Hogy kik és mik a bizonyítékai? A létünk. Több bizonyíték tán nem is kell. De azért hadd sorolok pár dolgot. Szent Istvánt idézem: „...az egy nyelvű és egy szokású ország gyenge és esendő, ennél fogva parancsolom neked, hogy a jövevényeket gyámolítsad és becsben tartsad, hogy nálad szívesebben tartózkodjanak...” Kit és mit említsek még hirtelen? Kálmán királyt a strigáival („Boszorkányok pedig nincsenek”)? Az Erdélyi Fejedelemséget, melynek unitárius magyar uralkodója vallási toleranciát hirdet akkor, amikor Európa úgynevezett „európai” országaiban máglyákat épít és vérpadokat ácsol a német, francia, spanyol butaság? Kőrösi Csoma Sándort és a két Bolyait? Széchenyit, Deákot, Görgey Artúrt... mit apórozom, az egész 1848/49-es hazát Kézdivásárhelytől a Lajtaiág.

Bartókot és Kodályt. Bajcsy-Zsilinszkyt és Szentgyörgyi Albertet. Teller Edét és Erdős Pált. Csíkszentmihályi Mihályt. Gion Nándort. Karikó Katalint.

Eszembe jut más. Valami elegánsabb, mint ez a mentegető-zésszerű, amúgy is kilátástalan felsorolás. Strasbourg Saint-Pierre-le-Jeune templomában van egy hatalmas, 14. századi freskó: A nemzetek menete a kereszt felé. Lovas királyok vonulnak a képen. Az élen Germánia, mögötte Gallia és Itália. Nagy a fal, hely volna bőven, ama hajdani festő mégis csak tizennégy királyságot jelenít meg. A legfontosabbakat. Köztük, természetesen, ott van Hungária. Egy másik kép ötlik fel bennem. Szent Domonkos granadai templomában, az oltár mögött bukkantam rá. Beata Margarita de Hungria, az Árpád-házi hercegisasszony képe az. IV. Béla királyunk leányát, a Nyulak-szigeti dömés kolostor szelíd apácáját koronásan, rózsával ábrázolta a hajdani andalúz festő. Egy harmadik kép is büszkévé tesz. Mélyen délen, az itáliai csizma orrában, Altomonte városkában rejtezik. A késő gótikus sienai festőiskola óriásának, Simone Martininek az alkotása. Arany háttér előtt álló szent: Sanctus Ladislaus, Rex Hungariae. Azt sem rossz tudni, hogy Santiago de Compostella híres székesegyházában évszázadokon át külön gyóntatófülke létezett – és mindössze négy nemzetnek volt ilyen –, melyben magyar nyelven gyónhattak a zarándokok.

Térj eszedre – intem magam. – Megint leltározásba kezdte! Mi a bús-büdös bánatot nyavalyogsz, mit mentegetőzöl? Az ügy reménytelen. Napnál világosabb ugyanis, hogy a magyar butaság igenis létezik. Különbén hogy lehetne, hogy képtelenek vagyunk rendet teremteni – nem a világban, nem Európában, még csak nem is Közép-Európában vagy a Kárpát-medencében, hanem – a fejünkben. Azokban a dolgainkban, amikbe Amerika, Izrael, Ku-Klux-Klan és szabadkőművesek, KGB és a Skull and Bones, Securitate és Gestapo meg a kommunista ármány sem szól bele. Magyar butaság igenis létezik. Buta nemzet vagyunk. Siralmas, de ez a helyzet. Mondták már sokan, hogy nekünk Muhi, Mohács, Trianon kell. Egyetértek: a magyar butaság régóta gyöttri, kínozza Európát (és a magyarságot). De néha-néha, rövid időre legyűri a magyar okosság, és mi ebből élünk ezer-ezerötszáz éve.

Bene Zoltán

Misztikus realizmus

Száraz Miklós Györgyről

Száraz Miklós György jelenség a magyar irodalomban. És sietve teszem hozzá: jelenség a világirodalomban is. Jóllehet nem egy kötete napvilágot látott idegen nyelveken, ezen utóbbiról mégsem föltétlenül tud az egész világ. És erre nemcsak a szokásos, unalomig ismert magyarázat adható, ugyanis nem csupán a magyar nyelv egyetemes magányában jelölhető meg az ok, de legalább ennyire a témaválasztásban. Mert Száraz Miklós György témái még akkor is összetéveszthetetlenül magyar vonatkozásúak, akkor is sajátosan köztes-európai témák, ha éppen Tibet, Andalúzia vagy Barcelona a helyszín.

A nemcsak első regénynek rendkívül kiérlelt *Az Ezüst Macska* egy felvidéki bányavárosban játszódik, amelyet a szerző nem nevez meg, a kritika azonban leginkább Selmezbányával azonosít. Bizonyosan benne is van Selmezbánya ebben a regény-városban, mégis azt hiszem, sokkal többről, sokkal általánosabbról van itt szó. „...álomi hangulatok s a belőlük születő helyszínek és események szövik át a Száraz Miklós György imaginárius bányavároskájának búcsúzó és keserédes históriáját. Az író, miközben pontosan – egy várostörténész aggályosan akkurátus módján – ismeri a felvidéki település tovatűnt évszázadait, lelket melengető és bornírt eseményei sorát, egyúttal rábízta magát a megtartó álmképekre, tudva, hogy azok sokszor erősebbek és szuggesztívebbek, mint a képzelet szülte helyszínek és azok örvénylő pillanatai. Engedi mintegy, hogy a félálmok a maguk – sokszor alig kordában tartott – törvényei szerint gombolyítsák az eseményeket, vagy épp kuszálják össze kibogozhatatlanná a percek és esztendőök tarka fonalszövedékét...” – írja *Az Ezüst Macskáról* Sze-

pesi Attila *A pokolra épült város* című esszéjében, *A béka kertje* című kötetében (Kortárs, 2001).

Már ekkor, az induláskor jól kirajzolódnak Száraz Miklós György írásművészetének sarokkövei: a történelem, a misztika és az álomszerűség.

Jelzőként föl-fölbukkan a mágikus realizmus is, amikor a prózája szóba kerül; Kabdebó Lóránt például az író Babérkoszorú-díjának laudálásakor jegyezte le azt a mondatot, miszerint „*aki nem olvasta, megkedveltetésül Gabriel García Márquez nevét szoktam vele egy sorban emlegetni.*” Petrőczy Éva az Új Ember 2017. augusztus 23-i számának Mértékadó című mellékletében pedig megállapítja: „*Emlegetik Az Ezüst Macskát méltatók a magyar mágikus realizmust, azaz Gabriel García Márquez hatását is a regénnyel kapcsolatban, továbbá felfedezni vélik benne Krúdy hangütését, s a Bosch festmények kavargását...*” Semmiképpen sem alaptalanul merül föl egyik sem a három név közül, ám a mágikus realista besorolás – nem először és nyilván nem is utoljára a kortárs magyar irodalomban – félrevezető kicsit.

Száraz Miklós György esetében véleményem szerint nem okvetlenül a mágikus a jó jelző. Sokkal inkább a misztikus.

A mágia az óegyiptomi kultuszokban gyökerező cselekvés, a Magyar Néprajzi Lexikon szerint egyenesen „az események befolyásolásának »művészete«,” míg a misztika egy megismerési aktus. „*A misztika – bárminő titokzatos és mindenestül meg nem magyarázható is – egészen határozott, történetileg és lélektanilag szabatosan leírható jelenség, amelyről olyan konkrét leírásaink vannak – a nagy misztikusok közt számos a nagyon nagy író! –, mint kevés lelki jelenségről*” – véli Sík Sándor *A misztika útjai Istenhez* című írásában; majd így folytatja: „*A misztika nem egy az ábrándozással, a homállyal, a zavarossággal, de nincs köze az okkultizmushoz, spiritizmushoz és hasonló jelenségekhez sem – az efféle jelenségekre a miszticizmus szót szokás elítélőleg használni. A misztika nem valami szubjektív dolog: egészen határozott, tárgyilag adott tárgya van – ennek legellenőrizhetőbb bizonyítéka, hogy a misztikus élmény végighúzódik az évezredekben és*

a világ minden táján, és a róla beszámolók lényegében mindenütt és mindenkor ugyanazt mondják.” Nevezetesen azt, hogy – amint Sík Sándor fogalmaz – „*megtapasztalták az Istent*”.

Száraz Miklós György prózájában a sorok között bújik meg ez a tapasztalat. Nem konkrétan, nem harsányan, inkább olyan finoman, ahogyan a panteisták vélik fölfedezni a mindenségben a Mindenhatót, s ezáltal szakrálissá nemesítik a kézzelfoghatót és a megmagyarázhatatlant egyaránt. Az *Ezüst Macskát* úgy itatja át a misztika, ahogyan az üvegbe növesztett körtét a ráöntött pálinka.

S noha a szerző második, *Lovak a ködben* című regényébe látzólag kevesebb jut misztikumból, azért az álomszerű lebegés és a történelem mellett akad belőle ebben a könyvben is. A sorokba írott történelem és a történelemben írott sorsok, a szinte genetikai kódként meghatározott hagyomány, a múlt, jelen és jövő (egyáltalán: az idő) ősi és soha meg nem válaszolható kérdéseinek és paradoxonjainak labirintusa sajátos, misztikus ködöt idéz az olvasó szeme elé, amely köd nemcsak eltakar, de ki is emel, miközben koncentráltabb figyelemre késztet. „*Miről is szól ez a regény?* – teszi föl a kérdést Kabdebó Lóránt Száraz Miklós György prózai világa című, a Magyar Hon-Lapon megjelent tanulmányában. – *Egy felvidéki polgárlány budapesti egyetemista éveiről és élete további megéléséről. Egy ember életéről a Kárpát-Európában, a poszttrianoni időkben. Arról a kérdésről: lehetséges-e élhető élet a Kárpát-medencében egy értelmiségi számára. Avagy még egyszerűbben: lehet-e egészséges életet élni a mostanra ránk maradt Közép-Európában. Pontosabban: élhető-e az az élet, ami most adódik egy értelmiségi számára a ránk szakadt, újraalakuló köztes Európában.*” Az író válasza pozitív. Bár a múlt, az ősök történetei és a tradíciók által erősen meghatározott főhősnő sokszor mintha álomvilágba ringatná magát, minden pillanatban találkozik a realitással, a magyar rögválósággal (ahogy mondani szokás), és képes szintézist építeni magában e kettő között, képes olyan emberré válni, aki a múltban gyökerezik, részint a múltban, részint a jelenben él, ám van és lehet jövője.

A *Lovak a ködben* is számos önéletrajzi motívumot és momentumot tartalmaz, az *Apám darabokban* viszont vállaltan önéletrajzi mű, apa- és családregegy. Laik Eszter szavaival „*a vaskos, 540 oldalas korpusz lapjain a közösségi és személyes múltfeltárás precízen elfogulatlan aktusa közben egy jelentős történelmi és családregegy születik, ezen belül 56-os regény, ügynökregény, aparegegy, anyaregegy – ha mindenáron címkézni szeretnénk. A sokszólamú szimfóniát Száraz Miklós György érzékeny fülű, gyakorlott karmesterként vezényli le, és pontosan ott lépteti be az egyes hangszereket, ahol azoknak át kell venniük a főszerepet.*” (Laik Eszter: *Atya, fiú*. Irodalmi Jelen, 2016. augusztus 31.) A regény mozaikos szerkezetű (Csuhai István kollázsregénynek nevezi az *Élet és Irodalom* 2016. november 4-i számában), amellyel a szerző kiválóan imitálja az emlékezet működését: emlékcserепek, képek, múlt-töredékek, történetrészletek darabkáiból próbálja összeilleszteni a nagy egészet, mintha a kibontakozó, sokágú történet egy különösen bonyolult puzzle lenne; és ahogyan egy, a padláson évtizedek óta hányódó puzzle esetében, úgy ebben az esetben sincsen – és nem is szerezhető – meg valamennyi darab, nem oldható meg minden rejtély, a mozaik alkotója nem világíthat be minden homályos sarokba. Ám miközben az olvasó az író vezetésével darabról darabra összerakja a puzzle-t, a történelem nagy és kicsiny szeletei, az emberi nagyság és alantasság távlatai villannak föl előtte, s a sorok között bujkáló misztikum is meg-megmutatja magát. És amiképpen oly sokszor korábban és oly sokszor azóta, mint arra Jakab-Köves Gyopárka rámutat (*Az oroszlánszelídítő*, RePoszt, 2016. augusztus 29.), „*Száraz Miklós György szóra bírta a néma vadat: a múltat.*”

Az írás ereje

Bene Zoltán beszélgetése
Száráz Miklós Györggyel

Száráz Miklós György 1958-ban született Budapesten, többek között József Attila- és Babérkoszorú-díjas, Térey-ösztöndíjas író, nem mellesleg a Székely Bicskarend „lovagja”. 1984-ben végzett az ELTE történelem és levéltár szakán, dolgozott a KSH-nál, majd üzemi lapok újságírójaként. 1989-től 1991-ig a Juhász Ferenc szerkesztette Új Írás rovatvezetője volt, később több könyvkiadó irodalmi vezetőjeként tevékenykedett. Évtizedek óta szabad foglalkozású író, emellett hosszabb-rövidebb ideig számos lap és nem egy kiadó munkatársa. – Irodalomról, írásról, családról, nemzetről, otthonról, otthonosságról és sok minden egyébről beszélgettünk.

Fotó: Vadócz Dávid

– *Senki sem szólít Mikinek, tudtommal mindenkinek Gyuri vagy. Csak hát a Száráz György név már foglalt a magyar irodalomban. Méghozzá édesapád révén. Már csak ezért, a középső neved miatt is megkerülhetetlen a kérdés, ezért nem is kerülöm meg: mennyiben teher és mennyiben áldás egy Kossuth-díjas író fiaként felnőni, majd elindulni az írói pályán?*

– Tényleg Gyuri vagyok „civilben”. Száráz Györgynek hívták apámat, az apai nagyapámat, sőt a dédapámat is. És mivel apám Kossuth-díjas író volt, a maga idején ismert ember, kellett valami megkülönböztetés. Hogy az ő írósága teher vagy áldás? Mindkettő.

Vagy egyik sem. Sosem tudtam erre az egyedül igaz választ. Volt, aki leköppött apám miatt, volt, aki nem magam miatt szeretett, hanem miatta. Bonyolult kérdés, de nagyon rég volt, és ráadásul, azt hiszem, igazából sosem foglalkoztatott. Ma pedig? ... Kilencven fölött lenne, ha élne, de meghalt ötvenhét évesen, harmincöt évvel ezelőtt. Nincs kizárva, hogy miatta kezdtem húsz év késéssel... Mit is? Az írást nem, mert írni írtam tizenhét-húsz évesen is. A pályát kezdtem később? Az íróit? De biztosat nem állíthatok, soha nem is fogom megtudni, mert az is tény, hogy a múlt, a história mindig érdekelt. Régész akartam lenni. Történész. Esetleg könyvnyűbúvár-régész. Már óvodáskoromban is. Nyilván nem sokat tudtam a régészetről. Nem emlékszem, miket gondolhattam a régész munkájáról. Apámnak voltak történész, muzeológus barátai. A szüleim olykor beadtak „megőrzésre” a Mezőgazdasági Múzeumba, a Városligetben, a Vajdahunyad várában. Barátjuk volt az egyik osztályvezető vagy igazgatóhelyettes, Für Lajos. Szerettem egyedül kószálni a termekben, raktárakban, restaurátorműhelyekben. Meg sem fordult a fejemben, hogy író legyek. Általános iskolás koromban „ásatást vezettem” apai nagyapámék szemétdombjában, rozsdás német és magyar sisakokat, szuronyokat kapartam elő. Kölyökbarátokkal felástam erdei buckákat, meg a Sasad óriási barackosában magasodó „gyanús” földhalmot. Persze, hogy avar fejedelmi sírokat meg római erődöket kerestünk. Egyszer beleakadtunk egy kora Árpád-kori falu szemetesgödrébe. Néhány bélyeges fekete cserépdarabot ma is őrzök az ott előkapartakból. A családban is gyorsan tudomásul vették, hogy én múltbolond vagyok, történész-régész leszek. Apai nagyapám nővére, Száraz Borbála, aki a két világháború közt hastáncosnő volt Egyiptomban és Szudánban, egy csomó régiséget ajándékozott nekem kiskoromban. Kőből faragott fáraófejet, aprócska zsírkő obeliszket, vésett díszítésű edényeket, egy rézből készült, kicsi púpostevét, ez ma is megvan valamelyik lányomnál. Nyilván bazári „régiségek” lehetnek, nem értékesek, de mégis egyiptomi holmik. Aztán, elég váratlanul, már az egyetemen, nem akartam többé régész lenni, inkább a filmezés és a fotózás érdekelt. Ezzel csak azt akarom mondani,

hogy nem biztos, hogy apám írósága volt a késői kezdésem oka. Azt hiszem, amúgy is lassan találtam volna meg a helyemet. Ilyen az alkatom? Érdekelnek dolgok, aztán, ha már „sínen van” valami, akkor elveszítem az érdeklődésemet. Húsz évesen is írtam, de rendszertelenül. Már ez a szó, hogy rendszertelenül, ez is többet sejtet, mint a valóság. Írtam, de meg sem fordult a fejemben a publikálás. Nem készültem tudatosan, nem gondolkodtam el, hogy lírai vagy prózai alkat vagyok-e. Nem tanultam prozódíát. Írtam verset, prózadarabkákat, töredékeket. Egy-egy rövid novellafélét. Le sem gépeltem ezeket. Fecnikre, szalvétára, sajtetlikre írtam, kitépett füzetlapokra firkáltam. Néha, de tényleg ritkán, fel-felolvastam egyet-egyet a barátaimnak vagy az éppeni szerelmemnek. Ezekből semmi sem maradt meg.

Nyilván jó dolog orvos meg író szülők gyerekeként felnőni. Van egy csomó jó oldala. Nagy könyvtár, megfelelő életkorban a megfelelő olvasmányok. A barátaik: a művészbarátok, festők, színészek, rendezők. Tudni Erdélyről, Felvidékről, a határon túliakról. Csak hát ez így mégis hülyeség, mert jó dolog jó szülők gyerekeként felnőni, és rossz az ellenkezője. És a jó szülő lehet pék vagy könyvkötő vagy sofőr, és az egyetemi professzor vagy a remek színész is lehet borzasztó rossz szülő. Engem a múlt tényleg nagyon érdekelt. Sokat olvastam, és nemcsak regényeket meg szakmunkákat, de kiskölyökkoromban végigböngésztem régi újságévfolyamokat is. Padlásokra másztam. Az erdőben is állandóan romok után kutattam, elhagyott homokbányákban kővületeket kapingáltam. Így aztán sokat kérdeztem, apámék meg szépen helyretették azt a tengernyi történelmi hazugságot, ami ömlött a falusi hangszórókból, iskolából, tévéből, rádióból. Ez mind jó. Attól meg viszonylag sokat szenvedtem, hogy soha nem lehet igazam. Apám mindenhez ért, mindent jobban tud. Mindenről kiderül, hogy rosszul látom. Vagy csak a dolgok első jelentését ismerem fel. Ez néha annyira az agyamra ment, hogy meg tudtam vadulni tőle. Meg is vadultam. De azt gondolom, ez nem az íróságával függött össze, és a legtöbb kamasz fiú ugyanígy küzd meg az apjával. Vagy másképp. Igazán sosem foglalkoztatott az

a kérdés, hogy segít-e vagy hátráltat apám írósága. Nem rágódtam rajta, csak olyankor, amikor valóban nehéz sorsú barátaim, úgy tizennégy és tizennyolc éves korunk körül, abban a korban, amikor különösen érzékenyek vagyunk a barátságra, igazságra és igazságtalanságra, hiszen éppen összerakjuk magunkat és a világot, szóval, ha tényleg nehéz sorsú barátaim vetették fel, hogy nekem milyen könnyű, mert mindent készen kapok. Olyankor aztán védtem magam. Húszévesen persze már tudtam, hogy fölöslegesen. Viszont arra nagyon ügyeltem, hogy ne éljek vissza apámmal. Álneveket használtam, úgy küldtem az első írásaimat. Még harmincéves sem voltam, amikor meghalt. Egyetlen novellát sem olvasta, egyetlen könyvemet sem látta.

– *Aztán az Apám darabokban című regényedben megírtad őt is, az apádat. A szüleid és nagyszüleid történetét is megrajzoltad, egyszersmind a XX. század második felének magyar történelmével is számot vetettél – ugyanakkor magadat sem hagyhattad ki. Talán nem tévedek, ha a számvetés, a szembenézés igényét is beleérzem ebbe a könyvbe. Ennek mindenkinél elérkezik az ideje, Te azonban mintha állandóan számot vetnél, helyretennél, igazítanál, értelmeznél – nagy, közösségi, örök történeteket, nemzedéki históriákat és egyéni kérdéseket egyaránt. Nagyon erős benned a közösségi érzés, a felelősség a nemzet (és végső soron a nép) iránt, ami azért nemcsak a „múltbolondságod” számlájára írható. Lehet az irodalom közösséget formáló-megtartó erő?*

– Nem érzek ilyesmit. Felelősséget végképp nem. Vagy ha igen, akkor az az egyén felelőssége. Személyes ügy. Az enyém. Száraz György. Aki lehet író vagy zongorista vagy bróker vagy pék. Az mindegy. Éppen a történelem mutatja a legvilágosabban, hogy megbillent, széthulló, erejét veszített társadalomban és világban mennyire fontos lenne, hogy az egyén képes legyen önálló törvényalkotásra. Hogy belső törvényeknek engedelmesskedjen. Hogy ne fogadja el az embertelenséget, még ha törvényi előírásba foglalták is, és neki esetleg még akár kedvez is. Különben meg lehet közösséget formáló erő az irodalom. De mennyire. Ahogy a kultúra minden szegmense is az. Középen, a fősodorban is, meg

a széleken, a peremeken is. Formáló erő, ami rombolást és építést is jelenthet.

– *Én is erre gondoltam: az egyén felelősségére a közösség iránt. Hiszen végső soron az ember közösségi lény, az individualizmusa is evidensen közösségi individualizmus, még ha egy jó ideje egyre halványodik is a közösségi jelző az individuum előtt... De hogy ne vezesselek mellékvágányokra, inkább térjünk át az indulásodra: első regényedet, Az Ezüst Macskát egyből megszerették az olvasók, és a kritikai visszhangja is komoly volt. Hogyan alakult, miként született ez a könyv? Én annak idején, amikor először olvastam, hezitáltam, hogy novellafüzért vagy regényt olvasok, végül arra jutottam, regény ez, egy torokszorító módon pusztuló, ugyanakkor kicsit nyomasztó városka regénye...*

– A Macska bonyolultan született. Egyszerre könnyen és nehezen. Könnyen, mert nem voltam író, csak néha írtam, vagyis nem volt semmi elvárás, semmi teher. Nehezen, mert többet csavarogtam, mint amennyit írtam, és közben azért el-elgondolkodtam, hogy ki is vagyok, mit akarok a világtól. Amikor már tudtam, hogy apám gyorsan meghal, belekezdtem egy filmregénybe. Próza volt, nem forgatókönyv. Csak attól „filmregény”, hogy egy elképzelt kamera objektívján átnézve írtam a történetet. Mintha nem valaki, egy lény, hanem egy filmfelvevő nézne a világra. Nem gondoltam Dziga Vertovra vagy másra, és tudtam, hogy prózát írok. Villámgyorsan dolgoztam, rendszeresen, ahogy kell, mindennap, hogy megmutathassam még apámnak. Nem sikerült, hamarabb halt meg, így aztán megutáltam, és nem sokkal azután, hogy befejeztem, mert befejeztem, megsemmisítettem az egészet. Lehetett úgy száz-százhusz oldal. Vagyis nem az egészet, mert egy fiatal filmrendező, akinek megmutattam, talált benne egy mellékszálát, másfél oldalnál nem volt több, amit elkért tőlem, továbbgondolta, le is forgatta belőle a maga filmjét, aminek persze már semmi köze nem volt az én elképzelésemhez. Viszont ezt a mellékszálát én is kimentettem, kibontottam az ötletet, írtam belőle egy novellát, *Haramia Gáspár bolondos históriája* címmel. Erre az írásra Szepesi Attila meg Juhász Ferenc azt mondták, remek, meg azt

mondták, hogy író vagyok, meg azt mondták, hogy adjam elő a többi írásomat, mert ahonnan ez előjött, ott műhelynek kell lennie, mutassam a többit. Nem volt műhely, nem volt többi.

A novella megjelent az Új Írásban, és annyira szerettem írni, annyira megfogott az a világ, amit teremtettem, hogy aztán egyik történetet írtam a másik után. Egy kisváros, lebegtetett időben, a XIX. század és a közelmúlt együtt, a középkor és a jelen együtt, ahogy a valóságban is. És nemcsak úgy, ahogy a *tellek*, a lakódombok egymásra halmozódó rétegeiben, hanem a leghétköznapibb látványban is. Az épületekben, utcákban, a régi házak toldásaiban. A szokásainkban, legendáinkban, dalokban, mondókákban. A muzsikában és a sütemények ízében. Mindenben ott a múlt. Az előttünk élő generációk végtelen lánc. A tudásuk és ismereteik, vagy annak roncsai. A fájdalmaik, bűneik, szenvedéseik. Mert olykor a dédapák bűneit és ostobaságait nyöggük. Mert az apák harapnak az egresbe, és a fiak foga vásik belé. Ezt akartam megírni. Azt a történelembe ágyazott, hegyek közt megbújó kisvárost, ami valaha, sok száz évvel korábbi fénykora idején életteli teli, nyüzsgő nagyváros volt. És azt akartam, hogy a hegyoldalak temetőkertjeiben nyugvók valahogy feltámadjanak az írásaimban. Hiszen az obeliszkeken, a rácsos sírok kovácsoltvas keresztjein szereplő nevek mind emberek voltak, mint én, akik alakították a múltat, ezáltal az én jelenemet is. Írtam ezeket az elbeszéléseket, és akkor még magam sem tudtam, hogy egy fürtös szerkezetű regény fejezeteit írom. Ez jó sokáig tartott. Fegyelmezetlen voltam: akkor írtam, ha arra támadt kedvem. Addig, amíg kedvem tartotta. Nem gondoltam magam írónak. De végül is írtam, és akkor már akartam is, hogy azok az írások megjelenjenek.

– És már itt, az elején szembeötlő, mennyire erősen a történelemben gyökereznek a történeteid, viszont a történelmet mint az emberi lét teljességét fogod föl: művelődés-, kultúra- és művészettörténet, köztörténet, társadalomtörténet, egyéni történelem ötvöződik egybe, miáltal saját világot alkotsz, ám ez a saját világ valójában mindannyiunk világa. Egon Friedell írja, hogy „a

történetírásnak van művészi jellege, és van erkölcsi jellege, ebből következik, hogy nincs tudományos jellege” – véleményem szerint esetedben ez tökéletesen érezhető. És ez azért is izgalmas, mert mégiscsak történelem szakon végeztél, ahol azért egyértelműen tudományként kezelik és művelik a históriát... Milyen a viszonyod a történelemmel?

– Friedell nem volt történész, nem volt tudós, talán éppen ezért látta tisztán, hogy a történelem annyiféle, ahányan értelmezik a múlt eseményeit. A bőrén is érezte ezt, hisz zsidó volt, 1938-ban öngyilkos lett, amikor az „Antikrisztus birodalma” elfoglalta Ausztriát. A szocializmus évtizedeiben a szellemtörténeti irányt itthon nem kedvelte a hivatalos kultúrpolitika. Az egyetemen viszont az igazi professzorok a hetvenes évektől lényegében úgy és azt tanítottak, amit akartak. Ez akkor is igaz, ha '56 például tabu volt. Annales-iskola, Huizinga, Braudel, Le Goff, Hóman és Szekfű tudása magától értetődő volt. Ha az ember nem akart butaságokkal és hazugságokkal foglalkozni, egyszerűen kikerülte azokat a tanárokat és előadásokat, amikről tudta, hogy hazugok vagy nivótlanok. Oda iratkozott fel, amire valóban kíváncsi volt. Így jártam én például a rettegett Székely Györgyhöz egy éven át a szicíliai normann királyságról tartott szemináriumára. Egyedül vagy talán másodmagammal ültem ezeken az óráin a szobájában. Egy másik ilyen szeminárium, ahol ketten voltunk, az anarchizmus történetét boncolgatta Bakunyintól és Kropotkin hercegtől Andreas Baaderig és Ulrike Meinhofig meg a Rote Armee Frakciójig. Fél óráig sorolhatnám azokat a remek professzorokat, akikkel tele volt az ELTE. A sértett rabbiképzősből lett világhírű ókortörténész rabbi, Hahn István, vagy a deáki, kossuthi lendülettel, reformkori körmondatokban előadó Szabad György. A „félelmetes” Komoróczy Géza. Vagy Urbán Aladár, akinek amúgy 1848/49 volt az egyik fő területe, de úgy tartott USA-kurzusokat, hogy azokat a filléres meg félpengős ponyvasorozatok is idézte, melyeket még apám olvasott kölyökkorában, a két háború közt. Westernfilmekre hivatkozott. És nem tartott tőle, hogy veszít a tekintélyéből. Biztosan nem azért fordítottam hátat a történettudománynak és a

régészetnek, mert nem láttam volna magam körül grandiózus történész és régész alakokat. Fügedi Erik, a Zsigmond-koros Mályusz Elemér, az egyiptológus Kákosy. Siklós András, akire egy ideig gyanakodtam, ősz bácsika volt, csöndes és ironikus, valahonnan úgy tudtam, hogy egykor partizán és illegális kommunista, na, ő olyan szemináriumokat tartott, amelyeken az 1918-19-es eseményeket árnyaltságukban igyekezett megragadni. Nem kímélte a Tanácsköztársaság szadista vagy a nemzetközi munkásmozgalom lázában égő, tárgyilagosan is hazafiatlannak mondható, nem éppen szimpatikus vezetőit. Nem szépített, nem hamisított. Rá akart beszélni, hogy hozzá szakdolgozzak Trianonból, mert látta, hogy magamtól is sokat tudok a témáról. Aztán mégis inkább Szabadhoz szakdolgoztam, Teleki Lászlóból.

A múlt mindig is vonzott. És nemcsak könyveket olvastam, hanem egy sereg régi újságot is. Herczeg *Új Idő*kjét nem is mondom. Annak a bekötött évfolyamai minden második magyar családnál megvoltak a kamrában vagy a padlásán még a hetvenes években is. Magyar Lányok, Magyar Úriasszonyok Lapja, Képes Krónika, Üstökös, Borsszem Jankó, Tolnai Világlapja, Pesti Napló. Meg a képes mellékleteik. A Képes Krónika például tele volt Conan Doyle meg Edgar Wallace rémtörténetekkel. Meg egy csomó külföldi és álkülföldi szerzővel. Érzelmes limonádékkal meg szívszaggató hazafias írásokkal. A székely cseléd lány és a kaszinóban mindenét elvesztő, öngyilkos gróf szerelmi históriája. Az erdélyi gróf és a francia idegenlégió. Ilyesmik. Kiskölyökként Trencsényi Waldapfel meg László Gyula mellett faltam ezeket is. Trianon- és Erdély-relikviákat gyűjtöttem. „Régiségeket”. És annak számított minden papír és cserép és fém, ami száz évnél öregebb volt. Meg persze őskövületeket a homokbányákban, bajonetteket és feliratos meg címeres üvegeket a padlásokon. Végül nem lettem történész, és nem lettem régész meg levéltáros sem, de a múlt ma is éppúgy érdekelt, mint kölyökkoromban. Sőt lenyűgöz. Meg, persze, elkésérít. Elkésérít Trianon és a máig élő negatív hatása. Nemcsak a magyar szomorúságra és fájdalomra gondolok, hanem arra, hogy azok a rossz békék az egész régiót,

az úgynevezett győzteseket és az utódállamokat is megnyomorították. Lenyűgöz az emberi nagyság és méltóság, meg az emberi ostobaság és vakság is.

– *Második regényed, a Lovak a ködben újfent komoly visszhangot váltott ki. Ez a kötet hagyományos értelemben véve is egyértelműen regény, méghozzá bravúros. Nemcsak azért, mert számos regényfajtát gyúrsz egybe, nemcsak azért, mert a Trianon által meghatározott újkori magyar sorsot a teljesség igényével ábrázolod, de a női főhős miatt is. Amikor férfi író női főhőst teremt, ritkán sikerül igazán hitelesre. Neked sikerült. Amikor anyaországi szerző ír az elcsatolt területekről, gyakran esik különféle hibákba, azonban a Lovak a ködben ilyen értelemben is abszolút hiteles. Miért választottál női főhőst, és miért ezt a cudar nehéz és összetett problémát?*

– Nem választottam. Amit sorolsz, azokból semmit. A történelem és Trianon, megbeszéltük már, mindig is érdekelt. Meglepő is lenne, ha nem tűnt volna fel a szépírói munkáimban. Nem végeztem irodalom szakot, vagyis nem vagyok irodalmilag rendszerezetten kiművelt szerző. Amúgy nem is hiszem, hogy kell, hogy jót tesz egy írónak. Persze nem is lehetetlen. De hagyjuk, nem erről van szó. A *Lovak a ködben* írásakor nem foglalkoztatnak műfaji kérdések, nem gyúrtam egybe regényfajtákat. Írtam. Hol olyan lendülettel, hogy alig tudtam leírni, hol meg töprengve, mélázva. Vagy éppen küszködve. A technika persze nagyon fontos. Hogy hogyan érhetem el, amit akarok. Például, hogy ne én meséljek, hanem az elképzelt mesélőm. Soha ne én. Vagy ha mégis, akkor tudjak róla, és tudjam, hogy ott és azt éppen miért én mondom, nem a hősöm. Vagy hogy úgy meséljek el valamit, ahogy még nem meséltem. Azt nemigen remélhetem, hogy úgy meséljek, ahogy még senki a földkerekségen, de legalább úgy, ahogy én nem. Ha lehet, sorról sorra, bekezdésről bekezdésre érdekeljen. Nem elég a cselekmény. Jó, ha jó a történet, de az erős sztori nem elég. Az írás maga is jó legyen. Ne mosolyogj, nem a sokat magasztalt vagy kárhoztatott „történet nincs, csak szöveg létezik” elképzelésekre gondolok.

– *Mosolyogtam? Önkéntelenül. És nyilván azért, mert arra gondoltam, mifelénk valahogy mindig úgy alakul, hogy előtérbe „helyeződik” az egyik aspektus: hol az írás módját (a szöveget, ahogy az irodalomelmélészek szeretik nevezni), hol meg a történetet, a sztorit soroljuk előbbre, miközben mindkettő egyformán fontos. Szerintem a jó széppróza nem más, mint egy jól megírt jó történet. De ebben talán egyet is értünk...*

– Nem biztos. Mert mi a jó? Mi a jól megírás? Sokszor izgalmasabb egy elrontott írás, mint egy hibátlan. Erősebben hat rám, mert, teszem azt, érzem, hogy az író erőt fejt ki, kínlódik. Jobbnak értékelek egy tapogatózó, itt-ott elhibázott, akár mondhatjuk, hogy rosszul megírt történetet, amiben érzem, hogy valaki nekifeszül egy nehezen megfogható anyagnak. Hogy olyan élményt akar megragadni, ami nehezen adja meg magát. Még most kell kibányásznia magából. Felderítenie. Nem kitaposott úton jár. Nem a futószalag mellett áll, és írja a „hibátlan” történeteket. És most nem arról beszélek, hogy Cortázar szerint az író ne öltönyben-nyakkendőben, önnön fontossága tudatában, szabálykövetően alkosson, hanem játékosan, merészen, kíváncsian és tiszteletlenül. Most inkább arra gondolok, amit García Lorca úgy nevez, hogy *duende*. Az andalúz flamenco énekeiseiről beszél, de bármilyen előadásra, festményre, zenedarabra, és persze az írásra is érvényes. Hogy lehet egy mű hibátlanul is gyöngye, erőtlen, és lehet hibákkal is tökéletes. Ha nincs benne a *duende*, akkor nem jön létre a csoda. Ha viszont benne van a *duende*, akkor becsúszhat az előadásba egy-egy hamis hang is, azok is az egészet, a hatást fogják erősíteni. Szóval, nem is olyan egyszerű megfogni, kinek és mikor mi a jó és a rossz. Egy biztos, engem régóta jobban érdekel olvasóként is az írás ereje, mint a cselekmény. De hát ez, gondolom, triviális. És ettől még magával ragadhat egy-egy olyan novella vagy regény is, aminek az írásmódját, a technikáját amúgy laposnak vagy érdektelennek tartom.

– *A duende is szerepet játszott abban, hogy a Lovak a ködben elbeszélője egy harminc-harmincöt éves fiatal nő lett?*

– Nem. Most majdnem azt mondtam, hogy véletlenül lett az. Ez nyilván nem igaz. Inkább úgy fogalmazok, hogy nem tudatosan

terveztem így. Ahogy az sem választás eredménye, hogy félig árva, aki kislány korában elveszítette az édesanyját, ezért az orvos apja és az anyai nagymama neveli fel. Tulajdonképpen idilli gyerekkora lenne. De hadd ne elemezzem a saját művem, és tartalmat sem szívesen mesélnék. A lényeg, hogy mindez magától rendeződött el. Vagy mondjuk úgy, a tudattalan dobta fel. A megfelelő időben. Nem akartam egyes szám első személyű elbeszélőt. Nem akartam nő elbeszélőt. Eredetileg egy férfi életének bizonyos szakaszát akartam megírni, a mindentudó elbeszélő pozíciójából. Ezzel kínlódtam. Nagyon nem ment. Állandóan elakadt. Nem stimmel. Amit írtam, azt másnap hajnalban kidobtam. Két hónap elkeserítő vergődés után, egy őszi hajnalon, látszólag magától, megindult. És akkor minden tiszta és világos volt. Egyszer csak megszólalt egy nő, és a tíz-tizenöt évvel korábbi életéről kezdett mesélni. Megint majdnem azt mondtam, engem lepett meg a leginkább. De ez nem igaz, mert egyáltalán nem lepett meg. Annyira helyén éreztem végre mindent. Ha mindenképpen valami racionális magyarázatot keresek, ahogy nem keresek, de a kedvéért most megteszem, akkor azt mondanám, mivel a regény háttérében ott az egész huszadik századi, fájdalmas magyar történelem, ezért egy érzékenyebb, finomabb, nem is, hanem inkább sérülékenyebb, sokféleképpen kiszolgáltatott főhős elbeszélő kellett. Az a fiatal férfi, akiről eredetileg írni akartam, túl erőszakos. Túlságosan is kalandor természetű. Ráadásul hazardőr és kemény fejű. Mindettől sokkal sérülékenyebb és kiszolgáltatottabb, mint a látszólag gyöngébb, félig árva, határon túl született, anyátlan lány. Kellott valaki, aki látszólag rosszabb helyzetből indul, hogy megmutatkozhasson az ereje. A férfi nem lett volna hiteles elbeszélő. Már csak azért sem, mert mire mesélhetne, talán már nem is él. Ezért nem tudtam úgy megírni. És bennem már ott volt készen a másik, a megfelelő elbeszélő, csak konok voltam, és sokáig nem akartam észrevenni.

– *A Lovak a ködben óta eltelt két évtizedben több kisregényed, regényed, tárca- és novellás köteted jelent meg, ezek mellett azonban számos esszékötettel jelentkezél, valamint fotóalbumokhoz írtál szövegeket. Cigányok, zsidók, székelyek, Trianon, Budapest,*

Magyarország, Erdély, Andalúzia... Voltaképpen mind érzékeny téma. Nem szereted a könnyebb végét megfogni a dolgoknak, ha nem tévedek...

– Apámra mondták negyven évvel ezelőtt, hogy keresi a kényes témákat. Ő talán kereste is. Belőlem viszont hiányzik a néptanító hajlam. A világ velem és nélkülem, a műveimmel és azok nélkül is ugyanoda tart. Apám hitte, hogy az értelem, a tudás, az őszinteség, a belátás, a kompromisszumkésztség előre visz. A megismerés. Miközben realista volt. Sőt szkeptikus. Még talán kiábrándult is. És mégis. Ugye, különös ez így együtt? Én meg nem hiszek ezekben. Annál is inkább, mert azt látom, hogy a butaság és az erőszak könnyen és gyorsan elszabadul, és villámgyorsan rombol, míg a józan okosság és könyörületesség, együttérző képesség igen lassan működik, hosszú idő alatt, fokozatosan épít.

– *A Lovak a ködben férfi főszereplője azt mondja, hogy az emberiség története nem más, mint a kedvező isteni véletlennek örökké ellenszegülő, konok emberi butaság históriája.*

– Igen. Ezt én is így gondolom. Jó lenne okos népnek, okos nemzetnek lenni. Jól dönteni sorsfordító helyzetekben. Reálisan mérni fel, hogy miben vagyunk, és mik azok az eszközök, amikre szükségünk van, hogy előre menjünk, ne hátra.

– *Ezt a múltra, mondjuk, a huszadik század kétségbeejtő magyar történelmére érted, vagy a jelenre is kiterjesztenéd?*

– Éppen az a lényeg, hogy ez állandó kéne legyen. Önvizsgálat, helyzetértékelés, eszközválasztás. Örökké, állandóan, szünet nélkül működnie kellene. Működik is, hiszen vannak politikusaink, működik az államunk, és az államok működésének törvényei, szabályai, mechanizmusai vannak. Minden államnak, minden korban, mindenhol. A kérdés mindig az, hogy hogyan működik az állam, a politika. Hogy hogyan működik az államban az egyén. Hogy hogyan döntünk nap nap után. Ha örökké hibázunk, eltűnünk. Ha állandóan elhiszük, hogy jól csináljuk, eltűnünk. Ha kritikátlanok és önkritikátlanok vagyunk, eltűnünk. Ha örökké mindent egy lapra teszünk fel, ha nem tudjuk elhinni, hogy olykor más utak visznek előre, mert mindig rendíthetetlenül bizto-

sak vagyunk a magunk egyetlen igazságában, akkor eltűnünk. Ha kishitűek vagyunk, eltűnünk. És persze akkor is eltűnünk majd egyszer, ha mindent jól csinálunk.

– *Említetted, hogy édesapád realista volt. Benned is ott van azért ez a realizmus, ha „ködbe burkolózva” is, mint akár az első regényedben, akár a Lovak a ködben címűben – vagy éppen Az álmavadászban, amely az álmok és a valóság határvidékén bolyong, rengeteg kérdést tesz föl, ezzel szemben alig ad válaszokat. Ami természetes, végtére is a cím sem azt ígéri, hogy a könyvben megfejtik, „csupán” azt, hogy vadásszák az álmokat. Sok szimbolika, zaklatottság, töredezettség jellemzi ezt a regényed. S mintha egy kicsit kulcsregény is lenne: az élethez. „De a lelkünkéről semmit sem tudunk” – írod. Azért írtad ezt a könyvet, hogy ezen megpróbálj változtatni?*

– Hogy miért írok meg valamit, és miért nem, az nehezen megfogható. Két évtizede felmerült bennem egy könyv, egy nagyregény ötlete, még a *Lovak a ködben* előtt. Azt hittem, fontos nekem. Már tizenöt éve is volt hozzá úgy kétszázezer karakternyi jegyzetem. Miközben nem vagyok jegyzetelő író. Halasztgattam. Más dolgok, úgy értem, más írások tolakodtak elébe. Én meg végig tudtam, hogy majd egyszer, ha idő–család–pénz–kedv, ha minden összejön, nekikezdek... Pár évvel ezelőtt előszedtem, és elszállt az ereje. Nem érdekel. Megváltoztam? Nem tudom. Elveszítettem valamit? Mert ha nem tökölközök, hanem megírom, és ma az lenne a második regényem? Értelmetlen kérdések. És létezik még legalább három olyan könyv, ami vár a sorára. Az egyiket egyszer már megírtam, de utáltam, mert nem hasonlított arra, amit akartam. Amiért írtam. Kimentettem belőle, amit lehetett, a többit eldobtam. Mert ha nem dobom el, kitapasztaltam rég, megköt. Akkor gyöngye pillanatokban újra és újra előveszem. Mondván, hogy nem igaz, hogy nem lehet vele valamit... Jobb kívágni a francba. Aztán újraírtam, ennek is vagy öt-hat-hét éve, és most is van vele valami bajom. Aztán vannak épp csak megkezdett könyvek, amiknek még nem tudom, mi lesz a sorsuk. Az egyiket most előszedtem. Folyóiratnak, folytatások-

ban megírom. Tibeti könyv lesz. Közben párhuzamosan írom azt a regényt is, amit már vagy két éve írok.

– *Ha nem haragszol, nem engednélek el, tovább firtatnám, hogy miért írtad Az álomvadászt?*

– *Az álomvadász és az Osztozkodók* is csak úgy „bezuhan”. Nem terveztem egyiket sem. Az *Osztozkodók* egy krimi. Van igazságalapja is. Barátok, akik ismerik a valóság alapját, piszkáltak, hogy miért nem írom meg. Egyikük, aki igazán közeli és régi jóbarát volt, Szepesi Attila, váratlanul meghalt. Ha nem hal meg, talán sosem szedem elő. *Az álomvadászt* pedig egyszerűen imádtam írni. Mindig is érdekelték az álmok. Nemcsak Jung meg a tudattalan miatt. Ezek is számítanak, de csak úgy magamtól is. Kölyökkorom óta vadakat álmodok. Sokat. Az egyik lányom szintén nagy álmodó. Ezt most nem részletezném. Ez az ő belső ügye. Vele beszélünk össze. Használtam is sokat az álmaiból, meg ahogy viszonyul az álmaihoz. Izgalmas világ az álomvilág. Nem úgy jósol az álom, ahogy az álomfejtők többsége értelmezi. De hogy felhívja a figyelmet valamire, az kétségtelen. A tudattalan üzen. Szimbólumokban, persze, amiket nehéz értelmezni. A jelképek nehezen megfejthetők, de azért az álom összhangulata, hogy nyomasztó, hideg, félelmetes, derűs vagy vidám, az is sok mindent elárul. Azt mondod, a lélek. Nem tudjuk, mi az, de minden embert érdekel. Sámánpraktikák, modern pszichológia, az agyműködés rejtelsei, Bert Hellinger és Freund Tamás. Az ember hullőagya meg a kollektív tudat. A tudattalan, mely gigászi tudást őriz. Úgy képzelem, hogy a tudatunk felszíne alatt elterülő végtelen ósóceán hullámvérései az álmok. Nem is! Buborékok. Amik felszállnak a sötétség mélyéről. Azt hiszem, le is írtam ezt így.

– *Töredékes ez a könyved – mintha élvezted volna, hogy csak azt írod le, amit szeretsz. Mint aki a sokféle süteménnyel megrakott asztalról csak azt eszi meg, ami igazán a fogára való...*

– Ez jó. Amit mondasz. Ez a másik, amiért megírtam *Az álomvadászt*. Izgatott, hogy lehet-e, tudok-e regényt írni töredékekből. Hiszen a létezésünk darabokból áll. Az érzékelésünk is olyan. Képek és hangok foszlányai. Háttérzajok. Részletek, amik

feltűnnek és eltűnnek, mi meg esetleg továbbgondoljuk. Mindenki. Nemcsak az író. A titkárnő, aki lát a csuklóbusz ablakán át egy hajléktalant. Gondol valamit róla. Épp csak egy villanás. Vagy újra és újra eszébe jut napközben is. Egy iskolás kölyök, aki félreért egy gesztust, és álló nap azon rágódik. Történetet kerekít, amiben utálják vagy szeretik őt. Miközben lehet, hogy az a valaki, aki miatt őrlődik vagy boldog, észre sem vette őt. Valaki elesik az utcán. Ez lehet önmagában is kerek. Meg lehet figyelemre sem méltó, semmi közjáték. A létezés olyan, mint a fraktálok, nagyítod, nagyítod, egyre „lejjebb”, egyre „beljebb” igyekszel, és csak nő és nő, finom részletekkel gazdagodik, és újra és újra ugyanazt találod. Izgalmas ez is, nem? Valaki egyszer azt mondta, kár, hogy *Az álomvadászban* kerettörténetbe foglaltam azt a sok-sok gyönyörű torzót, azt a sok költeményt. Telitalálat. *Az álomvadász* fele olyan szöveg, és nemcsak a konkrét álmok, amiket úgy írtam, mintha verset írnék. Különböznének ennek novellaelőzményei is, amilyen a *Lázálmok Atlasza* vagy a *Végső dolgok*. De ezt most hagyjuk. Egy barátom, többé-kevésbé szakmabeli, lelkesen gratulált, azt mondta, imádja a könyvet, de tudom-e, hogy van egy ordas nagy hibája. Megoldatlanul hagytam a krimet. Hát persze, hogy tudom. De annak a szálnak a kibontása és elvarrása számomra érdektelen.

– *Most éppen Tibet-könyvön dolgozol, ami szintén nem egy egyszerű problematika. Miért vágta bele ebbe a munkába?*

– Mert jártam ott, és mert nagyon megragadott. És ugyan félttem Tibetet, a tibetieket, de nem a védelmükben írok, nem értük protestálok. Vagy ha igen, kizárólag a szépíró eszközeivel. Végül is igazad van, írok róla, talán már az is tett.

– *Az írás mint tett (de mondhatnám azt is, hogy a gondolkodás mint tett) régi vitát idéz föl bennem... „A tett halála az okoskodás”, ahogyan Madách írta, pontosabban adta Lucifer szájába a szentenciát, Bátky János, A Pendragon-legenda főszereplője pedig úgy határozza meg önmagát, hogy „bölcészszakor vagyok, a fölösleges tudományok tudora, és mindennel foglalkozom, ami rendes embernek nem jut az eszébe”. Nem tudom... Érzésem szerint arra,*

hogy az írás igenis tett, Te vagy az egyik jó példa. A Székelyek című köteted például igenis Cselekedet (nagy Cs-vel!). Különösen napjainkban, amikor a határon túliakról vagy túlságosan idilli, vagy túlságosan pejoratív kép él az anyaországi átlagpolgárok egy jelentős hányadában. Hogyan jött az ötlet, amely azokhoz a sajátos műfajú kötetekhez vezetett, mint a Székelyek vagy a Cigányok (de mondhatnám a Duna vagy a Fiesta címűeket is)?

– Volt egy könyvsorozatom, a *Paletta*. Saját ötlet, közel húsz évvel ezelőtt, a Helikon kiadónak kínáltam fel. Sok kép, magazin-os tördelés, de mindig komoly, erős szöveg. Ez volt a koncepció. Én a durvább Bazár elnevezést gondoltam ki, de a kiadó akkori tulajdonosa meggyőzőhetetlen volt. A kicsit laposabb *Palettában* végül is megegyeztünk. A sorozat egyik első kötete volt az *Írd fel házad kapujára* című könyv. A zsidóság többezer éves kultúráját próbálom meg összefoglalni benne. Reménytelen, persze, de hát szinte minden az, mégis próbálkozunk. Eredetileg meg akartam íratni. El is készült, de olyan vértelen, olyan szürke, olyan tisztelettudó volt, hogy visszaadtam a kéziratot. Szerződés kötött, és nem akartam kérincseléssel meg magyarázkodással kezdeni, félretoltam minden más munkát, és nekizuhantam magam. Imádtam írni. Nehéz volt. Bonyolult és irtó sok. Több ezer év. Az egész földgolyó. Ráadásul külön legyen benne a zsidó–magyar közös múlt is. Mindezt olvasmányosan, érdekfeszítően. Mondjam, hogy kényes téma? Tudod te is. Én meg eldöntöttem, hogy csak akkor érdemes megírnom, ha minden kérdésemet, ami zsidósággal és zsidó–magyar közös múlttal kapcsolatban valaha felmerült bennem, fel merem tenni. Ezt már a borítón is tisztázni akartam, ezért kerültek ki a fedélre például ezek a kérdések is: „*Miért szeretjük a zsidókat? Mert okosak? Mert amihez csak hozzáérnek, az kivirágzik és csodálatossá lesz? Mert ott vannak mindenütt a világ élvonalában? És miért nem szeretjük őket? Mert okosak? Mert amihez csak hozzáérnek, az megromlik és összedől? Mert mindenütt ott vannak a világ élvonalában?*” A könyv siker lett, egyszerre antiszemitáztak meg filoszemitáztak érte. Három kiadónál jelent meg az elmúlt tizenöt évben. Amerikából és Izra-

elből is kaptam visszajelzéseket. Jót is, elmarasztalót is. Egy idős izraeli férfi, aki találkozni akart velem, és meg is látogattam őt a Pesten élő testvére Pozsonyi úti lakásában, ő azt mondta, hogy részt vett az összes arab–izraeli háborúban... Mutatott fényképeket magáról. Kiégett harckocsikon a Sinai-félsziget sivatagában. Poros, kilyuggatott dzsipben a kuttyájával. Volt egy német-juhásza, azt mesélte, hogy az életét is megmentette. Már nem emlékszem, akna vagy kézigránát, mindenesetre a kutya halt meg helyette. Ez a pofa vagy bácsi vagy hogy nevezzem, találkozni akart velem, hogy elmondja, ő harcolt is, annyira zsidó, mégis az én könyvemből tudta meg azt, hogy miért kell neki zsidónak lenni. Nem igazán értem, pedig beszélgettünk pár órát. Mindenesetre elismerésnek vettem. Azt is, amikor valaki értesített róla, hogy ajánlott olvasmány a rabbiképzőben meg a Lauderben [*a Lauder Javne zsidó közösségi iskola Budapesten* – BZ]. De a legfontosabb, hogy szerettem írni. Élveztem kutatni, átgondolni, rágódni, megdöbbsenni, örülni, szembesülni és szembesíteni.

– *A Cigányoknak tehát már tapasztaltan, gyakorlottabban, tudatosan álltál neki. De mi okból gondoltad, hogy ezt a témát föl kell dolgoznod?*

– Alapvetően azért, mert érdekelt, és érdekel ma is. Színes, nagyon érdekes és nagyon emberi világ. És ez is globális. Ugyanakkor égető nemzeti gond. Amivel kezdeni kell valamit, és ami nem egykönnyen megoldható. A mindennapjainkban félelmek és előítéletek szövevényes hálójában élünk. Mindenki. Szabadelvű és konzervatív, zsidó magyar és cigány magyar, palesztin és francia és amerikai. Londoni és vidéki, afro és fehér, fradis és újpesti. Kövér és sovány. Egyáltalán: mindenki. Mindenkinek vannak előítéletei, rossz tapasztalatai, öröklött és szerzett beidegződései. Különböznék félelmetes ez, ugyanakkor nagyon emberi. Ha valaki tényleg odafigyel, naponta száz előítéleten kaphatja rajta önmagát. Mindenhol. Metrón és a tévé előtt. Állandóan általánosítunk, következtetéseket vonunk le. Ami nem is baj. Természetes. Így is védekezünk, feldolgozzuk, értelmezzük a körülöttünk lévő világot. Ha viszont már csak a rosszat látjuk, csak

azt tudjuk elképzelni, ha semmi más nem vezet, csak a félelem és a rosszindulat, a düh, a jót pedig már meg sem látjuk, nem vagyunk hajlandók észrevenni, akkor bezárultunk. Talán ez az előítélet. A cigányokról ezért is volt nehéz írni. Állandóan figyelni kellett magamat, hogy mi a tapasztalat, mi az óvatosság, mi a feltételezés, mi az előítélet. Figyelni kellett, hogy ne engedjek se jobbra, se balra. Ne dőljek be se annak, hogy minden cigány bűnöző vagy potenciális bűnöző, se annak, hogy minden cigány segítségre szoruló, elesett ember. Örültem, hogy nemcsak a sajtó, a kritikusok, hanem számos cigány ember, sőt történész szakemberek is elismerően írtak és nyilatkoztak a könyvről. – A tette visszatérve: ezeket a könyveket valóban tett volt megírni és megjelentetni. A *Székelyeket* másképp, mint a cigányokról vagy a zsidókról szólót.

– *A székelyek iránti elköteleződésedet magam is tapasztaltam több alkalommal. Azt is, mennyire otthonosan mozogsz Erdélyben. Láthatóan, érezhetően természetes közege az a vidék is. És bár – Erdéllyel ellentétben – Andalúziában nem jártam veled, az írásaid alapján el tudom képzelni, hogy ott is bárki bennszülöttnak nézhet. Tibetben ez azért nem ilyen egyszerű, persze, bár... De ha már megint Tibet és a Tibet-könyv kerül szóba: említetted, hogy azzal párhuzamosan írsz egy regényt is, amin már két éve dolgozol – erről elárulsz valamit?*

– A székelyek testvérek, ők mi és mi ők vagyunk. De vannak idegenek. Olyanok, akikről sokat tudsz, vagy egyáltalán tudsz valamit, azért, mert érdekel a történelem, vagy mert sokat olvasol, azokról könnyebben hiszed, hogy ismered őket, és emiatt az a tévképzeted támadhat, hogy ott is otthon vagy. Aztán valahol tényleg otthon vagy, de a legtöbb helyen csak jól érzed magad, mert olyan tempójú az élet, olyanok a keretei, amit szeretsz. Andalúzia ilyen. Szeretem, bár igazából csak Granadát ismerem. Egy kicsit. Tibetben még annyit sem időztem. Egyszer jártam ott, akkor is csak úgy negyven napot. Így hát a világ tetejéről azt tudom, amit olvastam, meg néhány dolgot, amit a saját szememmel láttam. Ez nagyon kevés. Ahhoz képest végképp, hogy hatalmas

területről és kultúráról, a világ egyik legnagyobb irodalmáról van szó. De persze érték benyomások, amiknek a hatása nem múlik. A szelek a kősvatagokban. A felhőtlen ég. A napon száradó húsok. A holtak mezeje. A Himalája vonulatai. A tibetiek nyugalma és mosolya. Főleg a nőké. Állandóan visszamennék.

Írom a Tibet-könyvet, kisregénynek érzem, és Jenei Gyulának köszönhetően elkezdtek közölni a szolnoki folyóiratban, az Esőben. Az első kurta fejezetek tavaly decemberben meg is jelentek, szóval nincs mese, nem tehetem félre, csinálni kell. A többről nem beszélek. Inkább általánosságban az írásról. Sokszor mondom azt írás helyett, hogy munka. Hogy dolgozom. Kabdebó Lóri meg rám szólt, hogy nem dolgozol, hanem írsz. Igaza is van, meg nincs is. Egy csomó dolgon dolgozunk egyszerre. Valamiért azt gondolom, hogy a legtöbbször így van ezzel. Régi elképzelések, megkezdett írások várakoznak. Az egyik napokat, heteket, a másik éveket vagy évtizedeket vár a sorára. Van olyan is, amit elveszíték, már sosem írom meg. Mire előveszem, már nem érdekel. Vagy érdekel, de mást akarok tőle, vele. Van olyan, ami azonnal elragad, amit nyomban el kell kezdeni, és könyörtelenül be is kell fejezni. De olyan is van, aminek nem tesz rosszat a várakozás, az érlelés. Azt remélem, hogy nem keverem, hogy meghallom, megérezem, mikor melyiknek jött el az ideje. Ezért is nehéz arra a kérdésre válaszolnom, hogy éppen min dolgozom. A sok évvel ezelőtt elkezdett Tibet-könyv mellett évek óta folyamatosan dolgozom egy nagyobb lélegzetű regényen is, meg olykor, ha követeli, két másik könyvön is, és közben lassan összeáll egy vagy talán több novelláskötet.

– Ez jó hír az olvasóknak és a kortárs irodalomnak: nem is egy, de több Száraz Gyuri-kötet készül! Azokról is érdemes lesz majd beszélgetni. És köszönöm, hogy válaszoltál a kérdésekre!

Florin Irimia

Mert ez az én világom, és nem megyek el innen soha

Szonda Szabolcs fordítása

Azt álmodta, hogy megjött a tél, nehéz, szinte abszurd mivoltában, bőségesen havazott, mint a hajdani teleken, és azon töprengett, vajon elindulnak-e a hókotrók, vagy cserbenhagyják őket, magukra utaltan, mintha arra ösztönöznék, hogy ki se tegyék a lábukat otthonaikból. Rátört a klausztrofóbia, a hótömeg nyomasztó volt, valami azt súgta, hogy addig fog hullni, amíg a hókupacok elborítják nemcsak az autókat, hanem a tömbházakat is, és ott fognak éhen pusztulni a lakásokban, mert most már mindörökké havazni fog, ez már a világvég, özönvíz hóból. Úgy érezte, legszívesebben ordítana, valami iszonyatos üvöltést hallatna, mintha a teljes, kimúlófélben lévő emberiségért tenné, de amikor végre kinyitotta a száját, csupán egy súlyos, süvítő sóhaj hagyta el azt, mintha bánásírás lenne, szomorú és szánalmas, ahhoz azonban elegendő, hogy felébredjen tőle.

Az volt a benyomása, hogy az ágy, amelyen fekszik, olyan magas, mint a tömbháza, mintha egy óriási matracon nyújtózódna, amelyről ha le akarna szállni, hús emeletnyit zuhanna a semmibe, ezért arra ítéltetett, hogy ott kuporogjon az idők végezetéig, álmodva és felébredve, ismét álmodva és felébredve, mint egy perverz, végtelen hurokban, amelyben minden álom rémálom, minden ébredés pedig ugyanolyan rémisztő, mint az álom. „Nincs ahogyan”, mondta magában, „ez lehetetlen. Az álom teszi velem ezt is.”

Az ágy szélére ült, feledve, hogy kevéssel korábban úgy tűnt neki, tömbházmagas matracon kuporog, naná, nyilvánvaló, hogy nem lehet olyan magas, elvette a mobilját az éjjeliszekrényről, ránézett, lássa, hány óra van. 3:12, mutatta az elektronikus ki-

jelző, a lehető legelviselhetetlenebb időpont, ha legalább már 5 vagy 6 lenne, tudna egy dolgot, nekivághatna a napnak, igaz, egy kicsit korán, de ez van. Így viszont tudta, hogy legalább egy órán át nem fog visszaaludni, talán még tovább is, aztán naphosszat kábult lesz a kialvatlanságtól. Leszállt az ágyról, továbbra is eléggé nyomasztóan hatott rá a hófehér apokalipszis látványa, így indult a konyha felé, apró, tapogatózó léptekkel. Nem gyújtott villanyt, csak a gáztűzhely lángját, hideg volt a lakásban, mintha ennyire még soha. Félt, hogy megnáthásodik, nem hiányozna, főként ezekben az ijesztő, paranoiás időkben, amikor bármilyen tünet miatt egyébre, valami sokkal rosszabbra gondol az ember.

„Nem kellett volna felébredned ebben az órában”

Valamikor dohányzott, és most régi, ebből származó beidegződésből állt lábujjhegyre, kotorászott a hűtőszekrényen álló váza mögött, az emberemlékezet előtről ott rejtegetett cigaretta után kutakodva (csupán öt éve mondott le a dohányzásról, eléggé rég, de nem egy örökkévalóság óta, ne vicceljünk), megtalálta, egy picit megegyengette, mert elgyűrődött, aztán a szájába fogta, és mohón beleszívott, láthatatlan füstfelhőt fújva ki, amely ugyanolyan láthatatlanul oszlott szét a helyiség mintha már melegebb levegőjében. Ez volt az egyetlen módja annak, hogy olykor még „rágyújtott”. Ugyancsak régi megszokásból ment oda az ablakhoz, kinézett, mint amikor még igazándiból dohányzott. Nyoma sem volt hónak, egyetlen helynek sem, semmi hasonló, március a végéhez közeledett, nem is igazán havazhatott, legalábbis nem annyira sűrűn, mint álmában.

Odakint sötét volt és rezzenetlen csend, mióta nem szabadott ki-menni az utcára este tíz után, autók sem jártak, semmiféle zaj nem hallatszott, mintha a város kihalt volna, és pár pillanatra az járt a nő fejében, hogy lehet, városszerte az emberek élettelenül hevernek otthonaikban, szép, kimenő öltözetükben, a konyhaasztalra dőlten vagy a hálószobában, a nappaliban, az íróasztalnál, várva valamire,

amiről ők maguk sem tudják, mi lehet. Persze, hogy nem tudják, hiszen halottak. Senki nem fogja elszállítani többé a hullákat, mert senki nem él már, hogy megtehesse. Mindenki elhunyt, a papok, a gyászhuszárok és a sírásók, egyetlen lélek sem volt már, aki a halottakról gondoskodhatna, úgyhogy az elhunytakra marad ez a teendő is, ők pedig nem tudják, hogyan végezhetnék el. Nyilván ő maga is halott, senki sem úszta meg, nincs kivétel, csupán a lelke néz ki most az ablakon, míg teste ott hever a húszemeletes tömbház magasságát elérő ágyon, ahonnan ily módon a lélek is könnyebben feljuthat a mennybe, csakhogy a léleknek egyáltalán nem sietős, talán nem is akar a mennybe jutni, lehet, hogy csak időzni akar még egy darabig idelent, és ekkor azt képzelte el, hogy minden ablakon lelkek néznek ki láthatatlanul, mindazok szelleme, akik úgy múltak ki, hogy még csak nem is fogták fel, mi történik velük, és akik most a semmibe meredő, kifejezéstarten tekintettel szemlélik a kinti moccanatlanságot, ilyen a túlvilág, létezik tehát a halál utáni élet, annyi, hogy nem valami tetszetős, a mozdulatlan sötét birodalma, ahol minden hideg és tapintásra kegyetlenül kemény, egy csupa kőből álló világ, ahol soha nem lesz nappal. „Nem kellett volna felébredned ebben az órában”, állapította meg gondolatban, „vannak bizonyos órák, amelyeket egész egyszerűen át kell aludnod.”

Drága nagyszülei, egymás mellett, kimenő ruháikba öltözve

Miközben így szemlélte hosszan a kinti csendéletet, rádöbrent, hogy fázik a lába, úgyhogy elmozdult az ablaktól (vajon kinyílna, ha elfordítaná a kilincset, vagy azt tapasztalná, hogy minden csak festett és kartonból van, mint a filmforgatásoknál?), és a fürdőszobába tartott, tudta, hogy otthagya a vastag zokniját, amelyet olykor még visel a lakásban. Ott sem gyújtott villanyt, nem volt szükség rá, már megszokta a sötétséget, úgy látott benne, mint a macska, vagy legalábbis ahogyan elképzelte, hogy a macska lát éjszaka. „Ha már itt vagy, vegyél be egy pirulát is”, mondta magában. Nem altatót, ilyesmit nem szedett, hanem nyugtatót, valamit,

ami segíthet, hogy reggelig aludjon, amikor aztán, valamennyire kipihenten és álma megfakult emlékével, úgymond kezdheti előlről. Kinyitotta a falra szerelt szekrényke kis ajtóját, micsoda dolog, ugyanilyenjűk volt a nagyszüleinek is, ez eddig hogy nem tűnt fel neki?, kivette onnan a sedocalmos dobozt, és a tenyerébe hullatott két „drazsét”, ahogyan a gyógyszerésze fogalmazna, akinek, úgy tűnt, minden pirula drazsé. A nő számára a „drazsé” azokat a zöld, mentolos, szopogatható cukorkákat idézte fel, amelyeket gyermekkorában kapott, amikor meg volt hűlve. Vajon mi is volt a nevük? Nem jut eszébe, legalábbis nem ebben az órában. Szabadon maradt kezével megnyitotta a vízcsapot, lehajolt, és rátapasztotta száját a csőre, ahogyan gyermekként tette, amikor valahol vidéken a csorgónál oltotta a szomját (és ha meglátták, mit művel, összeszidták, mondván: „nem így isznak vizet a kislányok”).

Lenyelte a pirulákat, de szomjas is volt, ezért ivott még néhány kortyot. Milyen finom is a víz! „A halottak mindig szomjasak”, futott át a fején. Ez honnan jön vajon? Valamelyik filmből egy replika? Könyvből? Fogalma sem volt. Elzárta a vizet, visszatette a helyére az orvosságos dobozt, és becsukta a szekrényke ajtóját. Néhány másodpercig nézte magát a tükörben, hol is van most tulajdonképpen? A saját lakásában vagy a nagyszüleiében? Kinyitotta a fürdő ajtóját, és abban a hálósobában találta magát, ahol gyermekeskedett, íme, a rekamiés ágy, nini, a két alacsony fotel, köztük az asztalka, lám, a kis könyvespolc is; átment a hálósobán, és belépett a nappaliba, az is úgy nézett ki, mint harminc évvel ezelőtt, aztán, némi tétozázás után, továbbhaladt a kis, keskeny előszobába, ahová a bejárati ajtó is nyílt, ott is minden azonos volt az emlékeiben élő képpel, a Fram hűtőszekrény, kis függöny mögé rejtve, mintha tilos lett volna hűtőtulajdonosnak lenni, az éléskamra, amelynek polcain vadcsersznye-befőttés üvegek szófogadóan várják tartalmuk elfogyasztását, és természetesen a ruhafogas a cipősszekrénnel, amelybe belefejtelt egyszer egy kiadós rohangálás közben, olyannyira, hogy a kaland a kórház sürgősségi osztályán ért véget.

Be akart lépni a konyhába is, ahol, különös módon, égett a villany, de abban a pillanatban észrevette, hogy a lakás bejárati

ajtója félig ki van tárva, és enyhén előre-hátra himbálózik a sarkain, mintha valamilyen észlelhetetlen huzat mozgatná. Ki a fene hagyta így, ki ennyire meggondolatlan, hiszen így bárki bejöhethet a házba?! Odalépett, szinte odaugrott, és becsukta, aztán be is zárta, háromra, hogy biztos legyen.

„Megöregedtek”, állapította meg magában, nem egészen tudva, kire vagy kikre érti, de arra gondolt, bárki is felelős ezért a mulasztásért, alapos fejmosást érdemelne. Aztán kinyitotta a konyhaajtót, és ott rájuk bukkant: széken ültek, a falnak tapasztott háttal, kimenő ruhájukba öltözve, mintha sétálni készültek volna, de halottak voltak, mellkasukra biccent fejjel, drága nagyszülei, akiket oly régóta készült felkeresni, és akikhez sehogyan sem jutott el. Mindkettőjük ölében cetli hevert, nagypapa gondos kézírásával, első látásra felismerte, még ebben a helyzetben is úgy tartotta illendőnek, hogy szépen írjon, egész életében akkurátusan pedáns volt, soha nem sietett el semmit, nem döntött pillanatnyi felindulásból, és az volt a szokása, hogy mindenütt cetliket vagy címkéket hagyott, általa fontosnak tartott információkkal: „Figyelem! Patkányméreg”, „Gázolaj! Nem meginni!” vagy „Bor, saját készítés, '88 ősze”. Ezúttal csupán ennyit írt a cetlikre: „Kérem, hívjon nekünk taxit!”

A nő nem értette, mire vonatkozik a kérés, miért szerepel ugyanaz két külön cetlin, és főképp kinek szól ez a mondat, ki hívhatna nekik taxit, és miért. De mindezek a kérdések csak később ötlöttek fel benne, mert amikor megpillantotta őket, elfogta a zokogás, sírt keservesen, nézte az elhunytakat, és nem hitt a szemének, hogyan lehetséges, hogy meghaltak, ráadásul így, értesítenie kell az édesanyját, és mihamarabb kettős temetést kell előkészíteniük, csakhogy..., csakhogy... valami nem illeszkedett az összképbe, de micsoda, de mi az?

Abban a pillanatban megszólalt a telefon, az ő vezetékes készülékük a nappalijukból, amelyen a nő megtanult telefonálni kiskorában, vagy lehet, az másik volt, már nem emlékezett, de a hely, ahol tartották, ugyanaz most is, keskeny, fekete, kovácsoltvasból készült, hosszú, cifra lábú asztal, pontosan a vitrines szekrény mellett, amelyben nagymama az értékes nappali őrizte. Odament a

telefonhoz, tétovázott egy kicsit, aztán felvette a kagylót, és abból mély, gyászos férfihang szólt hozzá: „Egyetlen rémálom sem akkor marad abba, amikor te akarod. Úgyhogy várlak. És te eljössz. Én pedig itt leszek. Mert ez az én világom, és nem megyek el innen soha.” A nő ekkor kezdett el üvölni, de nem panaszosan, mint egy síró bálna, hanem éles, erőteljes ordítással, mintha egy film-ben lenne, és ez a hang vetette vissza abba a világba, ahonnan ideérkezett, anélkül azonban, hogy ez alaposabb vigaszt nyújtott volna számára. A konyhában összezsugorult, halott nagyszülei látványa hosszú időre befészkelte magát az agyába, elég volt behuny-nia a szemét, és újra látta őket, mintha még mindig ott lenne velük a konyhában, felháborítónak tartotta, hogy így látja őket álmában is, igazságtalannak is, ami őt illeti, aki annyira szeretette mindket-tőjüket, de méltánytalannak rájuk nézve is, mert a valóságban a nagyszülei már rég nem éltek, nem egyszerre haltak meg, és egyi-kük holttestére sem a lakásban találtak rá, úgyhogy ez az egész rémálom mintha valamilyen heccféleség lenne, sötét tréfálkozás, ugyanolyan álságos álom, mint az összes többi, amelyben őket lát-ta, amint ellátogat hozzájuk, és köszönik szépen, élnek, jól vannak, miközben a valóságban halottak, az álomban viszont nem, ott na-gyon öregek, százévesnél is idősebbek, de élnek, és örülnek neki, őt viszont erősen felkavarta ez az egész, hát akkor tulajdonképpen mégsem haltak meg? Most viszont, íme, igen, és egymagukban hunytak el, anélkül, hogy az ő érkezéséig bárki felfedezte volna, hogy meghaltak, hacsak nem ő maga ölte meg őket, hiszen végső soron képtelenség két meghalást ennyire összehangolni, úgyhogy ez esetben vagy öngyilkosságról, vagy gyilkosságról van szó...

„Úgyhogy várlak. És te eljössz. Én pedig itt leszek”

Ez egy éjszakával korábban történt. Fáradtan ébredt reggel tizen-egy körül (ha ezt még lehet reggelnek nevezni), azzal a sajgó érzés-sel, amely mintha a lélekbe szűrődő tüske lenne, és amelyet már érzett korábban, számára kedves személy halála, hosszú időn át

ható elválás vagy kudarc után, hogy az élet hirtelen pocsékká vált, teherré lett, amely a mellkasára zuhant, és erővel nyomja azt, de amelyet valamiképpen tovább kell cipelni, el kell viselni, ahogyan eltűrünk minden kényelmetlenséget – nem szeretjük, de nem is vágjuk fel az ereinket miatta. S mint annyiszor korábban, újból azon töprengett: az, hogy mindenki átéli ezt a traumát, mintha világháború sújtaná, lényegében vigasz lehetne-e, avagy ellenkezőleg, ennek „köszönhetően” még nehezebb minden. Valószínűleg mindkettő érvényes egyszerre, a világ már rég nem a vagy-vagy helye, ha egyáltalán valaha is az volt, hanem inkább az is-is-é.

Most a való világ furcsaságai lenyűgözően fonódnak egybe az álombeli világ különösségeivel, és minderre ráterül valami mély-séges valószerűtlenség ködtakarója, az értelem irdatlan feladásának árnyképe, illetve magától értetődően, annak döbbenete, hogy minden, amit ő maga vagy bárki más tenni akart volna, elveszítette lényegét. Sokszor töprengett el azon, hogy mindaz, amit a világjárvány kitöréséig megtapasztalt, az egész addigi élete nem csupán álom volt-e, amelyet nem kéne tudatosítania, hogy az, de amely, miután tévedésből (vagy lehet, szándék nyomán) rémálommá vált, arra vitte, hogy egyre komolyabban latolgassa: mi történne, ha behunyná a szemét napközben, és, mint olyankor tette, amikor rosszat álmodott, azt mondaná magának: „rosszat álmodsz, ezek a dolgok valójában nem történnek, ébredj fel, ébredj fel! most azonnal ébredj fel!” Vajon lenne, amiből felébrednie? Ha igen, hogyan festene az a világ, amelyben magához térne? Sajnálná, hogy nem aludt tovább, vagy, ellenkezőleg, azonnal felfogná, milyen vaskos átverésben volt része addig, milyen hatalmas hazugságban kellett élnie korábban, és megkönnyebbülten fellélegezne, hogy ha egyébként nem is, legalább ebből a szempontból hasznos volt a járvány? Kiskorában néha azon törte a fejét, mennyire nagy a világegyetem, az összes csillagképével és galaxisával, és nem jött rá, mi izgatja jobban, az-e, hogy ez az egész végtelen, vagy az, hogy valahol véget ér, de ha így van, mi következik utána?

Nehezen telt a napja, de nem rázósabban, mint az éjszakája, és amióta ébren volt, folyamatosan megbénította a frusztráció és a te-

hetetlenség, a mély döbbenet annak láttán, hogy mik történnek, miközben képtelennek érezte magát, hogy elfogadja azt, amit az egész világ nem bírt feldolgozni. Azt, hogy az életet egy pillanat alatt szét lehet robbantani, hogy az emberiség látszólag biztos létalapja homokvárnak bizonyul, és hogy mindent titokban az esély(telenség), az esetlegesség és a szerencse(hiány) igazgat. Így üldögélve, sikertelenül igyekezve, hogy ne gondolkodjon mindezen, egyszer csak arra döbbsen rá, hogy estére fordult az idő, hamarosan éjszaka lesz, és ebben a pillanatban, mintha valamilyen jelzés nyomán, odakint hirtelen minden megkövül, úgy tűnt, maga a levegő fagy meg, és beborítja az egész várost, mint valami áttetsző kéreg.

Tétovázott, hogy aludni menjen-e, vagy még fennmaradjon. Fáradt volt, de ha arra gondolt, hogy talán ismét velük álmodik, páni félelem töltötte el. Hiszen a múlt éjszakai rémálma végén tisztán hallotta azt a hangot, akárkié is volt, amely közölte vele a telefonban, hogy másnap ismét álmodni fog, hogy a rémálom onnan indul újra, ahol előző éjszakán abbamaradt, mintha az álom valamiféle könyv lenne, amit valahányadik oldalnál tartva becsuk az ember, másnap pedig ugyanonnan lapozza fel újra. „Egyetlen rémálom sem akkor marad abba, amikor te akarod”, nyilatkoztatta ki a hang. „Úgyhogy várlak. És te eljössz. Én pedig itt leszek. Mert ez az én világom, és nem megyek el innen soha.” Az utolsó mondat talán még inkább felkavarta, mint maga a rémálom. „Mert ez az én világom, és nem megyek el innen soha.” Még mindig ott csengett fülében a hang fémes karca, amely nem feltétlenül ijesztő volt, hanem inkább bizarr, de legfőképpen magabiztos, emberfölöttien az, mintha istené vagy démoné lenne, s talán pontosan ez rázkódtatta meg, az az abszolút kételynélküliség, amellyel szólt hozzá.

Minden bizonytalankodása ellenére jól tudta, hogy előbb-utóbb ágyba kell bújnia, aztán egyszer csak elalszik, és ha igaza van a telefonban hallott hangnak, álma pontosan onnan folytatódik majd, ahol abbahagyta. De még mi történhet benne ezután? Nem elég, amit eddig látott? Egy pillanatra agyába villant ismét az előrebiccent fejű két holttest és az ölükben heverő groteszk cetlik látványa, mintha diapozitív lenne. Miért abban a pozíci-

óban ülnek, mintha csak arra várnának, hogy belépjenek egy orvosi rendelőbe? Ki helyezte el őket így? Elgázosították őket, valamit beinjekcióztak nekik, megmérgezték magukat? Vagy ő mérgezte volna meg őket? „Fejezd be!”, csitította magát. „Gyalázat volt az az egész álom, de kész, elmúlt!” Valamiképpen azonban nem talált vigaszra saját szavaiban sem.

Régebben volt egy szavajárása: az éjszaka gyógyír, amellyel bekenjük a nap sebeit. Csakhogy újabban maga az éjszaka vált sebbé számára, és nem hagyott helyet a gyógyírnak, hogy enyhülést hozzon, de hát miféle balzsam segíthetne, és hogyan csillapíthatná? Mit nem adna most azért, hogy kimehessen a házból, beülhessen az autóba, és csak úgy vezessen a városban, taláломra. Mit nem adna ezért! Vagy legalább sétálhasson. Kint legyen, és magába szívhassa az elsőként kivirágzó fák illatát. De mivel ez nem volt lehetséges, és tudva, hogy közeleg lefekvése ideje, kitöltött egy pohár bort, aztán még egyet, abban bízva, hogy az alkohol teljesen elbágyasztja, és az alvás karjaiba küldi, pontosabban löki. Viszont nem ez történt, sőt, úgy érezte, hogy a bor felpeszdi, nem elszenderíti, ami azt jelenti, hogy még több időt fog eltölteni ébren, ráhangolódva az általános döbbenetre, rettenetesre és zűrzavarra. Talán olvashatna valamit, tűnődött. Olykor, amikor elalvás előtt lapozott fel egy-egy könyvet, megtörtént, hogy olyasmit álmodott, ami kapcsolódott az olvasmányához, úgyhogy jó lenne, ha most találna valami könnyedebb szöveget, mondjuk, meséskönyvet, de nem a Grimm testvérekét vagy Az Ezeregyéjszaka meséit, mert néha ezek is képesek rémálmokat okozni. Jól van, de honnan a bánatból szerezzen ebben az órában meséskönyvet? Mert nincs ilyesmi a könyvespolcán. De azért odalépett, és tanulmányozni kezdte a kínálatot. Nem volt valami bőséges. Ezt már olvasta, azt is, emezt pedig valószínűleg soha nem fogja. Íme egy, amit még nem olvasott, és amelyet vonzónak is talál, de nem mesék vannak benne. Azon gondolkodott, milyen lenne a világ könyvek nélkül, vagy ha az emberek a könyvek helyett például a befőttesüvegeket vagy a konzerveket tekintenék értékesebbnek, és folyton azokat tennék ki szemügyre, akár könyvespolcra is, hogy naphosszat nézegethessék, míg a könyveket fiókok és szekrények

mélyére zsúfolnák be, nem azért, mert értékesek, és így ügyelnek rájuk, hanem azért, mert úgy vélik, ott a helyük. Egy ilyen világ nem létezhet soha, gondolta, de ezzel egy időben azt is, hogy egy ilyen világ egyáltalán nincs messze. Elég sok olyan ismerőse volt, akik azt állították, sőt, azzal dicsekedtek, hogy köszönik szépen, egészen jól megvannak olvasás nélkül (persze, meg lehet lenni egyik kar vagy láb nélkül is, de milyen élet az?), és hogy nem értik, mi hasznuk van még a könyveknek, egész egyszerűen mit keresnek még a világban, és ismert olyanokat is, akik valamikor, egy másik létben, olvastak, akár szenvedélyesen is, állandóan figyelték a könyvújdonságokat, és nem hagytak ki egyet sem, de akik már hosszú évek óta nem vettek a kezükbe könyvet, kivitték a könyveiket vidékre, szülőkhöz, nagyszülőkhöz, vagy eladták azokat, mert foglalták a helyet, amelyet, úgy mondták, jobban is kihasználhatnának, praktikusabban, és lehet, az lett mindebből, hogy üvegeket tettek a könyvek helyébe, azokban savanyúság vagy aprópénz volt, vagy üresek voltak, de annyira szépek, szerintük, hogy nem is kellett lennie bennük semminek. „Ügyelj, mert becsavarodsz”, figyelmeztette önmagát, „ha így haladsz, nem éred meg a járvány végét, vagy ha igen, valamilyen kórteremben”. „Nem”, javította ki saját gondolatait, „akkor kerülök kórterembe, ha még sokáig nézem a tévéhíradókat”, ahol se fék, se csengettyű üzemmódban rendezték folyamatosan a hisztéria és a tehetetlenség groteszk előadását, estéről estére bemutatva azt az összes adón, Pánik úr és Sorscapás asszony, férje után Borzalomné, főszereplésével, akik vendégszerető házigazdái és kétségtelen sztárjai ezeknek az időknek.

A zongorista új ujjai

Leült a kanapéra, és bekapcsolta a tévét, nem a híradó miatt, isten ments, hogy azt nézze, talán egy filmet? De melyiket? Ha a kábel-tévés adók kínálatából választana az ember, az az érzése támad, hogy a világ összes filmjét látta már, ha viszont a Netflixre nyergel át, olybá tűnik számára, hogy majdnem egyiket sem. Mindkét

esetben frusztrált lesz. Így váltogatva a csatornákat, semmi konkrétat nem keresve, ráakadt egy adóra, amelyről nem is tudta, hogy a kínálatban van, logója szerint Grotesque & Arabesque a neve (mikor lett ez is?), fehér-fekete film ment rajta éppen. Éjszaka bekövetkezett, borzalmas vonatszerencsétlenség képei, a felismerhetetlenségig eltorzult fémroncsok között tehetetlenül vonagló áldozatok, aztán egy retró autó, a '20-as évekből, amint a baleset helyszíne felé tart, ez látszott éppen a képernyőn. Az egészben volt valami káprázat és bűvölet, mintha ő maga, nézőként, másvalaki rémálmának lenne a tanúja, amelyet az illető vászonra vitt, mert valamiképpen sikerült lefilmeznie, miközben álmodta, és nem is akárhogy rögzítette, hanem igencsak stílusosan. Nem váltott csatornát, kíváncsi lett, mi történik tovább a filmben. A főszereplő valószínűleg szintén a baleset áldozata, gondolta, és kiderült, hogy nem téved, egy nagy zongoristáról van szó, akinek a kezei használhatatlanná sérültek, amputálni kellett mindkettőt, aztán kézátültetést végezni, ha azt akarja, hogy valaha is képes legyen játszani még. Találtak is számára megfelelő kezeket, méretére valókat, ha úgy vesszük, csakhogy azok korábban egy gyilkoséi voltak.

Miközben nézte a filmet, és egyre jobban elragadta annak abszurd, de nem kevésbé vonzó bonyodalma, éles telefoncsörgés hasított bele merengésébe. Furcsa, mintha más időkből érkező hang volt, kristálytisztá, de gyászos berregés, amely túl nagy szünetekkel hangzott fel, mintha a hívó pontosan tudta volna, hogy berepeszti vele a hívott dobhártyáját, ezért gondoskodott a csengések között egy-egy kis haladékról, de ezzel épp az ellenkező hatást érte el, mert azt a benyomást keltette, hogy a következő csengés elmarad, amikor viszont mégis felharsant, a hívott összserezzen, mintha akkor hallaná először.

A nő is megrázkódott, már az első csörrenésnél, néhány pillanatig nem is jött rá, honnan származik a hang, aztán, dübörgő fülekkel, egyre inkább pánikba esve, eszébe jutott, hogy ő maga cserélte ki mobilja csengőhangját, viszont elfelejtette, hogy ennél állapotodott meg, amelytől, igen, már akkor megrémült, nem egy másiknál, amelyik sokkal dallamosabb és lágyabb volt, azt akar-

ta, de valószínűleg elmulasztotta megnyomni az apply gombot, és így lett ez a fülsértő hang. Keresni kezdte a telefonját, de nem találta sehol, a kávézóasztalkán sem, mellette, a kanapén sem, aztán, inkább a csörgéstől kalauzolvá, végre meglátta, a padlón hevert, lehajolt utána, nagy nehezen kezébe vette, hadd lássa, ki hívja. Ismeretlen szám volt.

„Kérlek, ne tedd le!”

Ki a fene lehet ebben az órában, és mit akarhat tőle? Átvillant az agyán, hogy, ha felveszi, a tegnapi álmából ismert, fémes, tüntetően magabiztos hangot fogja hallani. „Te eljössz. Én itt leszek. Mert ez az én világom, és nem megyek el innen soha.” „Az én világom”, „az én világom”, visszhangzott fejében ismét, illeszkedve ahhoz, amit érzett mindannyiszor elalvás közben, hogy belép egy nagyon tágas helyiségbe, amelyből azonban igen keveset tud átfogni a tekintete. „Az én világom, amelyben te betolakodó vagy csupán, az én világom, amelyből jóformán semmit nem értesz – ha egyáltalán bármit is”, nagyjából ez volt az üzenet. Most vajon még mit kíván mondani neki? „Csakhogy itt vagy végre, mert ha még késtél volna, magam is kiadom a párámat.” Nem, ez a Halál replikája a *Múlthatatlan ifjúságnak ifjúságából**. Íme, egy megfelelő mese elalvás előtti olvasásra. Fogalma sem volt, mit fog mondani neki, de az világos volt, hogy valamit igen. Úgy döntött, felveszi, inkább azért, hogy ne hallja tovább, amint csörög, bár egész könnyen lenémíthatta volna a telefont.

„Halló?”

Azonnal rájött, a vonal túlsó végén lévő némaságból, hogy a lehető legnagyobb tévedést követte el.

„Halló, igen?”

* Petre Ispirescu román szerző (1830–1887) meséje, ezzel a címmel Kerekes György fordításában a Petre Ispirescu: *Mesék* című kötetből (Ion Creangă Könyvkiadó, Bukarest, 1981), amelyből az idézett replika is származik.

Csend. Aztán egy férfihang: „Kérlek, ne tedd le!” „Mert ha igen?” érezte a pillanatnyi késztetést, hogy ezzel válaszoljon, de visszafogta magát. Nem szabad olajat öntenie a tűzre, és érezte, hogy a válasza, bármi legyen az, akár ellenséges hangvételű is, elégtételt adna a másinak. Az ilyen embereknek meggyőződésük, hogy ha rájuk támadsz is, ha ösztökéled is őket, vagy akár csúnyán beszélsz is velük, lényegében így figyelsz rájuk, foglalkozol velük, szerintük így tartod fontosnak őket, és pontosan ez az, amire vágnak. Jobb, ha hallgatással viszonyul hozzá, végül is ez a legjobb módja kedvét szegni valakinek, ezt olvasta egy folyóiratban. A másik beszél, te nem mondasz semmit, de nem is teszed le a telefont, vársz addig, amíg egyszer csak feladja. Annyi az egész, hogy legyen ehhez elég türelme. Ráadásul, ez esetben, sok türelme. „Mondtam már, hogy ne hívj többet. Nem értem továbbra sem, mit akarsz tőlem, de bármit is, nem kapod meg. Mert nincs semmim számodra, szavam se, nem akarom, soha nem is akartam, hogy valamilyen közöm legyen hozzád.” Mindezt gondolatban mondta el. „Gyilkos”, előbb így nevezte el az illetőt, mert úgy érezte, belepusztul a kitartó nyomulásába, aztán Stalkernek, mint a Tarkovszkij-filmben, bár amit az mutatni akart neki, fikarcnyit sem érdekelt őt. Egyik barátnője születésnapján ismerte meg ezt a fickót, az pedig teljesen rácuppant, bár ő semmilyen okot nem adott arra, hogy illúziói legyenek vele kapcsolatban. „Hogy vagy?”, hallotta ismét a hangját. Nem válaszolt. „Hogy megy?” Semmi válasz. „Hogy bírod a járványhelyzetet?” „Miért nem akarsz már beszélni velem?” Válasz nélkül hagyott mindent.

A férfinak kell feladnia, neki kellene letennie előbb. Vajon mi jött rá ismét? Amikor legutóbb beszéltek, néhány hónapja, az volt a benyomása, hogy tisztázták a dolgaikat. Nem volt érdekelt, nem akart kapcsolatot vele, annyira sem, hogy például együtt kávézzanak. Valószínűleg ez is a hosszas elzárttság hatása volt, de mi lehetne az ő hibája mindebben? „...Úgyhogy várlak. És te eljössz. Én pedig itt leszek. Mert ez az én világom, és nem megyek el innen soha.” Nem csípte el a mondatokat az elsőtől kezdve, egy picit kihagyott az összpontosítása, de határozottan hallotta a végét. „Mit mondtál?”, kérdezett vissza, önmagát is meglepve, hogy megfeledkezett a hall-

gatásmódszerről, és belement így a férfi játékába. „Amit hallottál, kedvesem. Tudom, hogy egyszer csak eljössz. És én várni foglak. Mindig itt leszek, türelmesen várlak, csak téged. Tudom, hogy egy szép napon az enyém leszel, ezért nem megyek el innen soha.” Összevissza beszélt, ahogyan szokott. Egy pillanatig azonban a nőnek az volt a benyomása, hogy valami egyebet mondott neki. Hogy szóról szóra megismételte az álombeli, baljós hang által mondottakat. Lehet, hogy gúnyolódik vele? „Biztosan nem egyebet mondtál?” A férfi nevetett. „Mi egyebet mondhatnék? Mást, mint azt, hogy várlak? Mert ez az én világom, és nem megyek el innen soha.” Röhécselni kezdett, aztán hahotázott, mint egy démon, aminek bizonyult. És már nem is a vonal túlsó végén volt.

Valahogyan sikerült bejönnie a lakásába, ahogyan mondta is neki egyszer, hogy eljön hozzá haza, hogy ott fogja találni az ajtójánál, tudja, hol lakik, és lám, betartotta a szavát, nemcsak eljött az ajtóig, hanem át is hatolt azon, a nő arra ocsúdott fel, hogy a férfi ott áll a nappalija küszöbén, és a nézéséből sugárzó megvetést csábosra vett mosolya sem tudja elfedni. Csak egy nő. Annyiira könnyű átverni. Olyan egyszerű. „Hogyan...?” Jöttél be, akarta kérdezni tőle, de önmagában meg is válaszolta már. Félig nyitva hagyta az ajtót. Nemcsak hogy nem zárta be, hanem be sem csukta, csak behajtotta, mintha ezzel beinvitálná a férfit. Most látja őt, hogy lassan feléje közeledik, aztán odaér melléje, és leül a kanapéra, olyan közel hozzá, hogy a jelenléte mintha árnyékot vetne rá. Parfümillata van, de olyan parfümé, amit ő nem szeret, ósdi és harsány, mint a telefon csengőhangja. Tetőtől talpig feketébe öltözve érkezett, mint egy tolvaj, egy gonosztevő, és úgy tűnik, palástot is visel, amit a nő teljesen abszurdnak vélt. Minden mozdulatát valamilyen suhogás kíséri, de lehet, csak az ő fülében van ez a zizegés. Képtelen bármit is tenni, el akarja tolni, legszívesebben megütné, és elzavarná magától, de a kezeit megbénította a rettegés, rájuk néz, kóccal kitömött rongydarabok, mozgatná őket, de nem megy, mintha odaszögezték volna a kanapé hátrészéhez, még csak ordítani sem képes. Úgyhogy nem tesz egyebet, mint elfordítja a fejét a férfitől, lám csak, ezt az egy dolgot meg tudja tenni,

hogy jelezze neki, nemkívánatos itt. A férfit viszont láthatóan nem hatja meg ez a gesztus, sőt, mintha pontosan erre vágyott volna. A nő érzi, amint nyakára tapad a látogatója szája, és húzza-vonja magába, mint egy hatalmas szívókorong. „Rémálom”, mondja magában, miközben úgy érzi, az egész élete átömlik a férfi mohó szájába, „ez csak rémálom”. A férfi viszont nem állhat le, megmondták neki világosan, hogy folytatnia kell, ezért a nő nem is erőlködik, hogy ébredést rendeljen el önmagának. Nagyszülei konyhájában látja magát, holttestük mellett, nézi ismét mellükre biccent fejüket és ölükben a cetlit. Most már ő is ugyanebben a testhelyzetben van, és szintén kapott egy cetlit, amelyen ez áll, nagypapja gondos kézírásával: Mert ez az én világom, és nem megyek el innen soha.

Csakhogy..., csakhogy... valami még mindig nem illeszkedik az összképbe, valami továbbra is téves, de micsoda, de mi az?

IRIMIA, FLORIN (1976, Jászvásár/Iași) író, műfordító, a szülővárosában működő Alexandru Ioan Cuza Egyetem bölcsészkarának adjunktusa. 2001-től publikál kritikus-ként romániai irodalmi és kulturális folyóiratokban, 2009-ben jelentkezik először saját írásokkal. Szerepelt a Herg Benet Kiadónál 2011-ben megjelent *Alertă de grad zero în proza scurtă românească actuală* (Sürgősségriadó a mai román rövidprózában) című antológiában. Ugyanebben az évben jelenik meg a Brumar Kiadónál első kötete, a Defekt című regény, amelyet 2013-ban díjaznak a franciaországi Chambéryben megrendezett Elsőkönyvesek Fesztiválján. További kötetei: *O fereastră întunecată* (Egy sötétlő ablak, regény, 2012), *Câteva lucruri despre tine* (Néhány dolog rólad, regény, 2014), *Misterul mașinuteilor chinezești și alte povestiri* (A kínai kisautók titka és más történetek, rövidprózák, 2017). Margaret Atwood *Oryx and Crake* és *Alias Grace* című regényeinek román fordítója (utóbbinak társfordítója). Az itt közölt elbeszélés eredeti címe: *Pentru că asta e lumea mea și eu nu plec de-aici niciodată*.

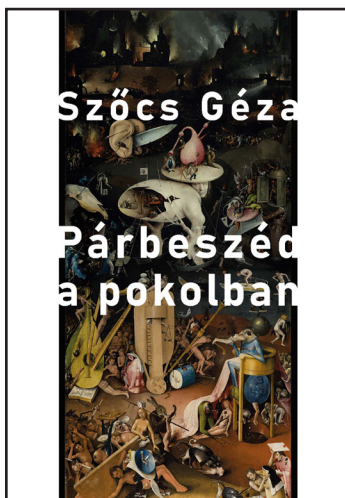
NOVUS

Kovács Újszászy Péter

Bosch jégmadara és a XXII. század

Szőcs Géza szépírói munkásságára nem jellemző a bátortalanság. Kötetinek címe szokatlan, merészséggel fűszerezett zsenialitás köszön vissza belőlük, elég csak a *Szélnek eresztett*

báburya vagy a *Sirálybőr cipőre* gondolnunk. A szerző 2020-as kötete, amely az Irodalmi Jelen hasábjain, valamint a folyóirat online platformján megjelent írásokat tartalmazza, szintén nem riad vissza az egyedi címadástól. *Párbeszéd a pokolban* olvasható a borítón. A könyv fedőlapját Hieronymus Bosch *A gyönyörök kertje* triptichonjának pokla díszíti. Sokat gondolkodtam az összefüggéseken a kötet tartalma és a borítón szereplő műalkotás között. A XV–XVI. századi képzőművész olyan asszociációk hálójában láttatja az emberi esendőséget, amely nekünk, „egyszerű halandóknak” eszünkbe sem jutna. Bár jó néhány évszázad választotta el őket, és a két alkotó a művészet más-más „oltárán” áldozott, Szőcs Géza költészetétől sem idegen a különleges asszociációk láncolata. Elég *A visszatérés* című vers zárlatában megjelenő hasonlatra pillantanunk: „arcában a két kavics úgy ragyog / mint forró vaslapon hideg eperszemek”. A *Dal, Kurtág-dallamra* poszáta-motívuma a *Gyönyörök kertjének* madárfiguráit idézi fel bennem, igaz, Szőcs Boschnál konkrétabb helyzetjelentést ad madarai hogylétéről. A versbéli posztáták egyike életben van: „Szemben egy ágon / élő poszáta hintáz.” A másik viszont halott. A felbomlott tetem leírása ugyanolyan precíz és kidolgozott,

mint a németalföldi mester már annyiszor említett triptichonján szereplő macskabaglyok, tengelicek, jégmadarak: „*A szirmok közt vékony / kifőtt poszáta-csontváz.*”

Mind Szócs, mind pedig Bosch kiváló, mives munkát végez. Érzékenyek a művek kidolgozottságára, arra, hogy tisztán láttathassák a legapróbb részleteket is. A festő korábban említett triptichonja jó példa lehet a Bosch-i életművön végigvonuló fantáziadús alaposságra, lényegtelen, hogy a Paradicsom vagy a Pokol figuráit helyezzük görcső alá. Szócs Géza verseiben jól megválogatott képekkel, szakértői alapossággal dolgozik. Ahol a költő a gyengédség kifejezésére törekszik, ott a gyengédségnek helye van: „*Hova lett copfod, az a haj, hol a kontyod? / Nem nő meg többé már, le se bontod – / mi lett vele, én soha nem simogattam! / Szép hajcsatom van, neked adjam, ne adjam? / Nézd, havazik bennünk, bronz-zöldre éget / összeforrasztva minket két szonettben; / ölelnék tizennégy karral téged.*” (Első szonett)

A *Párbeszéd a pokolban* az emberi butaságnak azt a válfaját mutatja be, amikor a tudatlanság gyűlöletbe, oktan megalázásba torkollik. Szócs könyvében egyebek mellett Cziffra György és Anda Géza zongoraművészek emigrálásáról, meghurcoltatásáról ír. A XX. század két kiváló zenészének életében a legérdekesebb, „*hogy 1921 novemberében két hét leforgása alatt egymástól légvonalban két-három kilométerre megszületett Budapesten a zongoraművészet két nagy óriása: Cziffra György és Anda Géza.*” (Anda Géza lakóházánál) Cziffra György a hivatás iránti hűség és a folytonos megújulásban rejlő erő megtestesítője, akit a gyűlölet, az emberi gyarlóság sem tudott megtörni: „*gyötrelmes háborús évek után, majd börtönéveket, büntető-tábor, kötömbszállítást, kényszermunkát követően, tönkretett kezekkel képes volt visszatérni a zenei életbe, persze csak bárzongoristaként.*” (Cziffra Györgyről és egy rózsaszálról) A nemrégiben elhunyt költő a múlt század kivételes tehetségű zongoraművészeként emlékezett meg Cziffra Györgyről 2009 novemberében: „*Cziffra György, a huszadik század egyik legzseniálisabb zongoraművésze.*” Szócs esszéjében hangsúlyozza: Cziffra nemcsak számon tartotta a fiatalokat, ha-

nem szívén is viselte azok sorsát, hiszen tervei között szerepelt, hogy Senlisban az ifjú tehetségek számára zenei-képzőművészeti központot hozzon létre. Elmélkedésében Cziffra emlékirataira hivatkozik Szöcs. A Franciaországba emigrált zongoravirtuóz francia olvasóknak szánt emlékiratait Radnóti Miklós *Emlékeimben...* című versével zárja. A vers központi motívuma a foga közt rózsaszálat tartó katona. Cziffra továbbgondolja a Radnóti révén ismertté vált képet, Szöcs pedig a következőképpen tolmácsolja a zenész memoárjának záróakkordjait: *„Cziffra azzal a gondolattal fejezi be emlékeit, hogy (...) mindenkinek, aki Senlist meglátogatja, rózsaszál legyen a fogai közt. Jegyezzük meg ezt a képet, mint a szellemi halál helyett a művészi feltámadást választó élni akarás szimbólumát.”* Jelen elmélkedésének második felében találjuk a költő mára híressé vált önmeghatározását: *„Támogatam a magyart a magyartalannal szemben és az embert az ember-telennel szemben / a bölcső pártján állok a koporsóéval szemben / a megszólaló harangok pártján az elnémult harangokéval szemben / Nándorfehérvár pártján Moháccsal szemben / a velszi bárdok pártján Edvárd király ellen / Csingacsguk és a musztángok pártján a sápadtarcúak ellen / az aradi tizenhármak pártján Haynau ellen / Radnóti Miklós, Szerb Antal és Karácsony Benő igazában hiszek a lélekmérgezéssel, / az agymosással, a kirekesztéssel és a nemzeti önpusztítással szemben / hiszem, hogy érdemes életünket is adni azért, hogy országunkban bárki szabadon elmondhassa véleményét, / még ha e véleménnyel nem érthetek is egyet / úgy gondolom, hogy szeretnünk kell ellenségeinket is, mint felebarátainkat / és felebarátainkat, mint önmagunkat”.*

A sokoldalúságáról ismert Szöcs gyakran volt képzőművészeti tárlatok vendége. Az ilyen alkalmakon mondott beszédeiből reprezentatív válogatást találunk az ismertetett kötetben. A *Kimondhatatlan, de megfesthető* című tárlatmegnyitó beszédében például a szerző mesteri jópofasággal körvonalazza: lévén, hogy őt költőként hívták meg Kertész Dániel kiállítására, rövid beszédében ennek a szerepkörnek tesz majd eleget: *„Elbűvölő hölgyek és daliás urak, kedves barátaink, bevezetőm rövid lesz, miután*

a meghívó hangsúlyozta, ott olvasható rajta, hogy a kiállítást megnyitja Szöcs Géza költő – amit úgy kell értelmeznünk, hogy tehát nem valamilyen más minőségben van itt, mondjuk nem képzőművészeti kritikusként vagy elméletíróként, ide csak a poétát hívtuk, a többi Szöcs Gézát nem. Ezért tárgyyszerű bevezetőm igen rövid lesz, azt követően viszont valóban költőként kívánok megszólalni.” Bár művei közt szép számmal találni komoly hangvételű darabokat, a szókimondás, a humor sem volt idegen Szöcs Géza alkotói vénájától, jellemétől. Ez pedig a *Párbeszéd a pokolban* lapjain is megmutatkozik. *Mesterhegedű* című esszéjének egy pontján Szöcs arról elmélkedik, miért is megtisztelő, hogy őt választották a Magyar PEN Club elnökének: *„jólesik, hogy felkértek a feladatra, már-már elkötelez a dolog mellett, ugyanis az írókollégák közül van, aki árulónak tart [...] mások pedig barbárnak. Hazudnék, ha ilyen körülmények közt azt mondanám, nem érdekel azok bizalma, akik a PEN Club élén szeretnének látni.”* Nem annyira az önirónia, mint inkább a kötetben helyet kapó szatírák táborát erősíti a *Palack a jövőből*. Írásában a költő egy homályos körvonalakkal kerített jövőt tár az olvasó elé, pellengérré helyezve kortársait. Az alkotás gerincét az Irodalmi Jelen 3309. évi április száma képezi, görbe tükröt tartva a folyóirat elé. A XXII. század világa merőben más, mint a jelenkor, a helyesírási szabályok módosultak, ahogy a költők stílusa is sokat változott *„a múltszázadhoz képest”*: *„Nemrégiben kezembe került az Irodalmi Jelen 3309. évi áprilisi száma. Érdekes áttekintést olvashattam benne a magyar helyesírásban – mit helyesírásban? A magyar nyelvben – végbement változásokról az SMS megjelenése óta eltelt bő tizenhárom évszázad alatt (kb. 2000-től 3300-ig). [...] a játékos rövidítő-kicsinyítő ösztön korlátatlan kieléleése okán már az SMS-korszak kezdetére felülírták az archaikus magyar helyesírás szabályait és a kőkorszaki nyelvi sztenderdeket. Eltűntek a nagybetűk, ugyanakkor a kettőshangzók és a fonetikus formák (tucc, lácc, vattok) teljességgel kiszorították az igei személyragok elemző elkülönítését (tudsz, látsz, vagytok stb.). A vok egy-két évtized alatt anakronisztikussá tette a „vagyok” formát,*

az akadémikusok pedig ugyanazt tették, mint mindig: jajveszékeltek, nyelvvédő cikkeket írtak, majd kénytelen-kelletlen tudomásul vették az újonnan kialakult kész nyelvi tényeket. 2050 körül, a Második Nyelvújítás idején törölték el a mássalhangzó-kettőzést és az összes hosszú magánhangzót (ó, ő, ú, ű) meg az ly betűt, akkor jelent meg az új Hejesírási Szabályzat. Száz évvel később megszüntették az ny betűt, amit nemsokára a cs betiltása követett. A norma az „elégéses megértés elve” lett. Hogy világosabb legyen, miről van szó, íme a mondat majdani lejegyzése: Norm elég suty be a fejbe”. A XXII. század költőinek neve szokatlannak tűnhet az elavult, XXI. századi olvasó számára: karafi jános dénes, lövétei velman vince, sántha noémi béla.

A kötet sokszínűségét fémjelzi, hogy a szerző nemcsak szembe- és dolgokkal, hanem képzeletbeli utazásokra hív. Ezek a bejárt utak nem ugyanazok, amiket Hamvas Béla megélt, és amelyekről beszámolt a *Babérligetkönyv*, *Téli tervek* című darabjában. Szöcs Géza utazásai egészen a művész gyerekkoráig, a csokoládéfogyasztás örömeig kalauzolják el az olvasót: *„Gyerekkoromban kétféle csokoládét ismertem. Egyik a brassói Dezrobirea gyár terméke volt. A másik, a finomabbik, a Vinga nevet viselte. Braszóról tudtam, hogy létező város, két álneve is van: Braşov meg Sztálinváros, azaz Oraşul Stalin. De soha senkiről nem hallottam, aki vingai lett volna, vagy valaha is járt volna ott, vagy lett volna Vingán rokona vagy ismerőse. És ha államnyelven Vinga, akkor magyarul vajon mi?”* (Vinga) Bár fáradhatatlanul kereste az édesség nevének eredetét, a települést, amelyről a csokoládémárka a nevét kaphatta, a költő sokáig nem talált rá, és azt hitte, ez a helység- vagy márkanev a határtalan emberi képzelet szüleménye: *„nagyon úgy nézett ki, hogy ez valami mesebeli hely ez a Vinga, olyan, mint Langarut vagy Meslohes, azaz Seholsen vagyis Erewhon, esetleg Lilliput vagy Laputa, vagy Tükörország.”* Az esszében bekövetkező fordulat a ráeszmélés maga, hogy Vinga bizony nem Lilliputtal határos település, hanem valóságos község Arad megyében: *„Aztán egyszer a bánsági lapályon utazva keresztül, megjelent a távolban egy templomtorony. Nőtt, növeke-*

dett, teljesen irreális, valószínűtlen, érthetetlen és hihetetlen volt ott a puszta közepén. Csak jóval később, Kánában éreztem hasonlót, amikor a sivatagban megpillantottam a salzburgi dóm kópiáját. Miféle templom az? – érdeklődtem útitársaimtól. És akkor elhangzott a rég nem hallott, már-már elfeledett, varázslatos szó: Vinga. Az ott a vingai templom. Szóval ez egy létező hely!”

Nézem a kötet borítóját. Gondolkodom az összefüggéseken festmény és írás között. Megragad az a tény, miszerint Bosch festményén az alvilágban is fel-felbukkan egy fénycsóva, élénkebb színfolt. Az alkotás rendkívül aprólékos, a látszólagos káoszban pedig rend uralkodik. A *Párbeszéd a pokolban* nem kaotikus. A borítón szereplő festmény a könyvben foglaltakkal együttesen válik térképpé. Célja, hogy tisztánlátásra ösztönözve minket minél több arcát mutassa meg egy olyan művésznek, aki tehetségével, szorgalmával és soha nem lankadó érdeklődésével mind a közéletben, mind pedig az irodalomban maradandót alkotott.

Szőcs Géza: *Párbeszéd a pokolban*. Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2020.

Ilyés Krisztinka

A vers egyszemélyes forradalma

Veress Gerzson költészetében fontos szerepet játszanak az erdélyi magyar identitás, a kisebbségi léttel járó problémák és vívódások. Már tizenévesen a romániai magyar irodalom egyik ígéretes alkotójává válik, felfigyelnek rá idősebb pályatársai. Korai verseiben is jelen van a táj és a nép motívuma, megidézi a történelmi és irodalmi alakokat, akiknek sorsát sajátjával azonosítja. A korabeli cikkek szerzői közül többen is észreveszik ezt a jellemvonást: „*Egy nemzedék képviselője és mártírja volt, tágan véve a sovinszta kommunizmus egyik áldozata*”.¹; „*Összegyűlnek az ujjak. Mint ahogy ujjak vagyunk mi is, az emigráció, az elszakított országrészek, az egyetlen nagy magyar kéz ujjai*.”²

A munkám során ezeknek az észrevételeknek az ösvényén indultam el, és kerestem a Veress-versek nemzeti hagyományhoz kapcsolódó hangját.

A költő olykor egy népet terelgető *juhász* bőrébe bújik, s úgy tűnik, elkötelezett a szerepvállalása mellett. A *Villám legyél!*³ című versének felszólításaiban a magát és hazáját megóvó, szabadságáért harcoló embertípus követésére utasítja az olvasót, és egy természeti jelenséggel, a villámmal állítja párhuzamba ennek a fontosságát. „*Villám legyél – mert csak jelene van, / a múltja füst, jövője új ígéret*.” Ebből is érezhetjük, Veress Gerzson a jelenre koncentrál, és bár legtöbb versében fontosnak hat a múlt, kíváncsi a szebb jövő reménye, a műveiben az itt és most dominál, a haza és a nemzet sorsa ezen múlik. A villám fogalmát az isteni erőkkkel szoktuk összekapcsolni, az akaratot, az égi energiának és erőnek a földre ereszkedését jelké-

¹ VERESS Dániel: *Memento*.16.

² TAMÁSI Miklós: *Micsoda tavasz áll a hídon!* Tárogató, 1980., 8. évf., 5. sz., 8.

³ VERESS Gerzson: *Villám legyél!* In: *Igazolatlanul – jelen. Egyberostált versek*. Erdélyi Híradó Kiadó, Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholly, Kolozsvár, 2011., 10.

pezi. Az antik mitológiában is számos utalást találunk erre. A költeményben a győzelemért küzdők, a harcot túlélők attribútumává válik. Az alkotó nem csupán a népéért emeli fel hangját verseiben, költőtársaihoz is kitartó szenvedéllyel szól: „... *küzdj az iszony ellen / szép pennájú, ecsetű, hangú / világfelelős ember-szellem!*”⁴

Hogy miben áll mindaz a szörnyűség, amely ellen küzdeni kell, a költő több kiemelt versében is megfogalmazza, de talán a legjelentősebb mind közül a már címében is erős értékítéletet hordozó *Negatív haza*. A kisebbségi magyarokat elnyomó Ceaușescu-korszakban a költő jajkiáltása a magyar nyelvért a kétségbeesettek hangját hallatja: „*Hisz két csók közti elmetisztulásban / faggat az aggály: lesz-e iskolád, / egyetemmed, hol tennyelveden szólnak, / s mily óvodában jár majd unokád...*”⁵

A kisebbségi irodalmak kettős kötődését mint az irodalmi közbeszéd hosszú hagyományú mítoszát említi Balázs Imre József, ami abból áll, hogy egyrészt társadalmi szempontból az élőhelyét biztosító országhoz, másrészt nyelvi és kulturális hagyomány okán az anyanemzethez kell kötődnie a romániai magyar kisebbségnek.⁶ Az irodalmi alkotások reflexióiban megmutatkozik a harmadik oldal nézete is, Kányádi Sándor például egyirányúnak tekintette ezt a kötődést. Ezért is idézi Veress Gerzson Kányádi *A bujdosni se tudó szegénylegény éneke* verssorait: „*nem kellünk mi múltnak / nem kellünk mi mának [...] nem kellünk testvér / sem itten sem ottan*”.⁷ *Helyzetdal* című versében Veress Gerzson erről a problémáról így ír: „*itt sem, ott sem kellünk...! / Vagyunk: megtűrték*”.⁸

Költészetének java része „a szocializmus körülményei között született”,⁹ ennek megélése – sokszor felnagyítások nélkül mond-

⁴ Uő: *A Föld sebei*, 2011., 10.

⁵ Uő: „Intés az őrzőkhöz”, 2011., 20.

⁶ BALÁZS Imre József: *Kis erdélyi Frankfurt avagy mit lát a román író a romániai magyar irodalomból?* In: *A nonszalansz esélye*, Komp-Press, 2011., 28.

⁷ KÁNYÁDI Sándor: *A bujdosni se tudó szegénylegény éneke* (<http://mek.oszk.hu/02600/02673/html/vers0703.htm> 2021.02.19)

⁸ VERESS Gerzson: *Helyzetdal*, 2011., 14.

⁹ EGYED Péter: *A beatkorszak költője*. In Uő: *Irodalmi rosta*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2014., 89.

hatnánk, hogy *túlélése* –, főként az első kötetében olvasható verseiben kulcsszerepet kap. Versvilága egyre több szónoki beszédhelyzetet formál, a nép nevében felszólaló erő, az elhatalmasodó politikai rendszerrel szembeszálló, azt leleplező s egyben kijátszó verssorok már-már forradalmivá válnak. A költő hitt a költészet ember- és világformáló erejében, egy olyan korszakban, ahol ez az erő legyőzi mindazt, ami életük szétDarabolásához vezetett. „Könyvek sorjáznak ágyam körül, távoli és közeli szerzők verskötetei. Intések őrzőkhöz és önépítésre szólító »vándorlások lélek-hosszon«. De egyik sem nihilista jajbeszéd, egyik sem a lemondás és beletörődés szálláscsinálója – ellenkezőleg. Csupa jövőhitben fogant lírai kiáltvány. [...] A költészet egyszerre múltvállalás és építés [...], s ennek minél mivesebb megmunkálása – ez korunk feladata. Hiszen a vers egyszemélyes forradalom.”¹⁰

Első verseskötetéből ezt az erőteljes költői szerepvállalást olvashatjuk ki. A magyar nyelvért kiáltó, nemzetét múltba s jelenbe író, lázadó Veress-versek némelyike – kikerülve a cenzúrát – különböző lapokban is küzdött a szülőföldjéért. Ezek viszont nagyon kevés kivétellel nem szerepelnek a későbbi verseskötetekben. A legtöbb, rendszert támadó vers csak '89 után kerül olvasóközönség elé, de egyes verssorok elárulják, hogy még jóval a rendszerváltás előtt írta őket a költő. Az egyik legszebb példa a *Sosemvolt antológia* című vers, amelyben az irónia és a remény egybefolyik: „*kiadják egyszer összes / meg-nem-írott verseinket: / az lesz a Nagy Kaland!*”¹¹ és a sajtó nyilvánosságának szabályozására utaló verssorokkal folytatja: „*betáplálják egy irdatlan számítógépbe / mindazt amit megírtunk / s az összes lehetséges / gondolat- és szóváltozatok egészéből kivonják. / a Szent Maradék lesz / ez a végeláthatatlan verskolosszus.*”¹²

A lázadás nyelve sokszor a csend. Több költeményében a csend hatalmát bizonyítja: „*született szólásutáni szabad vagyok / magyarul nevelem fel csendemet*”,¹³ „*addig is kedves tanulom a*

¹⁰ VERESS Gerzson: *Közösség – költészet*. Igaz Szó, 1989, 37. évf., 10. sz., 359.

¹¹ Uő: *Sosemvolt antológia*, 2011, 7.

¹² Uo.

¹³ Uő: *Rágalom*, 2011, 6.

csöndjük / fejteni fenekszem rejtelmek”,¹⁴ „soros nyelvfelvigyázó bácsi / annyira szilárd itt a csönd, / szöveget lehetne bele verni”,¹⁵ „A csönd a csönd fölveri már a számat”.¹⁶

A csend-motívum a kommunizmus ellen irányul, de nemcsak lázadás a csend, hanem a kifigyeléseknek egyik eszköze is: *„Lapít a költő. Lapít és fülel. / Ki lehet az asztalnál a másik...? / A jajok körömházában lakik. / Rövid az út Súgástól a besúgásig.”¹⁷* Ez a motívum olyannyira jelen van a versekben, s oly sokszor ismétlődik, hogy már az is cenzúrát követel: *„Most cenzúrázzák csöndemet.”¹⁸* Az *Ezer énekből vérzem* verseskötet csendje is egy olyan lázadási forma, amely nem engedi magát beágyazni a rendszerbe, *„Redaktor kinek tisztje elbírálni / Közérdekre érdemes balladám? / Hát így vagyok és sorsomat így rovom / Az utolsó legvégső (?) szó jogán.”¹⁹*

Az erkölcsi példamutatás, az erdélyi értékekre figyelés erőteljes fogalmakban nyilvánul meg. A *Helyzetdal* után a *Hiszekegy* még nyomatékosabban hangsúlyozza a hovatartozás dilemmáját, népét *nemkívánatos* népnek nevezi, s a *„hontalanok – így: billog homlokunkra; holnap ekképp megtűrtek sem leszünk...”²⁰* A korérzést képviselve a nép nevében megszólaló és abban bízakodó Veress még ennek ellenére is reménykedik: *„hittel hiszem: mindenek ellenébe / lélegzünk, élünk, létünk folytonos: / megmaradunk!”²¹* Egy későbbi versében mégis fohászkodva kéri: *„itt, végeken, hol kijelölve létünk: / nemkívánatos! billog homlokunkra, / kapálózunk a kormányel(v)törésben, / válság tizedel – bennem és köröttem: / de messze még mitőlünk európa! / adassék nékünk fényesség örökkön.”²²* Ilyen ingadozások révén – reményvesztett és

¹⁴ Uő: *A láthatatlan versek*, 2011, 8.

¹⁵ Uő: *Intés az orzókhoz*, 2011, 10.

¹⁶ Uő: *Keserves*, 2011, 34.

¹⁷ Uő: *Negatív haza*, 2011, 25.

¹⁸ Uő: *Palackposta*, 2011, 30.

¹⁹ Uő: *Keserves*, 2011, 35.

²⁰ Uő: *Hiszekegy*, 2011, 79.

²¹ Uo. 80.

²² Uő: *Adassék nékünk*, 2011., 93.

reményteli Veress-versekből ismerjük meg a romániai magyarok életkörülményeit a '70-es és '80-as években.

Egy önpusztító, helyét nem lelő, korától elidegenedő korosztállyal együtt élő ember a múltban keresi vigaszát, társait, az ugyanazon a hangon szólókat. Veress kötődése a hazához talán a *Tépett verskoszorú*, *Tamási Áron sírjára* című versfüzérben nyilvánul meg leginkább. Versével körülöleli Tamásit, nevében szól és közvetít, így a halála után is életben tartja őt: „*Most, hogy testemből s időmből kiléptem / – testtelenné cserélt egy furcsa álom –, / a köd cementje megköt körülöttem / és kényszerít fagyos szoborra állnom, / pedig élek! / és lélegzem e földdel.*”²³ A tizenkét éneket tartalmazó költeményben körüljárjuk Tamási útját, születésétől haláláig, belépünk novelláiból regényeibe, felidézük az erdélyi tájakat. A hazáját óvó és az érte küzdő Tamásival Veressnek nem volt nehéz azonosulnia, hiszen mindketten ugyanazért a célért harcolnak: „*a maradékot védeni: a legvégső halálig.*” Tamási a *Szabad pályán* című elbeszélésben egy álomjelenetben idézi meg Dózsa György népfelkelését, s mint Veressnél, nála is a kor társadalmi radikalizmusát kifejező és erősítő jelképpé válik. A két hang szinte összemosódik: „*Avítt szimbólumok múzeumában / Dózsa György egykor tüzes koronája... / Bánkódnod kár – s tán késő?*”²⁴

A költő keresi a kiutat, de kezd beigazolódni, hogy a múlt felé vezető irány nem az, a múlt csak bizonyosság arra, hogy nincs kiút, „*Mert ütköznöd kell szünös-szüntelen! – / kivel-mivel, tán magad sem tudod. / Gyönyörű elbukásán Nagy Csatádnak / bőjtölhetnek még eljövő korok.*”²⁵ A múlt cselekvő ereje a megismerésben rejlik, „*az érdemes csak ragyogóbb korokra: / kit népe tart meg! – Élte-krónikája / regöséneként fönnmara, villámsújtásos ég alatt / is bolyong szájról-szájra.*”²⁶ S a megismerés, ha teljes kiutat nem is, de egy folyamat elindítását eredményezheti: „*A történelemből levonható és kivonható »üzenetek« (...) cselekvés-impulzusokká változtathatók, hogy a művekből felénk áramló*

²³ Uő: *Tépett verskoszorú Tamási Áron sírjára*. 2011, I. ének

²⁴ Uo. VII. ének

²⁵ Uo. IX. ének

²⁶ Uo. XII. ének

»feldolgozott és értékelt ismeret, mint azonosságtudatot tápláló tartalom és erkölcsiség« él bennünk, »életvitel- és gondolatalakító szerepe vitathatatlan« s így a múlt által az önmagunk továbbteremtése elősegíti a kollektív továbbteremtést is.”²⁷

Veress Tamásihoz írt verskoszorújában az író hazatérő énje hangsúlyozódik („bármerre mentem hát e földkereken, számomra itt volt minden egy tenyéren – ... / s megértettem: honos csak itt vagyok!”),²⁸ „A szivárvány becsapott: / ragadtam a vándorbotot, / testemmel távol élek... – / de a szülőföld ideköt, / nyeljek bár itt kásás ködöt: / hazavezet a Lélek.”,²⁹ „A nyelv fog össze, közös múlt, jelen? / – kérdezték, mikor jártam a világot”,³⁰ „Az anya-szót, mely fiát útra küldte, / meg kell szolgálni Szent Hűség szerint!”³¹)

A *Nép(ki)vándorlás* című versében az emigrációt radikálisabb megvilágításban jeleníti meg: „Most is mennek, özönlenek a gyávák: / bőrükön érzik, hogy a nyár heves, / míg fű futja be ama hadiösvényt: / kasza s gerinc már/még nem egyenes”,³² „Én bízva-bízom, hogy már nem sokáig / – legalábbis így! – s belső lényegünk / nem adjuk fel mi, az itt maradottak, / ha szomorúan is kél énekünk.”³³ Ugyanez a hűség-kérdés merül fel a *Helyzetdal* első versszakában: „Egy tál lencséért útrakélni hát? / Szakállam őszül, cserződik a bőröm... / Szülőföldhöz-hű adja fel magát?”³⁴

Az alkotó kivándorló bajtársaival nem oly elnéző, mint Tamásival. A közismert író székely népdalok és népballadák ihlette első kötetének kéziratát még New Yorkból küldi haza. Aki ekkorra távolságból sem felejt el hazáját és népét, megér egy verskoszorúnyi emlékeztetést: „Akinek nem jutott kenyér, / az népdalt vett

²⁷ MÁRIÁS József: „Megmaradsz sok emlékezetben.” *Főhajtás Veress Dániel emléke előtt*. Hítel, 2003, 16. évf., 7. szám, 66.

²⁸ VERESS Gerzson: *Tépett verskoszorú Tamási Áron sírjára*. 2011., III. ének

²⁹ Uo. VI. ének

³⁰ Uo. VIII. ének

³¹ Uo. X. ének

³² Uő: *Nép(ki)vándorlás*, 2011, 13.

³³ Uo. 14.

³⁴ Uő: *Helyzetdal*, 2011, 14.

*a szájba – / remeg a könny aggok szemén: / az Otthon Balladája! / megtartva, védve, áldva.*³⁵

Van-e esély revolúcióra? Kell-e, és kiért kell kongatni a harangokat? Veress Gerzson a jelenében is keresi bajtársait, legyen az székely vagy nemzetbeli más testvér. Ősz Erős Péternek írja: „*Székely vagyok. A meg nem alkuvóból. / Te csángó – testvér! dobolja a vér, / mely összeköt és örök kérdezetlen / e téphetetlen kötésről beszél.*”³⁶ Ezt az összetartozást a következő szakasz nyelvileg is megvalósítja: „*Elcsángálni... – hát akad-e a nyelven / ennél szomorúbb csöngésű szavunk, / hisz bujdoklásban, számkivetettségben / biz’ örökön egysorsúak vagyunk.*”³⁷ A csángó népcsoport neve a székely nyelvjárásból ismert ’elcsángál’, azaz ’elvándorol, elszakad’ igéből származik.³⁸ Van-e ennél kifejezhetőbb lélekrokonság? Veress szeret játszani a szavakkal, a magyar nyelv összeköttetést jelent, s olyan szabadságélményt biztosíthat, amelyben a kirekesztettek a „(h) arctalan emigrációt”³⁹ elkerülve lelik meg önmagukat, és megélhetésük nem az elvándorlásban nyilvánul meg.

Az mindmáig kérdés, hogy van-e olyan szabadságélmény, amelyben az újonnan hatalomra kerülők – hiába törlik az előző rendszer elveit – nem gátolnak semmiféle kitárulkozásban, legalábbis nyelvi szinten. „*Derékig gázolunk nyaradba Brassó. / (Végre magyarul írhatom neved!) / De célirányos visszarendező-dés / holnapra minden jussot elvehet.*”⁴⁰

³⁵ VERESS Gerzson: *Tépett verskoszorú Tamási Áron sírjára*. 2011, XII. ének

³⁶ Uő: *Székely legény fohásza*. 2011, 74. o.

³⁷ Uo.

³⁸ A csángók a Kárpátoktól keletre, elsősorban a Székelyföld szomszédságában, attól különváltan élő vagy abból származó magyar népcsoport(ok). (<http://lexikon.katolikus.hu/C/cs%C3%A1ng%C3%B3k.html> 2021. 04. 11.)

³⁹ VERESS Gerzson: *Székely legény fohásza*, 2011., 74. o.

⁴⁰ Uő: „*Intés az őrzőkhöz*”. 2011., 21. o.

Fülöp Dorottya

Szandra May és Tom Vanguard megtörtént és meg nem történt kalandjai

A kevesebb mint húsz év alatt összesen kilenc verseskötényt közlő Kinde Annamária költészetének ikonikus alakjai Szandra May és Tom Vanguard. Tudatos szerzői gesztusok sejtetik, hogy a szereplőre lehetőségeit rendszeresen kiaknázó költő kiemelt jelentőséget tulajdonított e két alakmásnak: nevüket több kötetnek címébe is beemelte (*Szandra May kertje*, *Szandra May a sívatagban*, *Szandra May és Tom Vanguard igaz története*), illetve az életmű végéhez közeledve, amikor megpróbálta kitágítani az addig líraközpontú szövegvilágának határait az epikai és drámai műnemek felé, ugyancsak e szereplőpáros sajátos kapcsolatának megírásával kísérletezett. A *Szandra May és Tom Vanguard igaz története* című kötetben a költő egy laza szerkezetű narratív szálon próbálta meg elrendezni a szereplők kapcsolatának állomásait, és formailag is eltért megszokott kötetszerkesztési gyakorlatától, hiszen a versek közé rövid prózai részeket ékelt. Amint egy 2012-es interjúban fogalmazott, a kötetet „versesregény-kísérlet”-ként gondolta el, és elsősorban az foglalkoztatta, hogy „mennyre lehet »gömbölyű« egy könyvben összeszerkesztve az a néhány próza, amiből gyakorlatilag kibomlik a történet, illetve a versek, amelyekben többnyire a szereplők beszélnek.”¹ A kötet alapján a nagyváradi magyar színház kezdeményezésére később dráma is készült volna Szabó K. István rendezésében.² A

¹VARGA Melinda: *Napos oldalon innen és túl*. Váradi, 2014/1–2, 25.

² „Mi lenne, amikor hiányomat látnád” – Boka László irodalomtörténész, Simon Judit újságíró, Stanik István szerkesztő, Szabó K. István rendező, Szűcs László költő beszélgetett a Váradi szerkesztőségében Kinde Annamária költőről, szerkesztőről, oktatóról és nem utolsósorban barátról. Váradi, 2014/1–2, 51.

két szereplő – és különösképpen Szandra May – jelentőségét a szövegekben nem bővelkedő, de azért mindenképpen jellemző hatástörténet is igazolta az elmúlt néhány évben: egyrészt a költő 2014-ben bekövetkezett halála után az emlékkersek szerzői leginkább Szandra May alakja révén léptek intertextuális játékba az életművel,³ másrészt Demeter Zsuzsa 2017-ben megjelent, a költői világgal számot vető kismonográfiája ugyancsak Szandra nevét és a kindei líra egyik központi motívumát, a havazást emelte címbe (*Szandra May a hóhullásban*).⁴

Arra a kérdésre, hogy ki is volt a több kötetben felbukkanó szereplőpáros, nem is olyan egyszerű választ adni. Az bizonyos, hogy lírai alteregókról van szó, ahogy erre maga Kinde Annamária is utalt („*Szandra May az embereket megmentő május, a személyiségem egyik archetipikus része*”⁵), azonban a kérdés ennél sokkal érzékenyebbnek és összetettebbnek ígérkezik. Demeter Zsuzsa hívta fel a figyelmet arra, hogy egy 2010-es interjúban Kinde megemlíti Mohás Livia egyik értekezését,⁶ amelyben a szerző Hermann Hesse *A pusztai farkas* című regényéből kiindulva „az írók leszakadó személyiségei”-t vizsgálja, és amellet érvel, hogy a művészetben alkalmazott alteregók tulajdonképpen a személyiség ellentétekkel teli részei, amelyek belépve az irodalomba a belső fejlődés útmutatóivá válnak. Mohás ezeket a személyiségrészeket bábunak hívja. Az ember a bábukkal játszva használhatja egyéniségének sokszínűségét és paradoxonait, belső fejlődése pedig ezeknek a felismeréséből és elfogadásából származik.⁷ Demeter Zsuzsa a következőképpen foglalta össze a Mohás-tanulmány felhasználását és átértelmezését Kinde Annamária költői törekvése-

³ Lásd DEMÉNY Péter: *Szandra May siratása*. Látó, 2014/2, 5. vagy BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Majorana az elköltözött Szandra May-t idézi*. Várad, 2014/1–2, 14.

⁴ DEMETER Zsuzsa: *Szandra May a hóhullásban: Kinde Annamária költészete*. Marosvásárhely, Lector, 2017.

⁵ VARGA Melinda: *Rózsavér titka és az irodalmi deszant*. Várad, 2014/1–2, 24.

⁶ Uo., 24.

⁷ Lásd bővebben MOHÁS Livia: *A kérlelhetetlen törvény: Az ellentétről*. Korunk, 1993/3, 62–68.

iben: „Kinde alakmásait tekinthetjük legbensőbb személyiségeinek, olyan bábuknak, amelyeket felismerve, magából kiírva megpróbált hidat verni a belső káoszban, valamiféle rendet teremteni, keresni az élet értelmét a maga ellentétességében. Kinde talán felismerte: ellentéteivel együtt lehet igazán önmaga, s ezt a sokarcúságot, többszólamúságot, amely a költészet minden szintjén – formavilágban, dikcióban, témában – megvalósul, megpróbálja nyelvbe önteni, nyelvi alakkal felruházni.”⁸ Ez a Mohás-féle értelmezési irány (attól függetlenül, hogy egyébként egyetértünk vele vagy sem) jelentős hatással lehet egy alapvető alkotói döntés átgondolására. Szandra és Tom esetében elválaszthatatlan szereplőpárról van szó, és – bár Szandra jelenléte mind a kötetcímekben, mind a hatástörténetben gyakran dominánsabb, mint Tomé – az életműben együtt bukkannak fel, a legalapvetőbb vonásuk tehát az, hogy a történetük csak egymás viszonylatában tud kibontakozni a kindei szöveg univerzumban. Megjegyzendő, hogy ehhez hasonló szereplőpáros megalkotásával Kinde Annamária még egy ízben kísérletezett Sgt. Blitz és Mániacsi János figurái révén a *Szandra May a sivatagban* című kötetben, azonban Szandrával és Tommal ellentétben az illető szereplőket nem vitte tovább későbbi köteteibe. Természetszerűleg vethetjük fel a kérdést: miért is van szükség egyszerre mindkét alteregóra? Miért nem lehet a két szereplőnek két külön, egymástól függetlenedő útja, mint például egy másik ikonikus szereplőnek, Rózsavérnek? Erre maga Kinde Annamária részleges választ ad egy interjúban: „Demény Péter, a Rózsavér szerkesztője azt írja az utószóban, hogy az a könyv magány-verseket tartalmaz. Szandra May és persze vele együtt Tom Vanguard is, mert egy személyiségrész nem személyiségrész – már egy másik történet szereplői. Az örök keresésről és az aggodalomról szól ez a másik történet, úgy gondolom.”⁹ Tulajdonképpen már abból a tényből, hogy ketten vannak, sejthető a történet kimenetele, hiszen a két alteregó tudatos mozgósításának előfeltevése nem is egészen az, hogy ezek az alakmások ellentétes személyiségrészek

⁸ DEMETER, i. m., 86.

⁹ VARGA Melinda: *Rózsavér titka és az irodalmi deszant*. Váradi, 2014/1–2, 24.

legyenek, hanem sokkal inkább az, hogy ez a két pont vagy szerep sose eshessen egybe. Ekként Szandra May és Tom Vanguard eleve predesztinálva van arra, hogy sose legyen együtt végérvényesen, s történetüket ezért nem is a *folytonos*, hanem *örök keresés* jellemzi. Mindebben – összhangban a Mohás-tanulmányban felvázolt elgondolással – benne van annak a felismerése is, hogy ez az út egy soha véget nem érő folyamat: a részek örökösen vágynak az egységre, de nem teremthető meg köztük a tökéletes harmónia, mert ezt a diszkrepanciát csak elfogadni lehet, feloldani nem. Ezért van az, hogy Szandra és Tom, bár néhány kiváltságos pillanatban együtt lehet a locus amoenusként ható kerti házban, újra és újra eltávolodik egymástól, és a végtelen, soha véget nem érő út érzetét keltő terekben (a sivatagban és az óceánon) bolyong. Érdemes e ponton megemlíteni Demeter Zsuzsa azon megjegyzését, amely szerint Tom Vanguard első színre lépése „*már egyben eltűnését is jelenti*”,¹⁰ hiszen maga Tom árulja el legelső megszólalásában a történet végkimenetelét: „*Ott buktam s újra buktam én / és Szandra May hiába várt.*” (*Tom Vanguard stációi*)

Ugyancsak nehéz feladat meghatározni, hogy az alteregók egészen pontosan milyen személyiségrészek magvalósulásai, mivel Szandra és Tom meglehetősen illékony szerepkörökkel rendelkeznek, s egymáshoz való viszonyuk is dinamikus változást mutat. Nem véletlen, hogy Balázs Imre József szavá tette a szereplők kidolgozottságának mértékét, és erejüket inkább az utalásrendszerek mozgósításában látta megragadhatónak: „*Nem annyira felépített alteregók ezek, mint Kovács András Ferenc vagy Weöres Sándor életrajzaikkal együtt kigondolt »teremtményei«, de nincs is szükség erre: maguk az angolszász hangzású nevek is beindítják azt az utalásrendszert, amelyen belül olvashatók ezek a versek.*”¹¹ Szandra és Tom története folyamatosan át- és továbbíródik a különböző kötetekben, így jogosan figyelmeztet több ízben is Demeter Zsuzsa arra, hogy az életművet holisztikusan érdemes vizsgálni, hiszen a

¹⁰ DEMETER, i. m., 87.

¹¹ BALÁZS Imre József: *Mint egy úszó színház*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2005, 138–139.

legjelentősebb összefüggések csak ekként érthetőek meg.¹² Mivel az oeuvre már elérte végleges formáját, érdemes Szandra May és Tom Vanguard viszonyát az egymás után következő kötetek és versek tükrében következetesen újragondolni, hogy árnyaltabb képet kaphassunk arról, hogy ki is volt Szandra May és Tom Vanguard, és vajon miért is keresték – ha keresték – örökösen egymást. A kérdéssel természetesen foglalkoztak már, Demeter Zsuzsa is részletesen elemezte a szereplőpáros viszonyát, azonban, azt hiszem, az alábbiakban következő gondolatmenet egy másik, kevésbé szokványos irányból közelít a szövegekhez.

Noha az 1999-es *Egy másik arc* című kötet már felvillantotta a költői szerepjátszás lehetőségeit, a két alakmás először a 2002-ben megjelent *Szandra May kertje* című kötetben bukkant fel. A kötet nyitóverse, a *Jó szándék kövei* erőteljes asszociációs elemekkel jelöl ki egy lehetséges megközelítési irányt. A cím tulajdonképpen egy ellipszis, hiszen a szószerkezet ismert szólás részét képezi („A pokolba vezető út jó szándékkal van kikövezve.”), eként pedig nem is az az érdekes, hogy mi az, ami a cím írásképeben megjelenik, hanem mi az, ami kimarad belőle. Noha a szerző nem nevezi nevén a poklot, maga a szöveg láthatóan felhasználja a hozzá kapcsolódó elemeket, és óhatatlanul is megidézi a dantei előképet. Azt megerősítendő, hogy a szószerkezetnek ilyen típusú asszociatív funkciója van, érdemes felidézni egy későbbi verset, a *Szandra May a zombigyárban* címűt, amelynek két sora éppen a szóban forgó szólást szedi szét: „Jó szándékot dobol, / örvénylik a pokol.” Nem tűnik elvetendő felvetésnek tehát, hogy tudatosan a dantei hagyomány felől olvassuk a nyitóverset, különösen úgy, hogy a kötet egyik szövegében mint explicit utalás is felbukkan az olasz költő neve: „nem küldik már csak hívják belső hangok egyre / herripottert olvasván biz nem jut fel a hegyre // nem látja mint egykor Dante hogy mi szép ott” (*Eszter királylány végül megpihen*). Hasonlóképpen ebben a keretben nyerhetnek többletjelentést a következő sorok is: „Háromszor tilos úton. / Sok látványos halállal / Meg kell fizetni érte.” (*A tiltott tájék*).

¹² DEMETER, i. m., 69–70.

Miként az *Isteni színjáték* három egységből áll, akként a *Jó szándék kövei* című vers is három strófára épül, és ahogy Danténál mindegyik egység utolsó szava a „csillagok”, akként a Kinde-mű első versszaka is ugyanerre a szóra végződik: „*Aki átkozottat befogad a kertbe, / vak szívű, öntudatlan vétkezőt, / vezeklőn vergődik porig alázva, / felemelik azt a csillagok.*” Már a *vétkező* emlegetése is abban erősíthet meg bennünket, hogy nem gondolkodunk feltétlen rossz asszociációs láncolat mentén, a csillagokhoz felemelkedés pedig egyértelműen a *Purgatórium* zárósoraira terelheti a figyelmünket, amely szerint a főhős, immár megtisztulva, „*röpködni kész a csillagokhoz.*”¹³ A felemelkedés az első versszakban maga után vonja a kertbe lépést is, amely kapcsán nem nehéz arra a paradicsomkertre gondolni, ahol Dante és Beatrice találkozik egymással. Ilyenformán a három versszak egyfajta átalakulástörténetet, finom átlényegülést vázol fel: a szöveg végére a „vezeklőn vergődő” lírai én otthonra talál a kertben („*Virradóra házam felépül*”). A *Jó szándék kövei* után a *Tom Vanguard stációi* című vers, Tom egyes szám első személyű vallomása következik saját útjáról, amelyben a bűnöknek ugyancsak jelentős szerepe van: „*Tom Vanguardnak neveztek el / mert jöttem-mentem könnyedén / elhittem hogy vétkezni jó.*” Az eltévelyedő Tom utazásának célja Szandra May kertjének megtalálása lenne: „*Szandra May kertje fellebeg / s a köveken csak a halál / a megszűnés csak a bukás / se lázadás se angyalok / se Isten csak a csend.*” A tévelygés motívuma szintén feltűnik a Tom Vanguard verse a bizonyosságról című szövegben is, amelyből – továbbra is ezen az értelmezési irányon haladva – az is kiderül, Tom körülbelül éppen az *emberélet útjának felén* járhat: „*És jól tudom, ki merre tart / S hogy hová lett a jó remény / Ez éjszakában itt amely / Jó negyven éve mély setét.*” Ez az értelmezésmód dantei pozícióba utalja Tom Vanguardot, az „*embereket megmentő májust*”, Szandra Mayt pedig Beatrice alakjával rokonítja. Demeter Zsuzsa, noha nem fejtette ki részletesen, egy hasonlat erejéig ugyancsak felvetette, hogy Tom Vanguard alakjában és az életmű egyes problémafelvetéseiben van valami dantei: „*S mint az előző*

¹³ Babits Mihály fordítása

kötetekben felbukkanó *Tom Vanguard Möbius-szalaga, a Húzódhatsz közelebb lírai énje is, megidézve a dantei poklot, lép túl félelmeken és lehetetlenen, hogy örökösen visszatérjen ugyanoda.*¹⁴ Szandra és Tom több köteten át tartó útja mindennek függvényében nehéz létértelmezési útkereséssé értékelődik át – sorsukat a szerző a *Szandra May kertjében* metafizikai távlatú világképbe illeszti, amelyben minden útszakasznak megvan a maga szükség-szerűsége: a szereplőpáros útjának eleve elkerülhetetlen része az eltévelyedés, a rosszal szembesülés, és az ezzel történő leszámolás, mert csak ekként lehet eljutni a kertbe, és lehet megtapasztalni azt a szeretetet, amely már nem emberi. Ezt megerősíti a *Szandra May és Tom Vanguard igaz története* című kötet egyik szöveghelelye, amely szerint Szandra és Tom a kerti házban, egy távoli múltbéli időben „úgy érezték, isteni szeretet oltalmazza őket, békében és biztonságban.” (*Tjer Forwardsen háza*) Mindebbe természetesen már belejátszik az elveszett paradicsom toposzának felelevenítése is; a szöveg, lévén a kései kötet záródarabja, utólag átértelmezi a könyv egészét: Szandra és Tom örökös bolyongása az elveszett idill újratерemtésére tett kísérletként is értelmezhetővé válik.

A *Jó szándék kövei* szerint Szandra May eljutott ebbe a kiváltóságos térbe, hiszen ház is épült benne a számára. Noha a *Szandra May kertje* című kötetben a női alakmás általában statikus, hiszen hozzá kapcsolódik a ház és a kert motívuma, a későbbi szövegcsoporthoz már ő is folyamatos mozgásba kerül. Ezt jól illusztrálja például a 2004-ben megjelent *Szandra May a sivatagban* című könyv egyik költeménye, a *Szandra May utazó verse*, vagy a 2006-os *Mondhatatlan kötet* nyitószövege, amelynek alcíme *Vándorlány verse*. Ez utóbbi mű szerint a vándorlás motivációja az, hogy „*Szandra hóviharra vágynak*”, a hóesésben pedig „*tisztulni vágynak*”. Szandra többször is utazott/bolyongott, hiszen a *Szandra May kertje* kötet alaphelyzete azt sugallja, hogy az oda vezető, megtisztító út megelőzi a kertbe lépést. Ezt erősíti az első May-kötet egyik verse is, a *Szandra May emlékezik a sivatagra*, azonban a 2010-es *Szandra May és Tom Vanguard igaz története* alapján Szandrának

¹⁴ DEMETER, i. m., 156.

később ismét bolyongania kellett, hogy megtalálja Tomot: „*Szandra betege lett annak, hogy kilépett a kertből [...] azonban mindenképpen ki kellett lépnie a zárlatból ahhoz, hogy megkeresse a társát a tudásban, Tom Vanguardot, aki elhagyta őt, hogy ismét tengerre szálljon.*” A bolyongás során Szandra az eddig inkább Tomra jellemző kilátástalanság állapotába kerül: „*Csak vándorlás / hosszú napokon. / Amire vágytunk. / Ne kössön otthon, / és a tág világ / legyen miénk. / Tágabb, mint vártuk. / Gonoszabb, sötétebb. / Nem kell neki / megváltó szeretet.*” Ez a kilátástalannak tűnő utazás és elementáris félelem a *Mondhatatlan* Szandra-szövegeiben is visszaköszön, különösképpen a kötet gerincét képező *Szandra May a zombigyárban* című műben. A sivatagban bolyongás biblikus képeket elevenít fel, például Jézus negyvennapos böjtjét a pusztában, hiszen a *Szandra May és Tom Vanguard igaz történetének* prózai betéteiből tudjuk, hogy ez idő alatt a „*kétség démonai alaposan meggyötörték, amíg a sivatagban vándorolt, s Szandra derekasan viaskodott velük.*” A narratív szerkesztésű *Igaz történetben* az utolsó vers a *Szandra May vízben, víz alatt*, amely a hosszú út hiábavalóságát és megsemmisítő erejét vetíti előre, és egyúttal azt is sejteti, hogy Szandra nem fogja feladni a Tom megtalálásáért folytatott küzdelmet, s ilyenformán az ő szólamában az elveszett paradicsom visszaszerzése nyitott lehetőség marad.

Ezzel szemben jóval pesszimistábbnak tűnik az örökös utazó, Tom Vanguard történetszála, akinek visszatérése (vagy egyáltalán megérkezése) a kertbe bizonytalan marad az életmű teljes tekintetében. Tom a kötetekben számos, az irodalmi hagyományban fontos nagy utazó álarcát magára ölti, nem véletlenül jegyezte meg róla Demeter Zsuzsa, hogy a lírákötetekben Tomnak nincs stabil identitása, lényege tulajdonképpen „*az örök utazó toposzában*” ragadható meg.¹⁵ Tom a már említett dantei szerepkör mellett néhol Odüsszeusz alakját veszi fel, s Szandrát a férfi távollétében hűen várakozó és leplet szövögető Penelopé szerepébe kényszeríti (*Szandra May az alkonyi kertben kötését ölébe ejti*). A kert szimbolikus szerepe, illetve Szandra kiváltságos volta könnyen felidézheti Vörösmarty Cson-

¹⁵ DEMETER, i. m., 137.

gor és Tündéjét, hiszen Tom Vanguard alakján többször átsejlik a boldogságot kereső Csongor sziluettje, különösen úgy, hogy az *Egy másik arc* című kötetben, a *Soha más* című versben már felbukkant a Vörösmarty-hős. Könnyen észrevehető előkép lehet a közismert Krúdy-szereplő: a *Szandra May és Tom Vanguard igaz történetét* már aligha lehet úgy olvasni, mintha nem egy némileg áthangolt Szindbád-történet alakulása bontakozna ki előttünk, hiszen Tom újra és újra hajóra száll, egyfolytában utazik az óceán habjain és számos szeretője van. Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy Henrik Ibsen *Peer Gynt*je is hatott a kindei szövegvilág alakulására, mivel számos párhuzam megfigyelhető köztük: Peer miután ráeszmélt arra, hogy nem elég méltó a tiszta lelkű Solvejghez, világgá ment, és hosszas vándorlása során mindig más alakban bukkant fel (volt például hajómágnás és sivatagi próféta is), majd megtalálta Solvejg házát, de újra magára hagyta a lányt, azonban a történet végén Solvejg a maga hűsége révén mégis megmentette őt.

Tom a *Szandra May és Tom Vanguard igaz történetében* egyre inkább elveszti azt a metafizikai távlatot és sokrétű jelentéshálót, amely még a *Szandra May kertjében* hozzá kapcsolódott, de azért úgy tűnik, hogy az egyik szövegben Kinde mégis megpróbált újra kezdeni valamit az első kötet lehetőségeivel. A *Tom Vanguard rátalál, ha végül* című vers már felütésében visszaautal a *Szandra May kertje* kötet nyitóversére: „Jó szándékkal nincs mit kezdenem.” Ez a megoldás körköröséget eredményez, és mintegy azt sejteti, hogy Tom nem képes kilépni az örökös bolyongásból és eltévelyedésből, és nem képes megtalálni azt a bizonyos „kertet” sem, vagyis az utazása ebből a szempontból hiábavalóvá válik: „Őrjöngő szél a kert körül. Jó ára / volt pedig a földnek. Hideg / eső, kegyetlen, idegen. A fény / nagyon is evilági. Mit tehetnél?” Ebben a versben mintha Tom Vanguard végleg felszámolná a dantei szerepkör lehetőségeit: „Én, Tom Vanguard most visszanezve / azt mondom: semmit sem hibáztam. / Nem én indultam, utak vittek engem. / Hívott a tenger, őt sem én kerestem. [...] És innen nézve már csak szánom én / Magam, hogy kínlódtam a tévelygésben, / amíg kutattam akkor is, ha nem / volt már előttem újabb

lehetőség.” A vers harmadik egységében aztán Tom eljut ennek a szereplehetőségnek a teljes megtagadásához is: *„Tudom, hogy nem vagy, így hát nem kereslek. / Napos időben nem idézek árnyat / a parton.”* Az *„embereket megmentő május”*, a Beatriceként feltűnő Szandra kiiktatása a történetből maga után vonja azt is, hogy a harmóniát biztosító hely végleg elérhetetlenné válik, vagyis *„Csak pusztulás lehet a sorsa a kertnek”*. Ezek után még elbizonytalanítóbbá válik a kötet zárószövege, a *Tjer Forwardsen háza*, amely közös, idilli boldogságélményt elevenít fel, egy esős nyári éjszakán folytatott beszélgetés emlékét. E beszélgetés során Tom az egyik barátjáról mesélt Szandrának, Tjer Forwardsenről, akinek rengeteg szeretője volt. Az alaphelyzet ismét Ibsen *Peer Gyntjét* idézi fel: már a Forwardsen vezetéknev is rímel egy kissé az Ibsenre, ugyanakkor úgy, ahogy Peer elhagyta újra Solvejget, miután megtalálta a házát, akként az olvasó is tudja a kötet korábbi szövegei alapján, hogy a kerti idilli együttlét után Tom is el fogja hagyni Szendrát. Tom meséje felidézi a Kékszakállú herceg mítoszát, hiszen a lányok mind bementek Tjer házába, de sosem tértek vissza onnan: *„Rossz nyelvek azt suttogták akkoriban, hogy azért nem jöttek elő soha többé azok az álmos szemű, lágy hasú, fehér bőrű lányok, mert Forwardsen libává bűvölte, azután pedig feleségével a hátsó udvarba záratta őket.”* Tom beszámolt egy olyan lányról is, *„akinek pihék lángoltak a nyakszirtjén, és csodák visszfénye tükröződött a szemén”*, és akit senki sem látott visszatérni Tjer házából. A jelenetet roppant érzékenyen szerkesztette meg Kinde: az elalvó Szandra már nem hallhatta a történet végkifejletét, mivel a „biztonság érzete” álomba ringatta őt, a kívülálló narrátor közbevetéseiről pedig nem tudhatott semmit: *„Most, ahogy mindezt elmesélem, egyre erősödik bennem a gyanú, hogy Tom Vanguard tulajdonképpen a saját feleségeiről szeretett volna vallani Szandrának. Hogy valamiképpen ő maga volt Tjer Forwardsen, és az egész egy példabeszéd volt arról, hogy senki sem szökhet meg a saját történetéből.”* A zárlat nagyon erősen elbizonytalanítja az olvasót a történet kimenetelét illetően: *„Az éjszaka nem kommentálta az elhangzottakat. Szandra szeretője karjából kibontakozva a másik*

oldalára fordult. Tom az alvó lány nyakszirtjén a holdfényben selymesen csillanó pihéket simogatta.” A zárószöveg megkomponálása több szempontból is ügyes alkotói fogás Kindétől, hiszen egyetlen csattanóval átértelmezte a több köteten át építkező szereplői viszonyrendszert. Az olvasó nemcsak abban a tekintetben marad bizonytalan, hogy vajon Tom és Tjer, illetve Szandra és a pihés nyakú lány megfeleltethető-e egymásnak, hanem maga a teljes szerelmi történet is megkérdőjeleződik: ha Szandra hallja a Tom mesélte történetet, vajon elhagyja-e a kertet, és vajon egyáltalán látja-e értelmét annak, hogy elkezdje az örökös bolyongást? Vajon Szandra azt jelenti-e Tomnak, mint Tom Szandrának? Vajon tényleg tud-e a „megmentő május” lenni a számára, vagy csak egy szerető a sok közül, belesimul-e a megvezetett és libává változtatott lányok csoportjába? Vajon valóban idilli állapot volt a kertben töltött idő, és Szandra háza helyett észrevétlenül nem inkább Tjer Forwardsen házában időztek mindvégig? Vajon az utak hiábavalóak? Kinde úgy tálalja az olvasó előtt Szandra May és Tom Vanguard „igaz történetét”, hogy éppen maga az igazság nem derül ki. Semmiben sem lehetünk biztosak, hiszen a kötet végén lévő szerzői jegyzetek is azzal szembesítenek minket, hogy a világ olyan alapvető elemei, mint például az óceán vagy a folyó sem többek pusztá illúziónál.

A Szandra May – Tom Vanguard történet legnagyobb ereje a szereplői szálak illékonysága és egymást elbizonytalanító volta, a szerepkörök folyamatos mozgása. Kinde Annamária költészetét erős asszociatív képek jellemzik, számos értelmezési irányból lehet közelíteni életművéhez. Szandra és Tom története sem szűkíthető le pusztán a fentebbi példákra, viszonyuk a felvázoltnál sokkal összetettebb és sokrétűbb. Ugyanakkor, úgy hiszem, ez a gondolatmenet hozzájárul ahhoz, hogy némiképp árnyaltabban láthassuk a problémát. Persze, még nagyon sok mindent kellene szisztematikusan átgondolni, hiszen ebben a költői világban olyan sok szereplő járja a maga útját, és vet fel az emberi létezéssel kapcsolatos kérdéseket... Megannyi szereplő, megannyi lehetőség, amelyek azt mutatják, hogy van értelme újra és újra kézbe venni Kinde Annamária kötetét.

Kovács Újszászy Péter

„Ez az ötfejű sárkány”

„Nem lehet sokáig lakni egy meg nem értett világon” – írja *Nem lehet* című versében Lászlóffy Aladár. Az 1900-as évek második felében Romániában uralkodó diktatúra olyan világot hozott létre, amelyben a kisebbségi magyar alkotók helyzete is ellehetetlenült. A hatvanas évek elején színre lépő erdélyi magyar szépírók, akiket az irodalomtörténet első Forrás-nemzedékként tart számon, arra törekedtek, hogy túlélési alternatívákat kínáljanak. Szem előtt tartva a totalitárius rendszerek szigorú szabályait ilyen alternatívának minősülhetett volna az éra kiszolgálása, a szocialista realizmusba történő beolvadás is. Ennek ellenére az első Forrás-nemzedék alkotói – köztük Lászlóffy Aladár – nem voltak hajlandók alárendelődni a szocreál elveinek. Műveikben olyan világot hoztak létre, amelyben nem hallgatták el a munkásélet nehézségeit (Szilágyi István prózája, Hervay költészetének egy-egy szelete), de az sem volt ritka, hogy a korszak fiatal művészei meglovagolva az avantgárd hullámain egy, a valóságtól sokban eltérő univerzumot építettek.

Lászlóffy Aladár sárkányokat szelídít. A Váci Mihály emlékének ajánlott *Tavaszi van újra* soraiban az alkotói kezet azonosítja egy ötfejű sárkánnyal a költő: *„A kezed, ez az ötfejű sárkány ott táncol előtted az asztal lapján, vagy szerszám nyelére csavarodva elszörnnyítő módon beleszól a természet járásába is.”* Ez a szelídítésre váró őshüllő nincs egyedül. Az évezredek során *„több milliárdos sárkány-tömeg”* honosodott meg, amelyek tűzokádás helyett jelekkel, feliratokkal lepték el az őket körülvevő közeget: *„ez a több milliárdos sárkány-tömeg, ez a számlálhatatlan állatsereglet időt, társadalmi rendet, háborút-békét nem tekint, vagy tízezer elpusztíthatatlanul működik, nyüzsgött itt a földön és teremti a civilizációt, úgy, hogy feliratokat helyez el: »Fürdő« – »Temező« – »Bölcsőde« – »Könyvtár« [...] Kezünk, ez az ötfejű sárkány*

*figyelmeztető táblákat helyez el jól látható helyeken.” »Kezünk, ez az ötfejű sárkány kinek a megbízásából működik?» – teszi fel a kérdést Lászlóffy. Az ötfejűek tevékenységi láza összezavarja az egyént. „Ül az ember a század hangzavarában, és csak ül.” Az első Forrás-nemzedék alkotója elejét veszi annak, hogy a sárkány saját döntése szerint cselekedjen. Arra neveli e különleges, ötfejű lényt, hogy ne a diktatúra előli menekülésben legyen partner, hanem abban, hogy olyan távlatokat nyisson meg, amely révén más színben tűnik fel a monoton, sokszor elviselhetetlen világ. Lászlóffy Aladár költészetében a sárkány rajzolta világ sem csak a sikerek fészke. Jócskán akadnak *elképzelhetetlen utazások*. A *Richmond felett a Temze* című vers beszélője sosem lesz Ikarossal rokon. Esőben zuhan. Anélkül, hogy valaha közel került volna a naphoz: „*Esik az eső a Temze-kanyarra. / A dombokról látom: ez az a / légtér, melyet lehetetlen átrepülni: / Csak / hullni, / zuhanni / lehet / benne – / mint az eső, / mely most ért Richmond felett / a Temze-kanyarra.*”*

A *Reading. Igen, de...* című Lászlóffy-vers bebizonyítja, az ötfejű sárkányt szelídítő költő sem a maga ura. Vállán legnagyobb falkavezére, a nyelv ül. Nem szokványos alfa az irodalmi nyelv. Jurij Lotman, a jelek tudományának eminens kutatója szerint az irodalmi nyelv beszélt nyelvre épülő, másodlagos jelrendszer, ami – véleményem szerint – azáltal válik vezetővé, hogy időről időre próbára teszi az alkotót. Ugyanis számít, e jelrendszer esz-köztárának melyik darabját mikor és hogyan használja a művész. A nyelv mint folyton figyelő entitás bírálja is a költőt, ami nyomasztóvá válhat. Ezt a nyomasztó érzést éli át a *Reading. Igen, de...* lírai énje. A versbeszélőt zavarja, hogy képtelen élvezni a világot; lévén, hogy a nyelv folyamatos ellenőrzése alatt áll.

A lírai én szerint azért gondolkodja túl a dolgokat az ember, mert a legkézenfekvőbb megfogalmazáshoz a legmegfelelőbb nyelvi formát keresi: „*Lehetne ez a reggel szép is, / nem szorongás, ha valami másra / emlékeztetne a rigóhang, ha / szabad volna elfogadnom tőle [...]* Nem is embernek való ez a / mindenből egyszerre kikelő / szín-izgalom s illat-veszély / mert ő mindent elront az eszével, / mert mögötte ott áll szigorú / szürke viharkabátban a

nyelv, / s halkan, határozottan azt / mondja: igen, de...” Az ötféjú sárkányok sokoldalúságát bizonyítja, hogy a szerelmet, a gyengédséget és az elvágyódást is képesek megörökíteni az őrlődés vagy éppen a leghétköznapibb kérések, felkiáltások mellett. Az *Eső-orgonák este* sorait annak reménye itatja át, hogy a kedves még egyszer visszatérhet, ha a költemény jelenében megérzi Bach XVIII. századi szerelmét: *„A nyitott ablakon túl az eső-orgona vékony / ujjai sírnak. Tudom, hogy vissza fog hozni / hozzám Johann Sebastian Bach tizenennyolcadik / századi szerelme.”* Pénelopé című művében Lászlóffy a hűség hiábavalóságát verseli meg: *„szerelemnek csak egy másodpercig kell / tartania a meztelen föld testén.”* A költő sárkánya rajzol. Annak a valóságtól eltérő univerzumnak a körvonalait készíti el, amelyről értekezésem bevezetőjében már ejtettem néhány szót. Pénelopé vázsza rohanó vizekből készül: *„Angóra fűzfák gyönyörű ujjait [...] annyi mindent szereztem / meg neked, az állva alvó esőket, egy / világrész hegy- és vízrajzát, hátha / majd szőni fogsz valamit ezekből a folyókból.”*

Kérdések merültek fel bennem. Arra kerestem a választ, hogyan is kelnek életre ezek az ötféjú sárkányok. Miként válik a kéz az alkotás eszközévé, és milyen lépések előznek meg egy-egy alkotói folyamatot? E kérdésekre Lászlóffy az 1980-as évek második felében adott választ kortársa és barátja, Kántor Lajos interjújában. Kántor az egykori Bolyai Egyetem bölcsészkarán eltöltött időkre emlékezik vissza. A néhai irodalomtudós elméjébe mélyen bevésődött a költőcimbora cédulázási habitusa: *„Visszaemlékszem, még egyetemista korunkból, végtelen számú céduládra, amelyekre egy-egy szót, gondolatot rögzítettél (később aztán nemegyszer bosszankodtál, amikor ki akartad olvasni feljegyzéseidet). Mi a „technológiája” (bocsáss meg ezért a nyers szóhasználatért) a feljegyzések irodalommmá – verssé, novellává, regénnyé – minősülésének?”* (KÁNTOR Lajos: *Birtokon belül? Téli beszélgetések Erdélyben*. Bp., Pallas Lap- és Könyvkiadó, 1989, 101.) Pályatársa érdeklődésére Lászlóffy az emlékezet végeségére vonatkozó érveléssel reagál. Ha a költő elfelejti, amit mondani szeretne, akkor az ötféjú, titokzatos hullót sem készítheti együttműködésre: *„Hát igen: a cédulák. Ennek muszáj messzebből neki-*

futni. Az emlékezet ugyebár véges, és még azelőtt: passzív is. Az nagyon fiatal, aki ezt még nem tudja tapasztalatból, s aki el se hinné, az csecsemő. Akkora roppant tudás (adathalmaz) férhet el bennünk, s mikor utánanyúlsz hirtelen – nincs meg bennünk mégsem. [...] Az emberiség kollektív emlékezete a technika ilyen irányú vívmányainak segédletével [...] az egyetlen, a legteljesebb mindentudás.” (Uo.) A cédulák, mint a technika igen kiforrott vívmányai is sokat segítettek Lászlóffy a történelmi témájú versei megírásában. 1971-ben a Kriterion Kiadó gondozásában megjelent *A hetvenes évek* című verseskötetében többek között Francesco Petrarcanak és a fiatalon elhunyt Gérard Philippe színművésznek is emléket állít. Nem mindennapi egybeesés, hogy 1959 mind Philippe halálának az éve, mind pedig annak az időpontja, amikor Lászlóffy Aladár befejezte tanulmányait. Kántor szerint a versek, a *poétikák a pillanatra, a pillanatból épülnek*. Lászlóffy költészetének egyik fő táptalaja, a korábban említett irodalomtudós jóbarát megállapításait követve, a történelem. Azt hiszem, Lászlóffy Aladár lírájának egyik varázsa, hogy ihletforrásként a történelem valamely pillanatát használja fel, lásd az elmúlás perceit. Az *Egy madár délutánja* vers egy színészlegenda elvesztéséről, az örök körforgásban rejlő értelem kereséséről, a világ leghiábavalóbb pillanatáról. A versbeszélő szerint a madár szabad és gondtalan lény, olyan összetevője a világnak, amelyre csak ritkán figyelnek fel. Talán ezért mondja: „*nincs szabadabb és nincs hiábavalóbb, mint egy madár délutánja*”. E délutánok különlegessége, hogy nemcsak a tollasok élhetik meg, hanem a költők, sőt ötfejú sárkányaik is. Azt hiszem, Lászlóffy értelmezésében egy madár délutánja csendesen monoton, a hangtalanságban pedig mérhetetlen mélységű nyugalom rejlik. Az effajta nyugalom nem egyenlő a boldogsággal: „*Tíz esztendővel ezelőtt, mikor szívemben egyszer éppen egy madár délutánja volt, az asztalomnál ültem, nyitott ablaknál, s a lemenő nappali fény után bámultam*.” Gérard Philippe elvesztése suttogva lüktet. Pianissimóban születő tragédia. Ugyanolyan halk, mint amilyen egy madár délutánja lehet. Azon a napon az ötfejú sárkány megtorpant. Nem tudta, hogyan folytassa útját a papíron. Megszakadt egy vers gondolatvezetése: „*Ezerkiláncszázötvenkilenc*

november huszonötödike volt, délután öt, a papíron megmaradt túl pontos dátum szerint, mikor eddig íratott így: Az erdő kék. A nap felől arany. A nap alatt a túlsó völgyben Párizs. A nap után indítom el magam. Balkézt valahol alszik egy piramis. Egy holt színésznek harminc arca van. Jobbról az évszak havat hint már rám is. / Itt elakadt a szó.” Lászlóffy nemegyszer tűnődik a szimmetrián verseiben. Elgondolkodik, vajon pontosan, tudatosan érkezik-e a halál. „Ki tudja, versközép ez, a délutánok közepe, az emberélet közepe [...] egy szívbeteg művész érrendszerének közepe [...] vagy csak egyszerűen a véletlen úgy eljátszik legfinomabb lelki hernyóselymiünkkel is, mint az olló a krepdesinnel: egyszer csak vág egyet?” A Petrarca halála című versben az elmúlás problémaköre az élet szimmetriáiból bontakozik ki: „Valahol a szemközti falon, a hátam mögött, a tükrökben is lement egy Nap, egyik a múlt felé, másik a jövő felé, hogy építsék szimmetriámat. Francesco Petrarca vagyok. Koszorús költő [...] engem számon tartanak az emberek. Az emberek, akik boldogok, boldogtalanok, épek és betegek, férfiak, nők, szerelmesek, özvegyek, vagy megtagadottak, tehát mindenképpen szerencsésebbek, mint én, aki mindentudó és öreg vagyok.” A versben megszólaló reneszánsz mester úgy érzi, megszűnt az élet szimmetriája. Nem véletlenül használtam néhány mondattal korábban az elmúlás problémaköre kifejezést. A mester ugyanis úgy véli, a halál késlekedik, és az élet egykori egyensúlyának helyét az egyhangúság és tétlenség vette át. A Lászlóffy-versben portretizált Petrarca irigykedik az egyszerű emberre. Miért van ez utóbbinak feladata, mikor neki már nincsen? „Valami apró elintézni valójuk maradt a világgal, mielőtt értük jön a halál. Értem nem jön, pedig nem maradt több elintézni valóm a világon. Egyetlen eleven pontom az idő szemüregében élő fájdalom, ha felnyitom az emlékezet pilláit.” E szereplőre bennem is újabb kérdéseket fogalmazott meg. Mi történik akkor, ha nem marad több elintéznivalónk a világon? Mi lesz az alkotói munkához szokott sárkányok sorsa? Lászlóffy Aladár nem azonosult a korszellemmel. Munkássága megoldást jelentett a diktatúra érthetetlenségével, egyhangúságával szemben. Verseiben örökérvényű problémákat feszeget, e művek olvasata pedig minden időben aktuális.

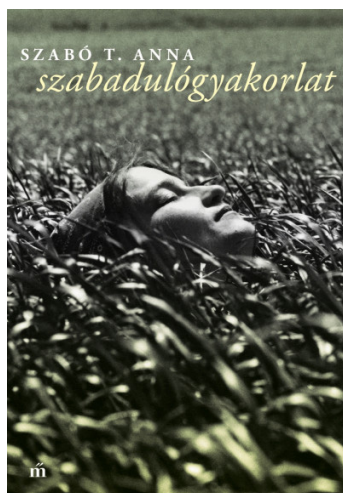
Bittner Mónika

Útkereszteződés alárendelt úttal

Nagy várakozással vettem kézbe Szabó T. Anna *Szabadulógyakorlat* című kötetét. Ha egy lírikus prózát ír, mindig érdekel, milyen módon jut kifejezésre az, hogy műveiben java-részt költői képekben gondolkodik.

A *Szabadulógyakorlatban* is erőteljes a lírai töltet, a novellákban tetten érhető a Szabó T. Anna verseiből megszokott személyesség és tárgyiasság sajátos együttműködése, történeteiben az egyéni létezés érzékelés és a nyílt ténszerűség közös jelenléte különleges hangulatot hoz létre.

Noha a szövegek sorrendjét tekintve nem egyértelmű a szerkesztői koncepció, a történeteket jól lehet téma szerint rendezni. A kötet negyvenöt novellát tartalmaz, megkönnyítené a befogadást, ha (például a verseskötetekben megszokott) ciklusokba tagolva olvashatnánk a műveket. Szabó T. Anna erőssége az atmoszférateremtés, a kontemplatív leírásmód a legtöbb szövegben megjelenik, ezenfelül olyan novellákat is találunk, melyeket elejétől a végéig ez a szemlélődő hangnem jellemez. A történeteket, ahol nem történik semmi – „*Nem történt semmi, és ez is egy történet.*” (*Pokrócok az ég alatt*) – az érzéki benyomásokra különös hangsúlyt fektető lírikus perspektívájából ismerjük meg (*Nagymama kertje*). A *Holó monológjában* lassan merülünk el a csendben, minden aktivitás leáll, ki sem billenünk a mozdulatlanságból. „*Csend van most bennem...*” felütéssel indít a szöveg, majd a leírás közepén megerősíti: „*Csend van bennem végre...*” A meditatív ismétlésekkel lassulunk a történet végére, a mesélő szelíd szimbólumokon keresztül érin-

ti a létezés és elmúlás dilemmáit. A kötet címadó novellájának, a *Szabadulógyakorlat*nak lényege a befelé fordulásban, a csend megteremtésében foglalható össze, nem véletlen a lelkigyakorlat kifejezéssel való képzettársítás. Az éteri humorral átszőtt elbeszélés („...a vízen járás óta vigyázok a testemre”) a létezést feledő állapotból eljut a létezést tudatosító állapotba, miközben József Attilát is megidézi („...kiültem a kövekre, és csak néztem, hogy folyik a Duna...”). Szabó T. Anna más novellákban is intertextuális játékba hozza a magyar irodalom ikonikus alakjait.

A kötet erősségét azok a szövegek adják, amelyek a régmúltból mutatnak be női sorsokat. Megkockáztatom, hogy Szabó T. Annához ez a letűnt korszak áll a legközelebb, lenyűgöző archaikus nyelven jeleníti meg a 19–20. századi világot. A *Három női történet*ben három elbeszélő három különböző nyelven jeleníti meg a nők kiszolgáltatott helyzetét. A leírások közül az *Anna* ábrázolja legfelkavaróbban a védtelenséget, amelyet a tárgyilagos stílus még súlyosabbá tesz; de egy háborús trauma leírását szükségtelen is metaforákkal ékesíteni, a (szinte) dokumentarista előadásmód alkalmas arra, hogy ilyen volumenű tragédiáról beszéljünk. Szendrey (*Júlia*) legnagyobb tragédiája nem az, hogy a „nemzet özvegye” címét meglehetősen gyorsan cserélték le a „nemzet árulójá”-ra, sokkal inkább az, hogy mindig a férfiakhoz való viszonyrendszerben értelmezik a személyét. A harmadik elbeszélés Arany János *Ágnes asszonyáról* szól, akinek bűnössége soha nem volt egyértelmű. Ágnes asszony dalban elbeszélt tragédiája több ponton kiegészítésre szorul, és a hiányzó részeket mindig pótolták is, csakhogy aszerint, ahogy éppen az aktuális világképnek megfelelt. Mi az oka annak, hogy az Ágnes ártatlanságára vonatkozó írások olyan kevés számmal látnak napvilágot? Érzéketlen, részvét nélküli miliőt tár elénk a szöveg, melyben a férfiaknak való alárendelés nemcsak elfogadott, hanem egyenesen elvárt magatartás.

Az egyén és közösség, szabadság vagy konvenciók kérdéseinek mindig fontos szerepe volt a női sorsokkal kapcsolatos irodalomban, és ezekben a prózaszövegekben megvan a lehetőség arra, hogy a női irodalom fogalmát megszabadítsák a negatív konnotációktól.

A *Három női történet*, Az *ajándék*, a *Visszafogott*, az *Isten kéje*, a *Drága vér*, a *Tetemre hívás*, az *Ekrazit* magán hordozza a női irodalom tipikus jegyeit, azaz nő írta, nőkről szóló, nők élményei körül forgó szövegek, azonban nem kizárólag a női kisebbség deprivált helyzetéből fakadó problémák szempontjából lényegesesek, hanem mert olyan társadalmi konfliktusokra is rámutatnak, amelyek a nők megítélésével, a róluk alkotott képpel és a velük támasztott (ellentmondásos) elvárásokkal kapcsolatosak. A házastársi és anyai szerepkörön túl bővültek a lehetőségek, a nők tanulhatnak, dolgozhatnak, részt vehetnek a közéletben, de elismerésük közel sem azonos a férfiakéval. Még nagyobb problémát jelentenek azok a közkeletű nézetek, amelyeket évszázadok óta tudomásul veszünk. Lehet ez könnyednek tűnő, miszerint a nő elsődleges feladata az anyaság és az otthon harmóniájának biztosítása, de létezik súlyosabb állásfoglalás, ami szerint a nők ellen elkövetett erőszak a párkapcsolat természetes része. A női elnyomás megjelenik a kívülálló szerepkörben is, az *Ekrazit* című novellából kiderül, hogy a transzszexualitás nehézségei nem tekinthetők kizárólag a 21. század ügyének.

A múltban játszódó történetek mellett a jelenbe is nyit Szabó T. Anna, a legtöbb novella napjaink problémáira reflektál. A női oldalon túl a férfiak nézőpontjából is betekintést nyerünk a házasság bonyodalmaiba és a társ nélküliség nehézségeibe egyaránt. Bravúrosan jelenik meg a többféle férfitípus vívódása a történetekben (*Utód*, *Egyetlen*, *Kisbéka*, *Selyemhaj*, *Egy őszi délutánon*), ráadásul mindegyikben van egy leheletfinom fordulat, a jelenkorban játszódó novellákból ezeket tartom a legszebbnek.

Korunk női sorsaihoz viszont nem tudtam közel kerülni. A szerző szembenéz a nők helyzetével, kitűnő ismertetést ad korszakunkról, az aktuális nehézségekről, amelyekkel lányok és asszonyok küzdenek (vagy nem küzdenek, csak küszködnek), de a karakterek ábrázolása – ami olyan hiteles volt a férfiak hangján megszólaló történetekben – sokszor sematikus. A *Tűzmadár* számító elbeszélőjének sehova sem vezető fecsegése, a *Nudi* főszereplője, akinek öntudatra ébredését a vérvörös körömlakk szimbolizálja, a prostituáltként öltöző lány a *Kopasz dombból*, a

Projekt feldúlt szereplője minden tekintetben jelentéktelen. Alig tudtam meg valamit a konfliktusaik háttéréről, így sorsuk alakulása sem csigázott fel. A *Nyúl alakú vérfolt* gyermekre vágyó főszereplője, a Buleriás énekesnője, a *Tűz* vagy a *Vágy és várakozás felesége* már izgalmasabb, azonban az események banális fordulatai, kiszámítható vége tét nélkülivé teszi a történetet.

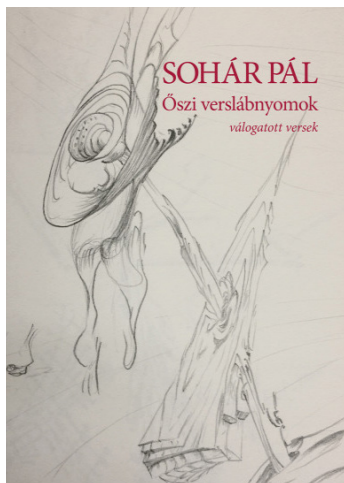
Az elképzelés, hogy egy helyre gyűjtve kapjunk képet a nőket érintő kérdésekről, nem elvetendő, a gond az, hogy ezeknek a társadalom és a kor szelleme determinálta novelláknak túl direkt az üzenetük, és annyit láttatnak, amennyit akárki más is lát, (Essterházy szavaival) minden „színes, kicsit szélesvásznú és megnyugtató és fölemelő”.

A jelenre reflektáló novellák nagy része tárcarovatokban jelent meg, ebbe a formailag lazább műfajba talán az is belefér, hogy néhol zavaró közhelyek bukkannak fel: „Az asszony a férjére gondolt, hogy merre járhat, hogy kivel kavarhat külföldön, a konferencián, megint, és ott locsogott a fejében a csendes és langyos lemondás is, mert tudta, hogy hiába kapná rajta akár a saját kertjükben, mint tavaly, a szerszámoskamrában, azzal a kóbor, félőriült lánnyal, aki véletlenül keveredett a grillpartijukra, a férfi most is csak azt mondaná, joga van hozzá, ha nem tetszik, el lehet válni, és ő nem akart, de nem a ház és a kert és a pénz miatt, még a gyerekek miatt sem, hanem azért, mert szerette ezt a nagy, szőke, szeplős gyereket, akinek a világ cukorkabolt, és ő a tulajdonos, a felelőssége pedig csak annyi, nem több, hogy az eladólányokat jól megfizesse.” (Bőr, erdő, vér)

A könyvben számos eredeti elgondolás valósul meg, a zenei motívumok, ezzel összefüggő intertextuális vonatkozások különleges hangulatot adnak a vágyakat, szenvedélyeket középontba állító novelláknak. A női sorsok változatos bemutatása látványos, de negyvenöt novella túl sok egy kötetben, hangsúlyosabb lenne a *Szabadulógyakorlat*, ha a kevésbé jelentős élethelyzetek leírása kimaradt volna.

Böszörményi Zoltán

A gondolat ikaroszi szárnyalása a nap máglyája felé

Legújabb verseskötetében, az *Őszi verslábnyomokban* Sohár Pál – aki 1957 óta él az Egyesült Államokban, New York egyik külvárosában – meghökkenítő költői képekkel és metaforákkal lepi meg magyar olvasóit. Ez az első versgyűjteménye, melynek darabjait magyarul írta. *Hazajáró versek – Homing Poems* címmel az Irodalmi Jelen Könyvek kiadásában már megjelent egy kétnyelvű kötete, de azokat a verseket Kányádi Sándor, Oláh János és Balla Katalin fordította magyarra. A mostani kiadvány végén van egy bővebb ismertető a szerző életéről és irodalmi munkásságáról, így most csak pályája legfontosabb állomásait említem. Bár filozófiát végzett az egyetemen, nyugdíjazásáig kémiai laboratóriumban dolgozott, szabad idejében pedig verset, prózát, drámát írt angol nyelven. Több száz amerikai irodalmi kiadvány és internetes folyóirat közölte írásait és fordításait. Az utóbbi évtizedekben rengeteget fordított. Elsősorban költőket: Faludy György, Kányádi Sándor, Szöcs Géza, Farkas Árpád, Mezey Katalin, Böszörményi Zoltán és számtalan más, fontos magyar szerző verseit. Ezek az Egyesült Államokban különböző kiadóknál kötetekben láttak napvilágot. Sohár Pál költészetéért az Egyesült Államokban elnyerte a Wordrunner Press Chapbook Prize (2011), valamint a Lincoln Poets Society Contest (2012) díjat. Itthon megkapta a Budavári Tóth Árpád Műfordítói Díjat (2006), az Irodalmi Jelen költészeti díját (2013), a Janus Pannonius Műfordítói Díjat (2016) és a Balassi Műfordítói Nagydíjat (2021).

Kis kitérő után visszakanyarodom a most megjelent kötetéhez, mely hat ciklusra tagolódik: *A lét öltönye*, *Poros lélegzetek*, *Erdei hólesés*, *Erdei hólábnyomok*, *In memoriam* és *Epilógus*.

„Elvadult ima visz fel őrizetlen egekbe, / az írott szavak / hangja részegít” – vallja a költő a *Megszaggatott ég* című kötetnyitó versében. Az őrizetlen ég a szabadság szimbóluma, amelyben a költészet szava mámorító hatással van a rideg, elidegenedett világra:

*„A költői táj ege hideg és idegen
a szilárd földről nézve,*

*de ha a betűk zenéje
feloldja a józan ész öveit
és lemossa a célszerűség
mérgezett ingét”*

Rilkei hangulat bujkál a sorok zenéjében, hogy majd felcsillanjon a remény:

*„a varázsszőnyeg felvisz a mámor
légi útján a magasba, ahol a szavak mint
éhes madarak száguldanak a nap tűzébe,
éles kis tépéseket szakítanak az égbe,*

*de a csőrükből vérző dal újra összevarrja
a szakadásokat,
s ebből lesznek a bölcsen ölelő szelek,
az igazság tiszta kék varratai...”*

Az ontologikus állapot, melyben a tenger hullámaihoz hasonlóan a lent és a fent, a mindenség ellensúlyra törekvése tükröződik, a költő több versében fellelhető. A gondolat ikaroszi szárnyalása a nap máglyája felé a költői cselekvés önmarcangoló aktusát szimbolizálja. Sohár fiatalon elmenekül hazájából, anyanyelvet,

szülőföldet, szülőket és testvéreket hagy maga mögött, egy idegen világ idegen nyelven próbál újra talpra állni, megméretkezni a mindenséggel, vérző szavakból varrja össze a lélek érzékeny, megszaggatott szövetét, fogalmazza meg az igazság ontikus, derülátó helyzetét.

Az ismeretlen táj, a magány, a félálom látomásaiból rajzolódik ki Sohár költői világa. Emlékek sodrásában figyel régmúlt események varázsszerű filmkockáira, a légiesen megperdülő pettyes ruhára, amelyről elrepülnek a pettyek egy második világháborús felvételen. A versmezőkön az ötvenhatos magyar forradalom eseményeinek emléksora is felvonul, mint sohasem felejtethető történések lényegülnek át a jelenbe.

Verseiben a költő nem szerepet játszik, hanem átéli egykori valóságok drámáját, tragikus felhőket sodor a gondolat tiszta egére.

Az is többször megtörténik, hogy azt a szöveget, állapotot, helyet, ahonnan szemlélődik, idilli helyzetnek láttatja olvasójával:

*„és én felkelek a kedvenc fotelemből,
a lelkem kedvenc sarkából, és kinézek
a kételyeim közötti résen,
nézek és NÉZEK amíg a lomha asztal némán
visszanéz rám.”*

(Az ismeretlen)

A vers fordulata nietzschei: „*S ha hosszasan tekintesz egy örvénybe, az örvény visszanéz rád*” – mint minden alapos, tűnődő vizsgálódás kiválthatja a vizsgáltból ugyanazt a visszahatást. Az abszurd vizsgálatát az örök kétely jelenléte erősíti fel. Ott vagyunk, de mégsem vagyunk, mert csak mi látjuk magunkat, a szemlélődőt a rododendronbokrok között. De ha valakit kiszemelünk, van-e esély arra, hogy ő is észrevegyen? Talán, ha bűvöljük. Sohár versei pedig gyakran megigéznek, a látomások bugyraiba elrejtett világot hoznak a felszínre, mint varázslámpák átvilágítják szellemi járatainkat, megmutatják létüket, miközben a mienkét is felvillantják.

*„Jön az autó, megfordul A ZSÁKUTCÁBAN,
de mielőtt kirobog
NEKEM ki kell szaladnom és megmutatnom
hogy viGyoroG
a tollam, amikor az ismerHETetlennel tud
parolázni.”*

(Az ismerhetetlen)

A lét zsákutcáiban ki ne érezné magát kellemetlenül? A szorongás, a félelem, a bizonytalanság érzete keríti hatalmába. Megméretkezni, átjutni mindenféle akadályon, feltételezhetően mindenkinek ez az első gondolata.

„A logika ugyan rendíthetetlen, de nem tud ellenállni annak, aki élni akar” – írja Franz Kafka *A per* című regényében. Sohár verseiben nem a logika rendíthetetlenségét, és nem az élni akarást fedezzük fel, hanem az élet logikájának a hibavalóságát, azt az értelmi-érzelmi állapotot, amikor: *„okosat az életről még a bölcs / sem tud mondani / motyoghat esetleg hogy itt szűk / ott pedig lyukas”*. De élni kell, vinni a terheket tovább: *„az élet nem takarja a testet / de mégis szorít itt-ott / meg viszket is néha pont olyan helyen / ahol vakarózni nem lehet / vagy nem illik”* – szimbolizálja Sohár a költői vallomást, fokozva a szöveg drámai hatását. Kihagyásos tömörítése is ezt szolgálja: *„szavak nem érik el csak / jajgatás”*. Ő sem menekülhet meg az életesemények szomorúságától, neki is vinnie kell a rárótt terheket, *„mert ez az élet sötét völgy”* – írja Marcel Proust *Az eltűnt idő nyomában*, és a gyász, a gyermek elvesztése, az elmondhatatlan fájdalom, elárasztja teljes lényét, tudatába fészkel magát, uralkodik fölötte.

*„a költő is csak nyögni tud
amikor az életről van szó és ha
az igazat akarja elmondani
az elmondhatatlant”*

(Az utóbbi négy idézetet *Az élet öltönye* című költeményből vettem.)

Az elmondhatatlan groteszkre vált egy másik versben, *A vad-virágos kajla létben*. A póz fricskája az emberi egzisztenciának, mintha Rilke „*kibírni, elviselni, túlélni*” alapszavait hallanánk visszhangozni a költemény záró soraiban:

*„éljen az élet komédiája
akaszd fel magad az uborkafára
kezedben a virágzó vétek
teremt a szíromnyi
jelenből örök jelenlétet”*

És: „*mi keressük azt, ami megnyugtató / és szorítjuk a közömbös kezét.*” (*Leülededőben*)

Az ismeretlen a halál és az élet közötti pászma, senkiföldje, amelyet nem lehet elfoglalni, bevenni, de számolni kell vele. Sohár az *In Memoriam* ciklus verseiben állít emléket leányának, Camille-nak, István öccsének és Béla bátyjának, két barátjának: Kányádi Sándornak, Szöcs Gézának. Mélyen gyászol, vigasztalhatatlanul. „*Mert csak Ady tudott úgy sírni, / ahogy nekem ilyenkor kéne, / amikor kétséges nem is az Isten, / hanem az ember léte.*” (*Két ismeretlen ismerős*)

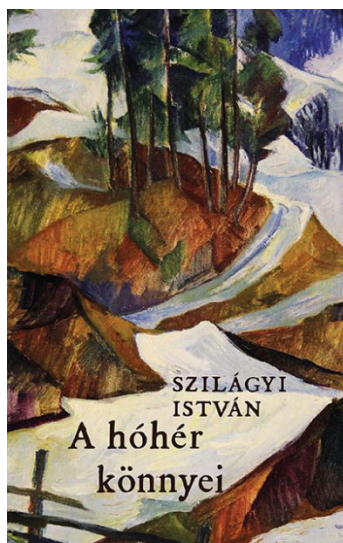
Sohár Pál filozofikus, komor verseinek hangulatát Jan ten Broeke (holland–amerikai festőművész, 1930–2019) grafikájának felhasználásával készült könyvborító illusztrálja.

Muth Ágota Gizella

„Olykor jó volna hinni a csodában”

Szilágyi István új kötete, *A hóhér könnyei* nyolc novellát tartalmaz, ezeknek fele korábban megjelent az *Utunkban* és a *Helikonban*. Az írások nem állnak kapcsolatban egymással, önálló egység mindegyik, és hangulatukban, stílusukban, nyelvezetükben is különböznek, viszont mind rejtélyesek és elgondolkodtatók. A kötet a szerző sokszínű írásművészetét tárja elénk. Változó a narráció is, hol az író mesél, hol az egyik szereplővel mondatja el a történetet, a választott figura sajátos nyelvhasználatával, amely lehet archaikus, népies vagy a mai köznyelvet követő. A helyszín általában Erdély, az idő több évszázadot ölel fel. Szilágyi István nagy emberismerő, mesterien ábrázolja az erényeket, gyarlóságokat és a különböző viselkedésformákat az egyes élethelyzetekben, akár a régmúlt alakjait idézi meg, akár korunk embereit: a mérhetetlen és érthetetlen közönyt (*A végállomáson leszállsz*), a határtalan lelkesedést és tettvágyat (*Hadban*), az őszinte segíteni akarást (*Nagyapám nem huligán*), az otthon utáni vágyakozást (*Az emlékezés göröngyein*), a leszerelt kiskatona útkeresését (*Vikend*), az aggodalmat egy szeretett személyért (*Karácsony Menyőben*), az ember vívódását önmagával (*A hóhér könnyei*) és a felhőtlen boldogság érzését (*Higgyünk a csodában?*).

A bevezető novella, *A végállomáson leszállsz* karkai hangulatú: egy végtelenbe vesző vonatutazás Erdélyben. Főszereplője egy névtelen, vak öregasszony, akiről az író rövid balladai bemu-

tatása mindent elmond: „... ült, de nem anyókásan gubbasztva, hanem mereven... Arca földomlás, fönn két földből kitépett fa gyökereinek ürege látszik. Kendője őszi felleg. Ezt a kendőt feketéből: fekete éjszakai vizekből tiltották szürkére naptalan nappalok; vagy fehérből: fehér márciusi havakból fakították szürkére holdtalan esték.” A történet sejtelmes és borzongató, az asszony szinte túlvilági jelenség, az időtlenség látszatát kelti. Az első fülkében ül, majd végighalad a vonaton, és az ott ülő férfiaknak egy-egy epizódot mesél az életéből, akik szó nélkül, sorban leszállnak a következő állomásokon, amíg az asszony egyedül nem marad a kalauzzal. Úgy tűnik, mintha a vonatozás az asszony életútját követné, és mindegy lenne, hol száll le. A vak nő nem kér segítséget, de viselkedéséből és szavaiból érződik, hogy rászorulna. Minden megálláskor várjuk, hogy az egyik leszálló a segítségére siet, de ez nem következik be, sőt a kalauz is magára hagyja, és a végállomáson egyedül kászálódik le a vonatról, majd elindul a semmibe, és belevész a tájba. Az utasok közönye szinte tapintható.

Két, régmúltat idéző novellát emelnék ki a kötetből, amelyek ellentétes életérzéseket közvetítenek, és két portrét vázolnak fel. Az egyikben lelkes, tettvágyó fiatalember, a másikban pedig egy hivatalától megcsömörlött, magában kételkedő, idősödő bíró áll a középpontban.

A *Hadban* a török időkbe kalauzolja az olvasót. Sikolya, a fiatal deák perspektívájából tárul elénk egy korabeli magyar katonai tábor élete. Az írás az ifjú lelkes beszámolója feletteseiről, Bancsy hadnagyról és a félistenként tisztelt Botár nagyúrról, akit egyszerűen csak úrként emleget. A novella tárgya egyetlen epizód, egy csata, amelynek időpontját nem tudjuk, csak a helyét. A katonákért rajongó árva fiú olyan élményszerűen eleveníti fel a törökkel vívott ütközetet, mintha maga is ott lett volna a csataterén, pedig csak a visszatért vitézek ejtettek róla néhány szót. A hadnagy és a kapitány hős a szemében. A csata a korabeli katonák hétköznapijainak része, neki viszont valami nagyszerű dolog, amiben még nem vehet részt, mert „*Deáknak helye, tisztje a táborban vagyon.*” A katonák jellemzésére elég egy találó mondat,

máris előttünk állnak: „... az *ÚR fegyverkovácsok verte ábrázata*” vagy „*Bancsy úr végre igazi önmaga lehet. Ez az ő kedve szerint való, a rohanva támadás...*” A novella a hősiesség mellett megfigyelhető példája annak is, hogy ezek a harcban edzett parancsnokok milyen emberségesen bántak katonáikkal.

A másik történelmi elbeszélés, *A hóhér könnyei* a Rákóczi-szabadságharc utáni korba vezet, főhőse „*Tekintetes Tompay Vajtha Mátyás úr, nemes Kraszna vármegye rendes bírója*”, aki „*sohasem szívelte bűbájosok, babonások, boszorkányfélék szentenciázását*”. Már ez az első mondat jelzi, hogy a bíró maga sem tartja helyesnek a boszorkányégetést és hasonló törvényi eljárásokat, de hivatalánál fogva kénytelen alkalmazni ezeket. A mindentudó narrátor elbeszélésének fonalát a két főszereplő, Tompay bíró és Tsomor deák dialógusai szakítják meg. A bíró kételkedni kezd a korábbi boszorkányperekben hozott ítéletei jogosságában, deákjával előkeresteti a régebbi periratokat, és kérdései alapján tőle várja a megerősítést, hogy helyesen ítélkezett. Szeretné a lelkét megnyugtathatni, s közben szinte az örületbe kergeti a deákot, aki egyre jobban belelovalja magát a horrorisztikus ügyekbe, rémálmodok gyötrik, míg végül nem tud különbséget tenni álmom és valóság között. Az író archaikus nyelvet használ, népies szavakkal vegyítve, ezáltal is elénk varázsolva a megjelenített időt.

A múltidézés után térjünk vissza korunkba, a *Nagyapám nem huligán* című, vallatást parodizáló írással, amelynek narrációja is egyedi, ugyanis egyoldalú párbeszédre épül, mert csak a válaszokat látjuk, de belőlük kiolvashatók a három ponttal jelzett kérdések. A hiányos párbeszéd az iskolaigazgató és egy hetedikos diák között zajlik, tárgya jelentéktelen dolog: a fiú sofőr nagyapja sajátos módon vesz elégtételt a szolgálati kocsiját lefröcskölő és elnézést sem kérő külföldieken, luxusautójukat elárasztja vízzel. A fiú persze viccesnek találja az esetet, de igyekszik komolyan válaszolni az igazgatónak, és védi a nagyapját. Az igazgató kérdései vallatásnak hatnak egy felnagyított ügyben. A gyerek úgy próbálja irányítani a párbeszédet, hogy a legjobb színben tünethesse fel nagyapját, ezért mindig eltér a tárgytól. Az egész

helyzet groteszk, hiszen a két szereplőnek nincs közvetlen köze az esethez. A „vallatás” végül a fiú vicces mondatával zárul: „*De szerencsére strandszezon volt...*”

A kötet utolsó darabja, a *Higgyünk a csodában?* feloldja a korábbi komor hangulatot. A bevezető írás halált megidéző sötétsége teljesen eltűnik. Ez a novella a fény, a szépség, a boldogság, a ragyogás egy röpké pillanatképbe sűrítve. Kezdősorai költeménybe illők:

„Menni készül a nyár, érkezőben az ősz.

Menni készül a nap, közeleg az alkonyat.

A levegő nem mozdul, a tó tükrén higanyos csillámlás lebeg.”

Az író egy kirándulás, horgászás közben átélt kedves élményt mesél el egyes szám első személyben. Nincs jelentősége a tér és idő megjelölésének, bármikor és bármely folyóparton lejátszódhatott volna a mókás kis eset az egyik partról a másikra úszó, bátor mókusról, aki nem adja fel. A zárásként leírt mondat („*Olykor jó volna hinni a csodában.*”) az egész kötetre vonatkozik. Ezt a csodát illusztrálja a könyv külső megjelenése is, amelynek borítóján Páll Lajos *Március* című festménye látható, egy hegyvidéki táj a maga tavasz eleji sokszínűségében.

EGY KÖTET, KÉT OLVASAT

Izer Janka: *Ezért nem alszom nálad.*
Előretolt Helyőrség Íróakadémia,
Budapest, 2020.

Varga Melinda

Rétegek

„Akarsz-e játszani mindent, mi élet,
/ havas telet és hosszú-hosszú őszt,
/ lehet-e némán teát inni véled, /
rubin-teát és sárga páragózt?” – in-

duljunk ki Kosztolányi Dezső közismert verssoraiból, amelyből Izer Janka egyik novellájának a címét kölcsönzi (*És sárga páragózt*). Az írás 2019 novemberében jelent meg az Irodalmi Jelen debütrovatában, nagyon sok olvasót hozva a lapnak. Janka ebben az időszakban kezdett el egyre többet publikálni rangos erdélyi, hazai irodalmi folyóiratokban és portálokon. Írásainak egyedi hangja egyre több irodalmi elismerést hozott a fiatal szerző számára. Első kötete 2020-ban jelent meg az Előretolt Helyőrség Íróakadémia gondozásában, és megkapta érte az Irodalmi Jelen és a Magyar Írószövetség debütdíját is. Az alkotót idén beválasztották a KMI12-programba, amely révén lehetősége nyílik Kárpát-medence-szerte felolvasni, megismertetni műveit a szélesebb olvasóközönséggel.

Írói pálya aligha indulhat ennél kedvezőbben. Gyakran éveket kell várni, amíg egy fiatal szerzőre felfigyelnek, elismerik a tehetségét, mert az idősebb pályatársak jóindulatán is múlik, hogy egy pályája elején álló alkotót támogatnak-e, elismerik-e, vagy

inkább arra irányul minden törekvés, hogy időnap előtt elhallgattassák, levegőnek nézzék. (A nőkre ez még inkább igaz.) Bár a kortárs irodalomban legalább annyi kiemelkedő női alkotó tűnt fel ez elmúlt évtized során, mint férfi, sőt az utóbbi időben a nők kezdenek dominánssá válni, a szebbik nem képviselői sajnos ennek ellenére hátránnyal indulnak ezen az úton, még akkor is, ha a közismert pályatársak, kiadók, folyóiratok szerkesztősegei pozitívan és nyitottan állnak a tehetségükhöz. Ha családot szeretne alapítani, gyereket szülni egy fiatal nő, az írásra szánt idejéből vesz el, és egy pici baba mellett nem az alkotás lesz a prioritás. Ez az oka annak, hogy bár sok nő tűnik fel a húszas évei elején az irodalomban, az első kötet után abbahagyják az alkotást. Szívós akarat, tudatosság kell ehhez a hivatáshoz, csak a legelszántabak maradnak meg a pályán.

Nem vagyok jó, de Izer Janka debütáló könyvét elolvasva úgy vélem, jól körvonalazódik már a folytatás, az új kötet előhangja, a más műfajok felé kacsingatás, a kísérletezés bátorsága szembeötölő. A szerzőt az irodalomtól nemigen fogja eltántorítani semmi. Az íráskészség a zsigereiben van, ösztönösen ráérez dolgokra, a körülötte lévő világot irodalommá gyúrja, ezért egyáltalán nem meglepő, ha egy villamoson utazás élményéből vagy egy kádfürdőből is novella lesz, és akkor a férfiakról, a nők örök és kifogyhatatlan témájáról még nem is beszéltem!

A szerző apró impressziókból, illatokból, dallamfoszlányokból, gyerekkori emlékek bevillanásából szövi ezeket a rövidprózákat, nagyon mélyről hozza fel a történeteket, és mindig intenzív érzelmi kötődés a gyökerük.

Felvezetőmben nem véletlenül használtam a Kosztolányi-verssort. Az *Ezért nem alszom nálad* című kötet összes írása költői szöveg, és Kosztolányira több novellában is találunk utalást. Izer Janka prózát ír ugyan, de poétás szíve van, efelől nincs kétségem. A sorok kiérnek a papír széléig, és néhány tipikus jegy arra utal, hogy novellát, elbeszélést olvasunk, de ezek igazából versek, és úgy is kell őket olvasni mint költészeti produktumokat. Érzelmes, hullámozó, indulatokkal teli, költői képekkel tűzdelt, ritmi-

kus írások, ahol az ismétléseknek, a visszatérő motívumoknak, a kezdő- és zárósoroknak, a leírásoknak fontos szerepük van.

A kötet novelláiban kulcsmotívum a víz. A magzatvíz, a tengervíz, a kádfürdő, a Balaton, az eső, a tó vize „áthullámszik” a könyvön, összeköti a műveket egymással.

Az írásokban szintén leitmotívum a gyermekkor, a gyerek-én, a játék, a játszani tudás képessége.

Az *És sárga páragőzt* című novella nyitósorában beszédes a magzatpóz használata: *„Ilyenkor este, mikor egyedül maradok, magzatpózban ülök a kádban, vagy a kávnak dőlve mosom le a nyálát valami szerencsétlennek, és a nikotinmérgezés okozta szédülést, fejfájást meg hányingert próbálom leküzdeni. A forró víztől a szívem vadul dobog, és ha nem szállok ki időben, elájulok, mint a múltkor, mikor nálam voltál egész nap, aztán boltba küldtél, hogy mire hazaérek, gyertyafénnyel várhass.”*

A novella a játékmotívummal fejeződik be, konkrét utalással Kosztolányi *Akarsz-e játszani* című versének zárósorára. Izgalmas megfigyelni, ahogy a szerző a fogantatástól, azaz az anyaméhben létezésétől az elmúlásig görgeti a cselekmény fonalát, és ahogy a fürdést, a víz őselemet mint megtisztulást, a beteljesült szerelem felé vezető, egyetlen lehetséges utat építi be a szövegbe.

Az írás végig pörgő ritmusú, akár egy vers, emlékeztet az impreszionista lírára, de tágabb értelmezésben akár impresszionista festmény is lehetne, amelyen a domináns szín a lila, a rózsaszín és a kék.

A kádban egy nő fürdik, a férfi egy széken ülve verset olvas fel neki, gondoskodik róla, figyel rá, a felek egyenlők, nincs frusztráció, nincs megijátszás, hazugság.

Bár a kötet fülszövege az úgynevezett végzet asszonyát állítja a novellák középpontjába, a *femme fatale* típusú nőt, a pusztító vonzerejű, démoni asszonyt, úgy gondolom, hogyha ezen megközelítés mentén olvassuk Janka műveit, vékony jégen táncolunk. Persze ez is egy lehetséges értelmezés, ahogy az abúzus is, amely napjainkban sok művészeti ágban teret kapott, de a sajtóban és a közösségi médiában is sokszor jön velünk szembe. Megjegyzem, hogy a művészetekbe, az irodalomba gyakran didaktikus, szájbarágós módon

férkőzi be magát. Kevés a hiteles mű, az olyan színházi előadás, vers, regény, amely a valós problémára irányítja a figyelmet, és nem próbál meg helyettünk gondolkodni, kimondani örökigazságokat, megbűntetni a gonoszt, felemelni a jót, mint a buta amerikai akciófilmekben, hanem hagyja, hogy az olvasó, a néző tegye meg ezt.

Izer Janka novelláit ilyen aspektusból is lehet vizsgálni, hiszen több írásában helyet kap a fizikai vagy lelki kiszolgáltatottság, az erőszak. A legmarkánsabban a *Nagymamám kertészében*, a *Dédiben* és a *Plafonokban* körvonalazódik ez a problematika.

Akárcsak a jó versekben, Izer Janka novelláiban is többféle jelentésréteg tárul elénk. Ahhoz, hogy az olvasó a többi réteget is megismerje, nem szabad felületesen olvasnia, fennakadnia egy hangzatos címen, erőteljesebb felütésű zárlaton vagy fűlszövegen. Ezek a könyvre hívják fel a figyelmet, céljuk nem más, mint az olvasót arra buzdítani, vásárolja meg, lapozza fel, ismerje meg, bontsa ki ezt a világot, hogy aztán magával ragadhassa, el-kábíthassa, megbájlolhassa.

A kötet legtöbb írásában a testi vágy kerül előtérbe, ami nem önmagáért való játék, hedonista „kellék”, naturalista leírás, hanem az énkeresés eszköze. A testünket nem választhatjuk el a lelkünktől, a test megismerése a lélek megismerése is. Életünknek abban a szakaszában, amikor önmagunkkal vívódunk, és a személyiségünk alakulófélben van, a testi kapcsolatok sem feltétlen sikeresek. A kötődés, a másakra hangolódás csak akkor valósulhat meg, ha pszichésen, szellemileg épek vagyunk, nem szorongunk, nem megfelelni akarunk, hanem csak egyszerűen szeretve lenni, és nem utolsósorban ismerjük a saját testünket, a különböző szenzuális ingerekre adott válaszait.

A húszas éveink elején esetlenebbek vagyunk ilyen téren. A férfiak nem figyelnek eléggé a szebbik nemre, a nők pedig úgy tesznek, mintha jó lenne nekik minden, egy kis elismerésért, szeretetért, odaadásért cserében szinte bármit eltűrnek. A valóság és önáltatás viszont dermesztő: szeretkezés közben figyelik a plafon mintázatát, és várják, hogy vége legyen... Néha belemegyünk olyan játékokba, amelyek nem szolgálják sem a testi, sem a szellemi épülésünket.

Hogy helyes-e ez? Nehéz lenne megválaszolni. Nincs helyes és helytelen. Utak vannak, különfélék, és van, aki a nehezebbiket választja, mélyebbre akar jutni, hogy aztán értékelni tudja a szárnyalás, a magaslatok eksztázisát. A személyiségünk kiteljesedéséhez, a nőiségünk felfedezéséhez talán ezekre az utakra is szükség van. Érdemes a fiatal férfiaknak ilyen szempontból is megvizsgálniuk a könyvet. Ha tanulni szeretnének a nőről, és saját magukról is, ajánlom az *Esemény utáni* című írást vagy a *Romlékony összetevőket*.

Az első réteget lehámozva úgy tűnik, Izer Janka kötete pszichológiai olvasmányként is megállja a helyét. Ha a novellákat prózafolyamnak tekintjük, mert tulajdonképpen kapcsolódnak egymáshoz, a fejlődésregény lenne a pontos műfaji meghatározás.

Aztán kicsit figyelmesebben olvasva a kötetet, ahogyan fokozatosan kibomlik, feltárul előttünk, észleljük a többi réteget is.

A novellák kezdő- és zárószorai tudatosan felépített mondatok, néha meghökkentenek, talán úgy érezzük, zavaróak, tolakodóak. Amitől félünk, beleborzongunk, zavarba jövünk, és amiben magunkra ismerünk, az mindig kényelmetlen. A novellák zárlata – még ha helyenként első olvasásra úgy tűnik is, hogy harsány – nem ad feloldást, inkább elgondolkodtat, szembesít magunkkal, beég az elménkbe, nem hagy nyugodni éjszaka.

Vegyünk két példát:

„A víz lassan hűl, engedek rá meleget, szappanozom a karom, nyakam, arcom. Egy hétig jártunk még szeptemberben, aztán szakítottunk, közös megegyezéssel, mintha lenne olyan.

Hat év telt el azóta, mindig ott ült az agyamban hátul egy széken, onnan figyelt, akárkivel voltam. Míg végre öt év után újra összefutottunk, azóta havonta egy-egy éjszakán így néz rám, gyönyörködik bennem, és soha, de soha nem vesz feleségül.” (Mi leszek, ha) A Nagymamám kertésze című novella befejezése még megrázóbb: „...Azok arról meséltek, milyen fantasztikus, mikor egy vadidegen férfi a csónakház sötétjében megerőszakol.”

Míg az *És sárga páragőzt* Kosztolányi *Akarsz-e játszani* című versével állítjuk párhuzamba, a kötet többi novellája egy szintén közismert vers, József Attila *Nem én kiáltok* című költeményé-

vel rokonítható, de ha az irodalmi utalásoknál tartunk, fontos megemlíteni Sylvia Plath is, aki a *Plafonok* c. írásban „tűnik fel”. „Hiába fürösztöd önmagadban, / Csak másban moshatód meg arcodat” – erre rímelnek a *Romlékony összetevők*, a *Luca vetett ágyon ült és csirkét evett*, a *Plafonok*, az *Esemény utáni*, a *Mi leszek, ha*, a *Tihanyi ekhó*, az *Ezért nem alszom nálad*, az *Új rablói vannak a nyárnak*, a *Lejárt termékek* című novellák.

Az énelbeszélő végig arra törekszik, hogy megtalálja azt, aki-ben megmoshatja arcát, akivel kapcsolatosan nincsenek álságos dolgok, eltitkolások, ahol nem egy megálló, hanem a végállomás lehet a férfi, ahová jó megérkezni, és nem akarunk többé másik vonatra szállni.

„Anya egyszer mondta is nekem, hogy csak kétféle férfi létezik, olyan, mint az ő apja, vagy olyan, mint az enyém, és ha szerencsém van, olyat találok, mint az utóbbi. Vitatkozni akartam, hogy vannak még a családban más férfiak, például az alkoholisták, de lehet, hogy ők nem számítanak ilyenkor. Azt hiszem, inkább a déditől öröklődik a kétféle férfiról szóló elmélet, amit nagymami továbbadott anyának, ő pedig nekem. Családi örökséggel meg nem vitázom, azt kinőni szokás.

...Kell lennie olyan kapcsolatnak, amiben a két fél egyenlő, és nincsenek szexuális frusztrációk sem. Legalább egy harmadik fajta férfinak muszáj léteznie.

Dédi és nagymami a világháborúk alatt születtek, anya a hatvanas években, de én már a rendszerváltozás idején. Szerintem nincs igazuk. Különben is, mi van a dédpapival? Róla soha senki nem mesélt, csak annyit, hogy a háborúban esett el.”

Érdemes figyelmet fordítani a *Tihanyi ekhó* című novellára is, amely a kötet közepén helyezkedik el, kettéosztva a könyvet. A novellában felbukkanó szerzetes valójában a fiatal nő lelkiismerete, az echó, a visszhang, ami előbb-utóbb elvisz bennünket önmagunkhoz, és segít, hogy abban a bizonyos másban, avagy másokban „megmossuk arcunkat”.

A kötet többi novellája, amely a *Tihanyi ekhó* után következik, tragikus és hátborzongató, a személyiség teljesen szétesik, az üresség, a kilátástalanság állapotát is megéli, a pánikroham és

más pszichés betegségek előtérbe kerülnek, a novellák szereplője egyre többet szorong.

A kötet két utolsó darabja katartikus, főleg a *Dédi* című, amely a második világháború szovjet megszállását vetíti elő. A dédi alakja, aki kiszolgáltattott az szovjet katonáknak, behívja a kötetbe a történelmet is, és egyúttal Polcz Elaine ikonikus, *Asszony a fronton* című művét. Most, amikor a szomszédos országban háború zajlik, különösen fontos a történelmet, a közelmúlt eseményeit felidézni, ha nem más, hát tanulságképp jól fog, mielőtt megítélnénk bármelyik oldalt, emlékezzünk dédszüleink tragédiájára, felmenőink vesztességére, és arra is, hogyan darabolták hat részre az országunkat. Izer Janka dédiéhez hasonlót élt át az én dédanyám is. Milyen árat fizetett azért, hogy ne öljék meg a szovjet katonák, egyedül csak ő tudja, magával vitte a sírba, soha senkinek nem beszélt erről, esetleg csak a gyóntatópapnak, de azt hiszem, hogy faluhelyen még annak sem illett mindent elmondani.

A háború legnagyobb hősei mindig a nők, a fegyvertelen és védtelen asszonyok és lányok.

A kötetnyitó írás cselekményhelyszíne urbánus környezet, a könyv záró ciklusa pedig falu, természetközeli közeg fákkal, erdőkkel, madarakkal.

Az önmagunkra reflektálás, a lelki megnyugvás elengedhetetlen eszköze a természet, a csend, ahol fel lehet tölteni, ahol közel lehet kerülni a megoldáshoz. Az írásban kulcsfontosságot kap a magány is, mint a gyógyulás, a traumafeldolgozás eszköze. Először egyedül kell lennünk, magunkban kell rendet teremtenünk, csak utána nyithatunk a külvilág felé.

„Ha mezítláb sétálunk az erdőben vagy a réten, a növények és a föld a meztelen bőrön át elvezetik a negatív energiákat, és azt is, amit elektromos eszközök sugároznak ránk. Tenyerem a talajon pihen, körülöttem misztikus magányos, madárcsiripelős csend, sötétedik. Halkan felszűrődik hozzám a falu esti készülődésének zaja, ugatnak a kutyák.”

Ezt a csendet és békét találja meg minden olvasó, ha Izer Janka könyvét figyelmesen lapozza, de előbb le kell szállnunk a pokorra, és megismernünk a bőrünket szétégető lángokat.

Biró Mónika-Anita

Nőkről, szexről és más (társadalmi) tabukról

A szárnyalás utáni zuhanást s az elkerülhetetlen kudarcokat középpontba állító történetek fiatal nők perspektívájából feszegetik az irodalmi berkekben (s más művészeti ágakban is) egyre gyakrabban felmerülő kérdéseket. A már többszörösen elismert Izer Janka az Irodalmi Jelen debütdíjas szerzőjeként írta meg első, a 2021-es Tokaji Íróttáborban szintén debütdíjat kapó kötetét, melyben olyan tabudöntőgető témakörök jelennek meg, mint a női szexualitás vagy a nem-kiegyensúlyozott férfi–női kapcsolatrendszerek. Izer elmondása szerint *„a kötet pont azokat a hülye helyzeteket próbálja összeszedni, amelyek ebből a [férfi és női szerepek 21. századi bizonytalanságából fakadó – a szerző megjegyzése] tapasztalatlanságból, értetlenségből erednek. Beleépítve azt a menekülést is, amit a sorozatos kudarc vált ki a lányokból.”* A történetek női elbeszélői a férfiakhoz fűződő viszonyukat próbálják megérteni, azt szenvedik el. Nőiségük határait feszegetik, miközben törekvéseik az érzelmi-testi stabilitásra, biztonságra rendre meghiúsulnak.

A kötet 15 novellája egymástól elkülönülő történeteket beszél el, még ha olykor úgy is tűnik, mintha bizonyos szálakon kapcsolódási pontok jönnének létre. Az eleve éncentrikus, befele irányuló beszéd a leíró részek mellett főképp benyomásokon, emlék- vagy álomképeken, monológokon alapszik.

A novellák elrendezése egyfajta kötetten átívelő „alakulási vonalat” hoz létre. Az első hét elbeszélés (melyeket egy a további szövegektől elkülöníthető novellablokként értelmezek) főképp a fiatal lányok és nők testi-lelki kiszolgáltatottságát (*Romlékony összetevők*), a szexualitás és a nemi szerepek összeférhetetlenségeit (*Esemény utáni*), a direkt vagy indirekt módon megélt és

vállalt áldozatszerepeket, illetve az áldozathibáztatást (*Nagymám kertésze*), a testi és lelki bántalmazást boncolgatják.

A kötet középpontjába szerkesztett *Tihanyi ekhó* egy fiatal festőnő történetét beszéli el, melyben valamilyen emlék- és tudatbeli kapcsolat jön létre a tihanyi apátságban elszállásolt nő és az ott meghalt idős szerzetes között. A két narrátor párhuzamos szálaikon vezetett, álmokképekkel, látomásos víziókkal teletűzdelt elbeszélése a nő korábban átélt szexuális viszonyait és párkapcsolatait egyfajta büntudattal, a testre is kiható lelki átalakulással kapcsolja össze, azonban a két ember tudati összekapcsolódásának oka rejtve marad. A kapcsolat tetőfokán mintha már nem lenne valós határ a két személyiség, a két test, nemi és társadalmi szerepek között: „Az álmon töprengtem. Talán az öregember azért szenvedett, hogy az én bűneimet jóvá tegye. [...] Nem szimpla álmom, hallucináció, általában kéthetente, dél körül tör rám. Mintha valaki másnak a bőrében lennék.” Az elbeszélőket a kétféle szedés különbözteti meg, azonban az egyre intenzívebb összemosódás során a hallucinációk és a hangok is elegyednek, majd felcserélődnek. A novella ugyan megváltástörténetnek nem nevezhető, de bizonyosan valamilyen fordulat áll be a fiatal nő életében a halott szerzetes általi „tapasztalatcsere” következményeként.

A *Tihanyi ekhó*t követő novellablokkban az elbeszélőnők már inkább aktívan élik intenzív, főképp szexre irányuló életüket (*Új rablói vannak a nyárnak*), vagy éppen párkapcsolataikról mesélnek, melyekben a felek sosem válhatnak egyenlővé (*Dédi*), szokásaik és értékrendjük alapján összeférhetetlenek (*Ezért nem alszom nálad*), eltávolodnak egymástól, így a (sokszor párhuzamos) kapcsolatok felszámolódnak, ellehetetlenülnek (*Lejárt termék*). Itt a nők már viszonyaikat alakító, manipulatív féllé változnak, sértőként, olykor érzelmi agresszorként lépnek fel a férfakkal szemben.

A férfi-nő kapcsolatok és a novellahősök szereplehetőségeinek kiteljesedése különböző okokból és módokon, de mind kudarcba fulladnak. Izer Janka női szereplői nem képesek kiegyensúlyozott kapcsolatba kerülni másokkal (valamelyik fél inkompatibilitása,

vagy egyszerűen a kettejük közt fennálló viszony természete miatt). A legelső novella (*Luca a vetett ágyon ült, és csirkét evett*) narrátora még barátnője szenvedését, férfiak elleni bosszútervét, majd kudarcát beszéli el megfigyelői pozícióból, míg a legutolsó novellában (*Gyermekek*), a felvázolt „fejlődési vonal” legvégén az elbeszélő arra a következtetésre jut, hogy az önmagát és nőiségét kiteljesítő állapot csak az egyedüllét lehet: *„Tenyerem a talajon pihen, körülöttem misztikus, magányos, madárcsiripelős csend, sötétedik. [...] Végre [...] egyedül.”* Ugyanakkor a tudatosan választott egyedüllétet a szöveg párhuzamos szálakon vezetett elbeszélésben állítja szembe egy őskori nő történetével, akinek párja mamutvadászat közben esett el, s a gyermekeikről való gondoskodás lehetetlen a férfi vagy a törzs többi tagjának segítségével. Így a novella végső soron egy kettős szempontrendszert vet fel, melyben az igények, a szükségletek, az élethelyzetek és a lehetőségek egymásnak feszülnek.

Olykor úgy érezhetjük, mintha a kezdő- és a végpont közt felvázolt fejlődési vonal egyetlen nő történeteit tárná fel, máskor meg mintha egyazon karakter alteregóiról lenne szó. Ugyanakkor nem is feltétlen fontos ez ügyben dűlőre jutni, hiszen Izer Janka történetei egy univerzálisabb és rémisztően gyakori jelenséget, a párkapcsolati, nemi és érzelmi kiszolgáltatottság (a valóságban is oly sokszor elhallgatott) problémaköreit tárják fel kissé pesszimista szemlélettel, de lényegre törően.

A novellák stilisztikai és tartalmi szempontból nem mindenhol egységesek, vannak kevésbé erős szövegek, de ugyanakkor kifejezetten ütősek is. Az elbeszélő nők visszaemlékezései, belső monológjai néha nyersek, szókimondóak, erős érzelmi töltetűek, mégsem váltanak ki feltétlenül együttérzést az olvasóból. Az ismétlődő tartalmi jegyek és képek (mint a szellemi megtisztulás vágyát kifejező, gyakran emlegetett tisztálkodás) mellett elbeszéléstechnikai szempontból is érdekes és változatos módszereket alkalmaz a szerző (a párhuzamos elbeszélések és szédjük, álmokképek feltárása, tudatállapotok kivetítése stb.), de olyanokat is, amelyek inkább hatásvadásszá, tét nélkülivé válnak.

Ilyenek például az egyes novellák lezáró mondatai, melyek általában valamilyen csattanóra, nem várt konklúzióra vannak kiélezve, de olykor a *femme fatale*-ok sorsszerű kudarcainak feltárása ellenére sem érik el a kívánt (drámai) hatást. A kötet első novellájának külön bekezdésbe szedett kétmondatos lezárása („*Még három órája volt a randevúig. Ráért.*”) például jól összegzi, hogy Luca bosszúvágyát elfojtja, a kiegyensúlyozatlan párkapcsolatok láncát nem szakítja meg, s miközben az átéltek ellenére is újabb randira készülődik, az ideális férfiről ábrándozik. A *Nagymamám kertészének* lezárása is jól visszacsatol a novella történetére, a *Tihanyi ekhóé* nem is különül el, jól illeszkedik a szöveg egészébe. Azonban például a *Plafonok* vagy az *Új rablói vannak a nyárnak* befejezését már feleslegesnek, homályos lezárásnak érzem, ahol a fiúk által egyszerre írt üzenetek vagy a Facebookra kitett házasságkötés csattanós tények ugyan, de nem tesznek hozzá vagy nem módosítják a történetek értelmezési lehetőségeit.

A szövegekben feldolgozott társadalmi tabutémákon (szexuális erőszak, a nemek közti félreérthető jelek, áldozathibáztatás, felelősségelhárítás, verbális agresszió vagy éppen depresszió, pánikbetegség, belső kiüresedés stb.) túl különösen kiemelkedőnek tartom azt, hogy a novellák szereplőinek szexuális vagy érzelmi vágyai csak illuzórikusan teljesednek be, vagy azonnal át is helyeződnek más személyre, szituációra. Így a vágyakozás maga a beteljesülés üres ígéretét hordozza csupán, míg a kötet lezárása az egyedülletben megállapodva szünteti meg ezt a feszültséget. Fokozottan hatásos, naturalista a testi-lelki állapotok egymásra kölcsönösen kiható folyamatainak megjelenítése, a női testek olykor szexuálisan elállatiasodnak, tárgyiasulnak vagy éppen kiüresednek saját, de olykor környezetük szemszögéből is. A nyíltan szembesítő beszéd, a testek különböző biológiai mechanizmusai révén valósul meg igazán a tabuk ledöntése, az abjekt kifejezésre juttatása, s összességében a nemi és társadalmi szerepek, a nemi egyenlőtlenségek, illetve az ezek közti összefüggésszrendszerek feltárása.

ESSZÉ

Gazda József

Kor és művészet

1.

Mi is a művészet, mi annak célja, értelme? Amiért a teremtés képessé tett bennünket a lélek húrjainak a megpengetésére egyik oldalt, és e húrok hangjainak a befogadására a másikon.

Szépségteremtés?

Oldás és kötés? A világ dolgainak a megmutatása, utánzása vagy újrateemtése?

A harc, a küzdelem, az *igen* vagy a *nem* kimondásának a lehetősége?

Sokféle válasz született már az idők zuhatagában. Megközelítették ezt már így is és úgy is, tegnap és tegnapelőtt, és megközelítik ma is.

Én most ősfunkciója, ősi küldetési feladata oldaláról próbálom a művészetet értelmezni, s egy szóba sűrítve kötni a mához, korunkhoz: *kiáltás!*

Igen, egyfajta kiáltás a művészet. Az Istenhez, a mindenkori mához, az emberhez, az emberért. Mert a művészet, legyen az a szó művészete, azaz irodalom, képi formával beszélő képzőművészet, zene vagy az emberi testtel, annak mozgásával, az arc mimikájával vagy akár a szavak kiejtésének a mikéntjével (is) megszólaló előadóművészetek valamelyike, mindig a korhoz és az emberhez szól, azokhoz kiált, azoknak üzen, azokért könyörög, fohászkodik.

Ember, figyeld meg, lásd meg a szépet, a teremtés sokszínű csodáját, de lásd meg azt is, mi történik! Sorsokat, emberek, népek sorsát, az emberiség arcát és sorsát – mely egyszerre örök és változó – hömpölygeti az idő folyama, a történelem.

2.

Korából, világából kilépni senki sem tud. Ha nyár van, a nyarat, ha a tél tépáz, a telet kell élned. Ha szél fúj, a szeles időt, ha fülledt kánikula van, azt kell elviselned. S ugyanezt kiterjeszthetjük a korra, az egymást követő korokra is, melyek folyamában, folyamatában teljesedik ki a történelem a maga viharosabb és csendesebb időszakaival. Törhetnek ki vulkánok, hogy elpusztítsák Pompeiit, rengések rázhatják meg talpad alatt a földet, meteoritok csapódhatnak be, folyik a kibékíthetetlen harc népek és népek, az ember és fölötte uralkodni akaró erők között. Mindezek talajt adnak az alkotómunkának is, melynek mindenkori feladata: megmutatni a kort, s a lélek vágya szerint jobbra tenni azt, jobbra tenni az örök embert is.

3.

A művészet legelső ránk maradt megnyilatkozásai a barlangrajzok és festmények vagy az ősidőig visszanyúló népköltészet varázsmeséi, varázsigéi, melyeknek mágikus jelentésük is volt. Ezek az ősidők hitét, világképét s azokat az állatokat vagy erőket jelenítették meg, melyeket le kellett győzni, mert veszélyt jelentettek a kor emberére, esetleg segítségére lehettek. A varázsmesék hőséne a hét és tizenkét fejű sárkányokon, a rossz megtestesítőin kellett felülkerekednie, hogy kiszabadíthassa az elrabolt királykisasszonyt, majd a griffmadár szárnyára vehesse őt. És megjelenítette már az ősművészet is a harcot, az ember harcát, a nyilazó vagy kardjával, dárdájával küzdő embert, s magát a létet, annak rejtélyét, rejtélyeit. És a fohászt, a könyörgést az Istenhez, az égi erőhöz, hogy segítse meg az embert, tegye elviselhetőbbé az életet. „*Süss fel nap, fényes nap, kertek alatt a kis bárány majd megfagy!*”

A művészet tehát mindig megjeleníti a kort, saját korát, korának emberét, az ember harcát és hitét. Kissé előbbre is lát, mutat, megsejteti, előrevetíti a kor útján – melyen halad az egész emberiség – a következő lehetséges lépéseket. Ezért is kiált. Vagy kell kiáltania!

Ember, vigyázz! Vagy: népek, emberek, vigyázzatok!

„Nehéz ugyan ez a hivatal nékem, de ha az Isten az hazámhoz való szeretetet reám tette, imé, kiáltok, imé, üvöltök: hallj meg engem, élő magyar, ihon a veszedelem, ihon az emésztő tűz!” (Zrínyi Miklós: *Ne bánts d a magyart*)

Ráébreszt az életben rád háruló feladatra:

*„Gyöngve vessző vagyok, mindenfele hajlok,
Szüleim kertjében most nyílni akarok”* (Népköltés)

És:

*„Bőcsőd vónék, gyengén ringatnálak,
A hidegnek csípni nem hagynálak,
Bétakarván, úgy ápolgatnálak.”* (Népköltés)

Az alkotó szellemnek a feladata tehát nemcsak „jegyzeteket készíteni”, hanem látni és megláttatni a folyamatot, az ember kötelességét, a kort, annak gondjait, bajait, a bajok megoldását lehetővé tevő törvényeit körütekintőn és előretekintőn, s a látottakat továbbadni, sugározni. Így lehet az alkotó kora krónikása is és küzdő harcosa is.

4.

A művészet vagy műalkotás formába öntött gondolat, kifejezés. Ha csak két szót összekapcsolunk, vagy két szint, két vonalat, esetleg foltot vagy valamilyen alakzatot egymás mellé teszünk, már azzal is formát adunk, adhatunk a velük kifejezni szándékozott gondolatunknak. S hogy miként tesszük ezt, diktálja a bensőnk, melyet a teremtés és a kor tettek olyanná, amilyen. Egyiptom, Asszíria és Babilon. Athén, Róma, Firenze és Párizs, s a ma művészetéből is ugyanúgy a kor kiált, illetve annak kell kiáltania, hogy jobba lehessen a világ, s boldogabbá benne az ember. Mert

(vagy de): „*annak a valaminek, amit úgy hívnak, hogy költészet, csak addig van érvénye, amíg az élet szolgálatában áll. Abban a pillanatban amikor ellenszegül vagy megrontja, egy másik birodalomba lép.*” Mert: „*A vers nem formája szerint vers, hanem annál fogva, hogy gyökerét az élet öntözi.*” (Hamvas Béla: *Művészeti írások, II.*)

5.

A kor, a mi korunk... Annak arca és harcai. És majd a kérdés: hogy is érvényesül a mában az ősi, hogyan teljesít(het)i a művészet ösfunkcióját?

A válasz bonyolult, mert korunk is bonyolult. Új kor, egyre sokrétűbbé váló világ. Ha a „hivatalos” történetírást, annak értelmezését veszed, 1789 a nagy francia forradalommal az emberiség történetének egy új(abb) és igaz(abb) korszakát hozta, indította el.

Immár több mint két évszázada tanítják ezt így a világ összes iskoláiban, hogy egy magasabb rendű, „igazabb” társadalom valósult meg akkor. Valójában csak az történt, hogy átvette a hatalmat a történelem serpenyőjében ekkorra megerősödött és a hatalom birtoklására magát megérettnek érző új osztály, a polgárság, illetve annak vezető, az anyagiak fölötti abszolút uralmat megszerző pénzirtokló rétege.

Hogy akart-e a polgárság valaha is egy új, az addiginál jobb világot? Vagy őt is becsapta a soraiban is parányi részt jelentő, a „nagy pénzt” uraló réteg, melynek kialakulása már a reneszánsz korában megkezdődött? Nehéz megválaszolni. De ha a történeteket s még inkább az eredményt nézzük, hazudottak az eszmék, hazudottak az ígérek. S ha valóban óriási hatalma van a pénznek, egy bizonyos fejlődést is elindíthat – gazdasági fejlődést, a technika, a tudományok fejlődését –, de úgy, hogy mindent magának, a maga érdekének rendel alá.

Ama „sötét középkor”-nak volt erkölcs! Erkölcs, melyet a hit évezredek alakítottak ki.

Az új világnak? Mely akkor, ott vette kezdetét? Mint kornak

nincs, mert az erkölcs eldobatott, kilúgozni szándékolt még a tudatokból is. Megsemmisíteni a régit, megsegíteni a részben hazudott újat – ehhez hazugságok kellettnek megint.

Ezek egyike a kommunizmus, melyet ugyanaz az erő hirdetett világmegváltónak, amely egy évszázaddal előbb ama nagy forradalmat elindította. Amikor „a múltat végképp eltörölni” – tehát anyánk arcára kell taposni – elvét meghirdeti Marx és a neki asz-szisztáló Engels, majd az eszme megvalósítására a világtőke aranyaival vonatoznak oda Lenin és Trockij, ugyanúgy gyűlölettel vetik el a hit parancsolatait, hogy légy jó, légy igaz, becsületes, hű az embertársadhoz, népedhez. És nemhogy ’ne lopj’ – ők egész népüket kirabolják; nemhogy ’ne ölj’ – ők a legkülönbélebb módszerekkel létrehozták a Gulag szigeteit, annak internálótáborait, ahol százmilliókban gyilkolják meg a hit és erkölcs, az emberi tisztesség, a *„dolgozni csak pontosan szépen, ahogy a csillag megy az égen”* erkölcsi parancsolat követőit, megtestesítőit.

6.

És a művészet? Korunk művészete?

Kiált-e a kor e visszasságai ellen? Amikor az egész emberiség, mondhatni: a világ jövője van kockán? Hogyan reagál a művészet erre a súlyos helyzetre, vagy legalább tudomást vesz-e arról, ami a világban történik, esetleg – nagyobb távlatokban nézve – történt?

Amikor ezeken meditálok, döbbenek rá arra, hogy az Egészre – a fiatal, most induló generációk munkásságát is beleértve – nehéz rálátni. Mégis úgy vélem, hogy korunk művészete csak részben vagy alig-alig teljesíti küldetéses feladatát. Ha valamikor kellene kiáltani, tiltakozni az ellen, ami történik, most igazán kellene. Minden hazugság, ami körbevesz. Az igazság, annak még az igénye is kisodródott a peremekre, vagy még azokon is kívülré. Korunk világa egyáltalán nem kíváncsi rá. Elég, ha csak a politikai történeteket vizsgáljuk meg – minden más, mint aminek mondják. Hogy a világtőke „megsegíti” a bajban levő országokat? Ceaușescu gyors likvidálásának egyik – talán fő – oka, hogy füg-

getleníteni akarta magát a zavaros és ellentmondásokkal tele világtörkétől, mely a világpolitika mozgatója. A Szovjetunió és vele az európai szocialista tábor országai sem azért buktak meg, mert tömeggyilkos rendszerek voltak, hanem mert „feladatukat”, melyet a rendszert létrehozó világtörke úgymond rájuk ruházott, teljesítették. Vagy – más, maibb oldalról közelítve –: folyik a háború a család, a biztonságos lét fészke ellen. Az önhitt kor politikai rétege még a teremtés törvényébe is beavatkozik, az LMBTQ-mozgalom az örület határait súrolva a normális életet s azokat vette célba, akik a lét, a teremtés törvényei szerint – azokba be nem avatkozva – akarnak élni.

Van egy belső bomlás, vagy nevezzük így: lazulás is korunk művészetében. Ami a régi időkben a szakralitás része volt, az ma „függetlenedett”, elszakadt, leszakadt róla, s hígulni, üresedni kezdett; kialakultak a könnyedebb életmódot folytató polgárság részére a szórakoztató iparágak szinte mindenben, vizualitás-ban (giccs), zenében (könnyű, szórakoztató zene), irodalomban (ponyvairodalom, később a sci-fi bizonyos könnyű ágazatai), színházban (problémátlan bulvár- és egyéb nagyvilági drámák), és leginkább a mindenek fölé magasló filmgyártásban (krimik, thrillerek, kémtörténetek).

A kor „igényei” másképp is kaptak érvényesülési lehetőséget.

A képzőművészetekben „valahonnan” – a kor jellegének, szellemiségének, megnövekedett elvonatkoztató jellegének a következményeképp – lábra kaptak az izmusok, absztrahálási, formabontási törekvések, amelyek az irányító háttérerőnek is „jól jöttek”, hiszen a „tartalom” – avítt szóval: „mondanivaló” – helyett a formára terelték át a figyelmet.

Ezek mögött is ott van a kor, azzal a hátsó szándékkal, mint elhintett óhaj, hogy foglalkozz a köntössel, ne azzal, ami benne van! S azzal is irányít, hogy a nagy filmseregszemléken az aranyglóbuszokat s az Oscar-díjakat – csak a kérdést tegyük fel –: ki-nek és miért adják? Talán azért (is), hogy azt, amit el kellene kiáltanod, ne kiáltsd el?

Korunk művészete hát?

Kísértenek az elüresedő vagy csak önmagukért való formák, s nem mondasz – ne is mondjál – semmit! Villognak a dalversenyek színpadjain a vakító fények, gépileg felerősítettek, szinte elviselhetetlenül üvöltenek a hangorkánok, egymásra lövöldöző, ide és oda rohanó figurák a filmekben, álkonfliktusok a színpadokon, a trágárság „törvényesítése” az irodalmi művek lapjain, ez korunk felhangosított modernsége. Melyek mögött ott az üresség, a felszínesség, az erőltetetten kiemelt problémátlanság. S hogy megerősítsék ezeket, a zsűrik – a kor elvárásainak a megfogalmazói, hitelesítői – osztogatják „a megfelelés” érdemdíjait.

Száguld velünk az idő. Jó negyedszázaddal ezelőtt azt olvastam valahol, hogyha az idők kezdete óta létezett tudós koponyákat próbálnánk számba venni, azoknak több mint fele kortársunk. Behatolt a tudomány a lét számtalan titkába, az anyag, az egyetemesség titkaiba, feltárva azok univerzális jellegét, az azonos szerkezetet a legkisebbtől – az atomtól, illetve annak részecskéitől – az univerzális nagyig, bolygórendszerek, galaxisok azonosságáig.

Atomreaktorok termelik az energiát szerte a földkerekségen. Fejlődik a kibernetika. Neumann János találmánya, a számítógép villámsebességgel, a pillanatok tört része alatt oldja meg a számára kijelölt, „programozott” feladatokat. S ezeket a programokat mind hatalma alá keríti a Kor Ura: a pénzerő.

Háborúkat robbant ki – ezt tette a XX. században, melyet mondhatunk az emberiség története legnagyobb fejlődést hozó, de legszörnyűsebb századának is.

Vannak okostelefonjaink, melyek révén minden pillanatban rendelkezésünkre áll az információk halmaza, elérhetjük azokat, benünket pedig elérhet, követhet, befolyásolhat, gondolkodásunk alakulására is hathat bárki. Szédületes, száguldó a fejlődés, s egy hatalmas háló borul az egész emberiségre. Rohamos a változás, az alakulás. Beleszól, be akar hatolni a kor lelkünkbe is, erkölcsünkbe, behatol otthonunkba, családukba, még a testünk gondjaiba is. Nemcsak a mozgásunkat, lelkünket is irányítani akarja.

Ebben a mindent kontrolláló, mindent a maga hatalma alá hajtani akaró, globalizálódó világban, mely az ember totális irányítottságát tűzi céljául, szinte természetes, hogy kiterjed az irányító erő figyelme a művészet állapotára, befolyásolására. Mert szinte magától értetődő, hogy a Lélek, az Erkölc, a Szabad Szellem kontrolljára ama Erőnek nincs szüksége. A globalizáció s annak hatalmi eszköze, a pénzuralom célja: a teljes glóbuszt mindenestől hatalma, irányítása alá hajtani! Ezt kell a művészetnek, a kor alkotóinak tudniuk. Nekik is megvan a maguk „ellenfeladata”: harcolni az emberért, megmutatni korunk igazi arcát.

Hangosabban kell hát a művészetnek megszólalnia, kiáltania, azaz ősi feladatát teljesítenie.

7.

Egy könyvet – irodalmunk egyik új alkotását – olvastam a minap.

Megjelenési éve: 2020. Műfaja: regény. Címe: *Darabokra tépve*. Színtere: a fortyogó kor egyik lüktető életű világvárosa, Toronto, jellegzetes modern időnk átlag fölötti polgáraival.

A szerző: Böszörményi Zoltán.

Az egész könyvben benne lüktet a kor csupasz valóságával. Többnyire a mai felső tízezer jó módú tagjai világába visz, vezet tollával a szerző, a ma emberei közé, akik olyanok, nem különbek, mint amilyené világunk alakította őket.

Mondhatni: élük életüket, élük világukat, ki-ki a magáét.

Milliók ügyleteket lebonyolító, jövedelmére keményen rádolgozó ügyvéd (Thomas), felesége, a jó képességű pszichológus (Melanie), az Újvilágba sodródott magyar asszony, ott jól kereső ingatlanközvetítő (Éva), aki nagy tehetségű, de érvényesülni évtizedek óta képtelen író férjét (Thomast) is segíti, mondhatni: eltartja, hogy életét hivatásának szentelhesse. Megtanítja őt magyarul, s a „magyar ügyre”, történelmünkre, sorsunkra is fogékonnyá teszi, s ezzel a regény egyik érintett problémájává válhat az is. Nagy tudású, széles műveltségű, a tanítványait lenyűgöző egyetemi tanár (Paul), akinek egyik igen okos, gondolkodó tanítványa a csodálatos örömosztó testtel, képességekkel megáldott,

művelt lány (Suzi). Ugyancsak gondolkodó, a világ dolgaira fogékony fiatal barátok (Kenny és Fredy).

Jellemző erre a világra a gondtalan élet.

„– *Mit hozhatok?*

Egy pohár Puntí Ferrer cabernet sauvignont és egy palack San Pellegrinót, jeget és citromot hozzá, kérlek.”

Értelmes, szellemi lények, gondolkodó emberek mind, nem az üres felszín képviselői. Ezek az emberek élni akarják, és élük is az életet.

Melanie szereti Thomast, de fel sem merül benne, hogy annak egyetemi tanár barátjával vagy a létük fenntartásához autómosást is végző, művelt és okos egyetemista fiatalemberekkel (Fredy és Kenny) ugyanúgy ne szexeljen, ha kell, hármasan is, mert hát az élet öröm, a gyönyört adni is és kapni is lehet benne. Igen-igen szabadosak az erkölcsök, mint általában korunkban. Manapság korjelenség az is: nem a hagyományos felfogás irányítja a házaseletet, szabad vagy ott is, korod erkölcsét éled ott is, azon belül is. Nem tartozol hát senkinek semmivel, vagy ha mégis, eszedbe sem jut, hogy ne lehessen társadtól független akaratod. Hűség? Erkölcsi kötelesség? Hogy „megcsalod” a házastársadat? Ezek mint fogalmak is kiiktatódtak, fel sem merülnek sem benned, sem a korban. Az ember szabadnak született, és szabad is (álszabadság, törvényen kívüli). Azt kezd magával, amit akar. Bizonyos törvények, a pénz törvényei rád is vonatkoznak, de ezeknek sincs erkölcsi erejük.

De... Miközben ki-ki éli „szabadságát”, Melanie csak észreveszi az egyetemista lány, Suzi diákigazolványa másolatát férje papírjai között, és a fürdőszobájában az idegen bugyit is.... És Thomas is észreveszi Melanie szabados életét. És azt is meglátja vagy megérzi, hogy legjobb barátja, Paul is belevegyült Melanie életébe. A maguk módján az egyenes és kereszt párok mind szeretik egymást, vágynak is egymásra, csak egy nem jut eszükbe – mert miért is jusson –, hogy a történelem kitalált egy hagyományos intézményt, a családot, melynek feladatai között ott van

az élet továbbvitelének a kötelessége, no meg a „fészeklétet” biztosító hűség fogalma is. S a Tízparancsolat egyike is az, hogy ne paráználkodj!

Élik hát a regény hősei az életüket, gördülnek a sorsok, az egytől egyig művelt és tudós lények mélyről jövő gondolatokat is megfogalmaznak.

„Hány árnyalata van a reménytelenségnek?” – teszi fel a kérdést Thomas a jegyzetei egyikében. – „Dzsesszes, neoklasszikus és oratorikus, Honegger-művekhez hasonló. S ha lemondunk a szenvedélyről, és mint peripatetikusok sétálva magyarázzuk a megmagyarázhatatlant, derűlátók leszünk. A világmindenség, a téridő megállíthatatlan tágulása nem okoz szívritmiát, megcsendesedik bennünk a lét, az esős délután sem zavar. Nem megy az idegeinkre. Létezik bennünk egy akarat, mely ha testet ölt, megteremti azt a képzetet, mely nem más, mint a világ... Így jutunk el a nirvánába, mely egyben végső célt, beteljesülést, egyesülést jelent Istennel, az abszolútummal.”

Vagy:

„Tükör.

Az idő tükre.

A feltámadásé.

Az elásott gondolaté.

A vihar rapszódíaja.

A megfordíthatatlan és megállíthatatlan elmúlásé.”

Veretes stílus, sugárzó intelligencia, a lét sejléseinek a fürkészése.

A hősök Nietzsche és Kant bölcseletét idézik, s megtárgyalják Marxot, az egykori embert és „filozófiáját” is.

„Mindenkit elűzött maga mellől, csak Engels tartott ki mellette élete végéig. És ez kész csoda. Gondolom, a jellemük hasonlósága

okán. Ő is éppen úgy ferdített, csonkított, összevont, másított, kihagyásosan idézett, mint Marx.”

Ilyen fejtegetések is elérnek a lapokon. S elérnek benne Éva honfitársnőjének a levelei, és a lelkében hozzánk közel került Thomas töprengései beágyazva a könyv lelki-érzelmi vonulatába, aki előbányássza Veessenmayer Hitlernek írt jelentését Magyarországról, Apponyi Albert gróf Trianon előestjén mondott, semmibe vett beszédének a teljes szövegét. Mögöttük pedig ott van Trianon máig élő tragédiája, s az azzal való szembefordulás lehetőségeként a remény!

S a sorsnak ebben a kor megszabta, ahhoz igazodó, azt a maguk számára elfogadó sodrásában egyszer csak azon veszik észre magukat a hősök, a szabad erkölcs hősei, hogy szétesik az életük. Richardé, Melanie-é, Paulé... Csak Thomas és Éva marad sebezetlenül. Minden összezavarodik, mert – vonhatja le az olvasó a könyv sugallta következtetést – az ember mégiscsak erkölcsi lény... És a kérdést is felteheti: Boldogság, hol vagy? Hová tűntél?

„Azt is megkérddezhetném, nem azért dolgozik-e mindenki, hogy legalább egyszer megtapasztalja, mit jelent boldognak lenni?

El kell keserítenem az olvasóimat, én nem azért dolgoztam.

Hanem miért?

Azért, hogy a szavaknak ne csak jelentésük legyen, hanem megmérettessenek a lélek mérlegén.”

*

8.

A művészet hát (csak) gyakorolja ősi funkcióját (is).

Szól és hat. S talán a világ alakulásába is bele fog tudni szólni.

DEBÜT

KÖVÁRI JÚNÓ

Tengered elől köddel takargatom magam

Emlékszel arra, amikor a tengered és az óceánom összezsapott? Te támadtál először. Azon az éjszakán viharos szeleket zúdított rám az ég. Csak sodródtam tehetetlenül, jobbra, balra, végül becsapódtam.

A part karolt fel, és a part jó volt, kiszámítható, biztonságos, szemben a te vadregényes, szeszélyes vizeiddel. Te is tudod ezt, hisz a partot te uraltad, mielőtt megjelentem. Ide hoztál, és úgy alakult a hullámozás, hogy közelebb kerültem a parthoz, te pedig távolodtál.

Aztán azt mondtad, jogtalan módon öleljük egymást, én és a part. Repeszt röpítettél a szívembe, nevettem rajta, azt hittem, így is tovább élhetek.

Eleinte csak a szavaid visszhangja kísértett meg, ha a parthoz simultam, majd jött az undor, az izmok befeszülése, a kétségbeesés, végül a büntudat. Bíztam, de a repesz bennem ragadt, vágott és szúrt, reméltem, de a szívem nem elég erős, nem tudja sem átpumpálni, sem összezúzni, csak önmagát marcangolja minden lüktetéssel.

Vissza kellett húzódnom, és most az a részem, amely a part közelségét természetesnek vette, kiszáradva tátong; repedezett, meztelen felszínét kedvére csiszolhatja a szél. A part tehetetlenül nézi, nem érti, miért nem jövök.

Tengered elől köddel takargatom magam, már nem tudok revansot venni, nekem nincs sem fegyverem, sem erőm megküzdni felelőtlen vizeiddel. Az én hullámaim mások, mint a tieid, minden löket rajtam is taszít egyet, te pedig, igazad hamis tudatában, visszavered mindet.

Óceán vagyok, ami egy tengertől függ, és te most attól a kis partszakasztól is elüldöztél, ami egy csöppnyi megnyugvást adhatott. De a távolság sem segít, álmaim visszahozzák a menedéket jelentő homokos földdarabkát, önmagából kifordultan; rám borul, úgy érzem, megfojt, és én csak taszítom, küzdök erőm minden cseppjével, harcolok az ellen, ami régen a harcok utáni menedéket jelentette.

Parttalan óceán vagyok, se kezdetem, se végem, és ebben a végtelen mindenségben, támasz nélkül, elveszek önmagamban.

KŐVÁRI JÚNÓ 2004. február 6-án született Nagykanizsán, jelenleg a nagykanizsai Batthyány Lajos Gimnázium végzős tanulója.

BÁNÓCZI BEÁTA

Anyja neve:

*Anyának hívta az igazságügyi szakértőt,
A.n. szabadkozott, hogy idegeneket máskor nem ölel,
néha villanyoszlopot, kipufogócsövet, hát igen.
Felvilágosították a kötődési viselkedés lélektanáról.
(Az előbb a portás súgta oda neki, hogy ki az alulírott.)*

*A.n. szemeit örökölte: búsbarna, mélyen ülő,
tekintete elgyötört, mint vihar után az erdő.
Gyomruk reszketése összehangolt.
Egyikében az esti tál leves ígérete,
másikében ötforintos, ruhagomb és barbicipő zörög.*

*Apa, az le se szarja. Itt a Feri.
Rendes ember. Nem kiabál,
csak ha iszik.
De elviszi oviba és vissza, meg is fürdeti,
ha rájön a hoppáré, a fenekére csap.*

*Mostanában inkább a.n. teszi tisztába.
Még becsurog, ha rosszat álmodik, igen.
Odanyomja a kezét, hogy dörzsölje neki,
ilyen dili ez a gyerek. A bugyijába dugdossa
a műanyag játékokat.*

*Hazafelé elszámol tízig az ujjain. Nem vagy te hülye.
Teli talppal vágódik a pocsolýába örömében.
A placcsanás hangját utánozza a.n. keze a halántékán.
Madarak csiripelnek végig az Ecseri mentén.
Fent műanyag szeméttel teli, magára hagyott fészek.*

Kanyarodósáv

*Francia pékség nyílt a belvárosban.
Borsodban ez zarándoklat kezdete.
Hárman indulunk. Megint változott
a háziorvosi rendelés – csevegős családi séta.
Anyám rögtön lelép, ha zöld lesz.
Az ő ideje fontosabb – gondolom.
Nagynéném várna, ő mindig várna.
Pedig a sorra az onkológián
ő is panaszskodik.
Előzékenység – mesterséges, ostoba
szavakról vitáznak.
Megfeszülve az aszfaltra meredek,
mint az egyik, aki jogosnak érzi,
hogy nem volt körültekingő a kanyarban.*

*Végül az idősebb enged.
Azt hittem, tovább bírja majd.
Az autósra gondolok, meg Istenre,
és hogy nem emlékszem a rendszámra.
Megkeresném pedig, hogy elmondjam,
egyikük az ő pártjára állt,
hogy továbbra is baszhat a kreszre,
fedezi a biztosításunk.
De a számonkérést csak elképzelem,
a helyzet nem közelítette az életveszélyt,
és amúgy is lefitymálón mondhatná:
a haldokló ijedsége gyorsan elmúlik.*

BÁNÓCZI BEÁTA 1994-ben született Miskolcon. Költő, slammer, pszichológus, gyermek- és ifjúsági klinikai szakpszichológus-jelölt. Versei a Hévíz, az Eső, a Tiszatáj és a Helikon folyóiratokban jelentek meg.

VERESTÓY BRIGITTA

Az alkohol hatása két néma gyerekre

Nem beszéltünk egy nyelvet. Mármint szó szerint. Nem a legcsodásabb felállás, ha az ember a saját unokatestvérével akar diskurálni.

Gyilkos tekintettel néztem anyámra, aki belekényszerített ebbe a helyzetbe, hogy beszélgessek a román unokatestvérral – egy magyar nagybácsi és egy román nő szerelemgyerekével egy

száz százalékban románok lakta területről, nulla magyartudással –, akit sose láttam addig, amíg anyám be nem mutatta nekem a grillpartin, én már félig be voltam rúgva, meg a tekintetéből ítélve ő is, csak nagyon próbálta titkolni, és egyenesen állni.

Percekig ültünk a sörpadoknál, és bő ötpercenként újratöltöttük a borospoharat, nem szóltunk semmit. Néha rápillantottam anyámra, aki ránk se bagózott, biztos abba a hitbe ringatta magát, hogy nagyszerűen érzem magam, miközben csak bámultunk magunk elé az unokatestvéremmel, rezzenéstelen tekintettel, néha belekortyolva a borba. Nem vagyok beszédes ember, nem zavart a csend, a jelek szerint őt sem – családi vonás lehet a szótlanlás. Lassan lebukni kívánt a fejem, és láttam, hogy az övé is.

Elővette a telefonját, ujjai fürgén kopogtatták a billentyűzetet. Végül odatolta elém a mobilt, képernyőjén, a fordítóban ismeretlen román szavak.

Alatta magyarul:

„Azt hittem, a magyarok bírják az alkoholt.”

Előhúztam a saját mobilom, és én is begépeltem pár szót a fordítóba:

„Én ugyanezt hittem a románokról.”

Aztán bortól mámorosan, hosszú percekig nem csináltunk mást, mint egymás vállán röhögtünk, és egy pillanatra úgy tűnt, mintha emlékeznénk a másik nevére.

VERESTÓY BRIGITTA 2003-ban született Győrben. Jelenleg végzős a győri Kazinczy Ferenc Gimnáziumban, célja a Corvinus Egyetem gazdaságinformatikai szakja. Ez az első publikációja.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** El nem küldött levél François Brédának
(vers)
- 5 **Mészáros Dorka:** Fújj el (próza)
- 7 **Szabolcsi Viktória:** Kronosztratigráfia; Zöldhatár (versek)
- 10 **Hegedűs Imre János:** Mese négy testvérről (próza)
- 16 **Sajgó Szabolcs:** Amerika (vers)
- 17 **Salánki Anikó:** Apuka kenyere; Őszi képeslap (próza)
- 21 **Szilágyi Ferenc Hubart:** Nehéz teher (vers)
- 22 **Bittner Mónika:** Morbido (próza)
- 26 **Lázár Kinga:** A felszín felől; Az ünnő (versek)
- 28 **Varga Melinda:** A szakrális sárkányokról (vers)
- 30 **Varga Klára:** Sárkányok és angyalok (próza)
- 35 **Lőrincz P. Gabriella:** Mária könnye (vers)
- 35 **Vörös István:** Mária-látomás (vers)
- 36 **Csepcsányi Éva:** Barokk; Honvagy nagyszombaton (vers)
- 38 **Szilágyi Nagy Ildikó:** Ez a nap (vers)
- 39 **Pethő Lorand:** oltárok a ködben (vers)
- 40 **Lajos Nóra:** Látsz felhőből könnyező csodát (vers)
- 40 **Keszthelyi György:** A pásztor (vers)
- 41 **Novák Valentin:** Addig jár... (vers)
- 42 **Suhai Pál:** Húsvéti himnusz; Húsvéti dal (vers)
- 44 **Becsy András:** Éjjel a kertben (vers)
- 46 A hónap alkotója: **Száraz Miklós György** – Valószínűtlen
gyilkosság; Magyarok: nem is létezőnk?
- 60 **Bene Zoltán:** Misztikus realizmus – Száraz Miklós
Györgyről
- 64 Az írás ereje – **Bene Zoltán** beszélgetése
Száraz Miklós Györggyel
- 83 **Florin Irimia:** Mert ez az én világom, és nem megyek el innen
soha – **Szonda Szabolcs** fordítása
- 98 Novus
- 98 **Kovács Újszász Péter:** Bosch jégmadara és a XXII.
század
- 104 **Ilyés Krisztinka:** A vers egyszemélyes forradalma
- 111 **Fülöp Dorottya:** Szandra May és Tom Vanguard
megtörtént és meg nem történt kalandjai
- 122 **Kovács Újszász Péter:** „Ez az ötfejű sárkány”
- 127 **Bittner Mónika:** Útkereszteződés alárendelt úttal
(Szabó T. Anna: Szabadulógyakorlat)
- 131 **Böszörményi Zoltán:** A gondolat ikaroszi szárnyalása a nap
máglyája felé (Sohár Pál: Őszi verslábnyomok. Válogatott versek)

- 136 **Muth Ágota Gizella:** „Olykor jó volna hinni a csodában”
(Szilágyi István: A hóhér könnyei)
- 140 Egy kötet, két olvasat (Izer Janka: Ezért nem alszom nálad) –
Varga Melinda: Rétegek; **Biró Mónika-Anita:** Nőkről,
szexről és más (társadalmi) tabukról
- 151 **Gazda József:** Kor és művészet
- 162 Debüt – **Kővári Júnó:** Tengered előtt köddel takargatom
magam; **Bánóczi Beáta:** Anyja neve;; Kanyarodósáv;
Verestóy Brigitta: Az alkohol hatása két néma gyerekre

- **Böszörményi Zoltán**
El nem küldött levél François Brédának
- **Varga Klára**
Sárkányok és angyalok
- **Szabolcsi Viktória**
Zöldhatár
- **Sajgó Szabolcs**
Amerika
- **Szllágyi Ferenc Hubart**
Nehéz teher

- **Lázár Kinga**
A felszín felől

- **Varga Melinda**
A szakrális sárkányokról
- **Mészáros Dorka**
Fújj el
- **Hegedűs Imre János**
Mese négy testvérről
- **Salánki Anikó**
Apuka kenyere
- **Bittner Mónika**
Morbido

Lőrincz P. Gabriella: *Mária könnye*
Csepcsányi Éva: *Barokk; Honvágy nagyszombaton*
Pethő Lorand: *oltárok a ködben*
Keszthelyi György: *A pásztor*
Suhai Pál: *Húsvéti himnusz; Húsvéti dal*

Vörös István: *Mária-látomás*
Szilágyi Nagy Ildikó: *Ez a nap*
Lajtos Nóra: *Látsz felhőből könnyező csodát*
Novák Valentin: *Addig jár...*
Becsy András: *Éjjel a kertben*

A hónap alkotója: **Száraz Miklós György**
Valószínűtlen gyilkosság; Magyarok: nem is létezőnk?

Bene Zoltán: Misztikus realizmus – Száraz Miklós Györgyről
Az írás ereje – **Bene Zoltán** beszélgetése
Száraz Miklós Györggyel

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

nka

Nemzeti Kulturális Alap